

PÉNZES OTTÓ

TÖRTÉNELEM ALAPFOKON

7-8. évfolyam

Képes Géza Általános Iskola – Mátészalka
tortenelem.kepesiskola.hu

MEGTORLÁS – KIEGYEZÉS – BOLDOG BÉKEIDŐK

TARTALOM

- 1. A megtorlástól a kapitalizmus kialakulásáig – rövid történet**
- 2. Hazánk a szabadságharc leverése után**
- 3. A kiegyezés előzményei**
- 4. Az Osztrák-Magyar Monarchia**
- 5. A kapitalista (tőkés) rendszer kialakulása Magyarországon**
- 6. Századfordulós fények, és háborús árnyak**

A megtorlástól a kapitalizmus kialakulásáig – rövid történet

A szabadságharc leverése után Ferenc József császár osztrák császár Julius Haynau tábornokra bízta a megtorlást, amelynek jelképes időpontja 1849. október 6-a, helyszíne pedig Arad volt. Itt ezen a napon 13 tábornokot végeztek ki.

Knezić /knézics/ Károly, Nagysándor József, Damjanich János, Aulich Lajos, Lahner /láner/ György, Poeltenberg /pöltenberg/ Ernő, gróf Leiningen-Westerburg Károly, Török Ignác, gróf Vécsey Károly. Kiss Ernő, Schweidel /svejdel/ József, Dessewffy /dezsőfi/ Arisztid és Lázár Vilmos mellett ugyanezen a napon Pesten kivégezték az első felelős magyar kormány miniszterelnökét, **gróf Batthyány Lajost is.**

Később menesztették Haynaut, és egy hivatalnoki apparátusra épülő kormányzati rendszert építettek ki (Bach rendszer). **Megszüntették hazánk önállóságát. A magyarok az ellenállásnak egy sajátos módját, a „passzív ellenállást” választották, amelynek szimbolikus alakja Deák Ferenc volt.**

Ferenc József 1860-ban kiadta az úgynevezett októberi diplomát, majd 1861-ben a „februári pátenst”, ami elfogadhatatlan volt a magyarok számára. Az összehívott országgyűlésen a visszautasítás módjában volt vita a Deák Ferenc által vezetett Felirati Párt és a Teleki László féle Határozati Párt között.

1865 áprilisában Deák Ferenc *Húsvéti cikke* indította el a kiegyezés folyamatát. A megszülető Osztrák-Magyar Monarchia fél évszázadon át virágzást, békés fejlődést hozott hazánk számára. Deák Ferenc a kiegyezés megvalósításával kiérdemelte „a haza bölcse” titulust.

A létrejött Osztrák-Magyar Monarchia élén Ferenc József osztrák császár és magyar király állt. Két fővárosa volt: Bécs és Pest-Buda. Mindkét országnak volt saját parlamentje és saját kormánya. A külügy, hadügy, pénzügy közös volt. Megindult a „modern” pártok kialakulása. A kiegyezés hívei a Deák-pártban, a közös ügyeket korlátozni akarók pedig a Tisza Kálmán vezette Balközép pártban tömörültek. 1875-ben a két párt egyesült, létrehozva a Szabadelvű Pártot. Ennek vezetője Tisza Kálmán egészen 1890-ig ült a miniszterelnöki székben.

A Monarchia révén az ország bekapcsolódott Európa nyugati felének vérkeringésébe. Magyar feltalálók sora járult hozzá a világ technikai fejlődéséhez: Bláthy Ottó, Déri Miksa, Zipernowsky Károly, Jedlik Ányos, Kandó Kálmán, Bánki Donát, Csonka János és Eötvös Lóránd.

A társadalom is átalakult. Megjelent az ipari munkásság, a proletáriátus is. Az ő kizsákmányolásuk egyre nagyobb lett. 1880-ra már szakszervezeteket és pártokat is alapítottak. Közben az elégedetlenség miatt egymillió ember kivándorolt Amerikába.

A kiegyezés után Pest, Buda és Óbuda egyesült. Hatalmas építkezések kezdődtek, óriási fejlődésnek indult hazánk fővárosa, Budapest. A honfoglalás ezredik évfordulója (1896), a millennium lehetőséget adott arra, hogy a magyarok világszínvonalú alkotások sorát hozzák létre, amivel kivívták az egész világ csodálatát, elismerését.

A millennium fényei mellett azonban feltűntek a világháborúra készülődés árnyai is. Tisza Kálmán fia, gróf Tisza István lett a miniszterelnök, aki létrehozta a Nemzeti Munkapártot. Közben elfogadták a birodalmi hadsereg fejlesztéséről szóló véderőtörvényt, és hazánk a nagyhatalmak csapdájába kerülve, készülődhetett a háborúra.

Hazánk a szabadságharc leverése után

A magyar szabadságharcot tehát az oroszok verték le, akik a világsi fegyverletétel után elhagyták az országot. Ma már bizonyított tény, hogy hadifoglyokat is vittek magukkal. (Közöttük lehetett Petőfi Sándor is, aki a legenda szerint a segesvári ütközet idején halt meg, bár a holttestét ott nem találták meg.)

De elhagyta az országot a szabadságharc több vezetője is, köztük Kossuth, Klapka György, Türr István, Teleki László, Andrassy Gyula és Szemere Bertalan.

A Habsburgok számára hatalmas presztízsveszteség volt az, hogy csak orosz segítséggel voltak képesek vérbe fojtani a magyarok szabadságharcát. Ezért különös bosszú fűtötte őket. A megtorlás levezénylését Ferenc József császár Julius Haynau tábornokra bízta, aki hírhedt volt az itáliai forradalom leverésekor tanúsított kegyetlenkedéseiről. Az ő parancsára 1850-ig 120 halálos ítéletet hoztak, több mint 1.000 főt vetettek börtönbe, és közel 50.000 embert kényszersoroztak.

A megtorlás jelképes időpontja 1849. október 6-a, helyszíne pedig Arad. Itt ezen a napon 13 tábornokot végeztek ki.

Knezić Károly, Nagysándor József, Damjanich János, Aulich Lajos, Lahner György, Poeltenberg Ernő, gróf Leiningen-Westerburg Károly, Török Ignác, gróf Vécsey Károly. Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid és Lázár Vilmos mellett ugyanezen a napon Pesten kivégezték az első felelős magyar kormány miniszterelnökét, gróf Batthyány Lajost is. (Október 25-én szintén Aradon lőtték főbe Kazinczy Lajos tábornokot.)

A nemzetközi felháborodás miatt a császár menesztette Haynaut, s az elnyomásnak egy másik módszerét választotta. Úgynevezett hivatalnoki rendszer kiépítésével bízta meg a birodalmi belügyminisztert, Alexander Bach-ot. Ő magyaros ruhába bújt osztrák hivatalnokokkal árasztotta el az országot. A Bach-huszároknak csúfolt hivatalnokok a jól kiépített besúgóhálózattal együttműködve akadályozták a magyarság boldogulását. (Cinikus módon ezt a pályát nyitva tartották a karrierre vágyó magyar nemesség előtt is.)

Megszüntették Magyarország önállóságát, és a területéről több részt, mint például Erdélyt, vagy a Temesi Bánságot leválasztották. Megszüntették a vámot Ausztria és Magyarország között, ami nagyban kedvezett az osztrák gyárosoknak és kereskedőknek. A hivatalos nyelv ismét a német lett.

A magyarok nagy része nem volt hajlandó elfogadni ezt a rendszert. A fegyveres felkelésnek nem volt semmi esélye, így az ellenállásnak egy sajátos módját választották azok, akik magukat jó hazafinak vallották: Nem vállaltak hivatalt, és nem vásároltak olyan árut, amelyből elnyomóiknak bármilyen hasznuk lehetett. Erre buzdítottak az írók, költők, festők is. (Ekkor született például Arany János A walesi bárdok, és Vörösmarty Előszó című verse.) Ennek az úgynevezett „passzív ellenállásnak” a szimbolikus alakja a legtekintélyesebb itthon maradt politikus, Deák Ferenc volt. Ő a bécsi udvar felkérését utasította vissza, és nem vállalt részt a közügyekben. (Eladta Zala megyei birtokát és Pestre költözött, ahol az „Angol Királynő” szállodában élt – innen szervezte az ellenállást.)

A kiegyezés előzményei

A szabadságharc külföldre távozott vezéralakjai mindent elkövettek, hogy mozgósítsák a világot a magyarok érdekében. Kossuth például óriási népszerűséget szerzett világjáró körútján, és megfogalmazott egy figyelemreméltó elképzelést a közép-európai nemzetek, nemzetiségek együttélésére vonatkozóan. (Ez volt a Dunai Konföderáció terve.) Készen kellett azonban megtapasztalnia, hogy **az európai hatalmak és az USA is csak hitegették a magyarságot, és csupán addig foglalkoztak ügyével, ameddig saját céljaikhoz fel tudták használni.** (A történelem korábban és később is bizonyította, hogy az egyetlen Lengyelország kivételével hazánk soha, egyetlen államra sem számíthatott, ha bajban volt, miközben Magyarország másokat is védett, és még akkor is kitartott szövetségesei mellett, ha kiderült, hogy rossz, bűnös célok érdekében kellett küzdenie.)

Közben **az osztrákok** komoly külpolitikai bonyodalmakba keveredtek, és **1859-ben Solferinonál vereséget szenvedtek** az egymással szövetséges francia és a szárd-piemonti hadseregtől. **Így most már nekik is érdekükben állt, hogy valamilyen módon rendezzék a magyarokhoz való viszonyukat.** Ebből a szempontból fontos év volt 1860. Jelentős tüntetés zajlott március 15-én, és **Ferenc József kiadta az úgynevezett októberi diplomát, amelyben részleges önállóságot biztosított Magyarországnak.** (Ebben az évben halt meg Széchenyi István is.)

1861-ben a bécsi udvar kiadta a „februári pátenst”, ami azonban elfogadhatatlan volt a magyarok számára. Ferenc József ebben a helyzetben kénytelen volt összehívni az országgyűlést. Hamar kiderült, hogy két nézet, két gondolkodásmód áll szembe egymással.

A Deák Ferenc által vezetett oldal hajlandónak mutatkozott az egyezkedésre, az 1848-as áprilisi törvények alapján. Ők felirat formájában akarták követeléseiket az uralkodóhoz eljuttatni. Ez volt a **Felirati Párt.**

A Teleki László álláspontját támogatók azonban elutasítottak mindenféle egyezkedést, és határozat formájában követelték az 1848-as törvények visszaállítását. Ez volt a **Határozati Párt.**

A végső szavazás előtti napon Teleki László meghalt. (Halálának körülményei csakúgy vitatottak, mint a Széchenyi grófé.) **Végül a Felirati Párt elképzelése érvényesült, de a franciákkal és olaszokkal folytatott háború lezárulta után Ausztria már kevésbé érezte magát szorongatott helyzetben, ezért bécsi udvar ezt is visszautasította, s az országgyűlést feloszlatták.**

Ezután, 1861-1865 között egy átmeneti időszak következett. Az úgynevezett Schmerling provizórium, az osztrákoknak kedvező parlamentáris forma kidolgozása az új belügyminiszter nevéhez fűződik.

A magyarok számára egyre nehezebb volt a „passzív ellenállás” erkölcsileg helyes álláspontját fenntartani, hiszen a megélhetésük körülményei egyre romlottak. **1865 áprilisában Deák Ferenc egy írást tett közzé a Pesti Naplóban.** Bár a nevét nem írta a híres **Húsvéti cikk** alá, mégis mindenki tudta, hogy a bölcs megegyezés szándéka és javaslata csakis tőle származhat. A javaslatot az uralkodó és köre most is visszautasította, ám 1866-ban nagy fordulat állt be. **A Habsburgok súlyos vereséget szenvedtek a poroszoktól, és kiderült, hogy nélkülük alakul meg az a német birodalom, amelyik Európa egyik vezető hatalmává vált. Most már fontossá lett nekik a magyarokkal való egység keresése.**

Az Osztrák-Magyar Monarchia

A tárgyalások hamar megkezdődtek. **A magyarok és az osztrákok számára egy közös, egyenlő jogokon nyugvó államszervezet kialakítása, egy úgynevezett dualista berendezkedés létrehozása látszott célszerűnek.** (A politikai értelemben messzebbre tekintő, száműzetésben élő Kossuth Lajos – a turini remete – néhány nappal a kiegyezést elfogadó országgyűlési szavazás előtt nyílt levelet írt Deáknak. Ebben az úgynevezett Cassandra (kasszandra) levélben óvta hazánkat attól, hogy sorsát az osztrákokhoz kösse. A nemzet halálát jósolta meg.) **A megszülető Osztrák-Magyar Monarchia fél évszázadon át virágzást, békés fejlődést hozott hazánknak.** (De igaz, hogy ennek a „frigynek” köszönhetjük az I. világháborúba való kényszerű belépésünket, és az azt követő trianoni tragédiát is.)

A kiegyezés megvalósításával **Deák Ferenc kiérdemelte „a haza bölcse”** titulust, ám elképzelhető, hogy maga is látta a megállapodás rejtett veszélyeit. A továbbiakban távol tartotta magát a közvetlen politikától, nem vett részt 1867. június 8-án, a budai Mátyás templomban megtartott szertartáson, ahol a magyar szabadság eltiprójának, Ferenc Józsefnek a fejére helyezték a Szent Koronát.

A létrejött Osztrák-Magyar Monarchia élén tehát az osztrák császár és magyar király (kaiser und könig = KuK) állt. Két fővárosa volt: Bécs és Pest-Buda.

Mindkét országnak volt saját parlamentje és saját kormánya.

A közös ügyek – külügy, hadügy, pénzügy – kérdésében a két parlament által delegált 60-60 főből álló testület döntött.

A közös külügyminiszter 1871-től gróf Andrássy Gyula volt.

Magyarországon a hivatalos nyelv újra a magyar lett. (A közös hadseregben azonban a német vezényleti nyelvet alkalmazták.)

Mivel Magyarország lakosságának majd fele nem magyar volt, így ezekkel a nemzetiségekkel is rendezni kellett a kapcsolatot. Közülük a legnagyobb lélekszámmal bíró horvátokkal 1868-ban szintén kiegyezés született. Törvényben szabályozták Magyarország és Erdély unióját is. Deák mellett a korszak **nagyhatású politikusa volt báró Eötvös József, aki példaértékű nemzetiségi és oktatási törvényt dolgozott ki.** (A széleskörű anyanyelvhasználat, a tankötelezettség bevezetése, a lányokra is vonatkozó elemi, polgári iskolai rendszer, a gimnáziumban való tanulás lehetősége rövid időn belül rendkívüli eredményekhez vezetett.)

A politikai életben a kiegyezés után megindult a „modern” pártok kialakulása. **A kiegyezés feltétlen hívei a Deák-pártban, a közös ügyeket korlátozni akarók pedig a Tisza Kálmán vezette Balközép pártban tömörültek.** (A kiegyezést teljességgel elvetőket nevezték szélsőbalnak, vagy „szélbal”-nak.)

1875-ben egy politikai átrendeződés ment végbe, ami stabil kormányzást biztosított.

A Balközép párt nagyobbik része egyesült a Deák-párttal, létrehozva a **Szabadelvű Pártot.**

Ennek vezetője Tisza Kálmán egészen 1890-ig ült a miniszterelnöki székben.

A Balközép kisebbik része és a szélbal egyesüléséből jött létre **az ellenzékbe kényszerülő Függetlenségi Párt.** (Deák ekkor már teljesen visszavonult a politikától, és 1876-ban meg is halt.)

A kapitalista (tőkés) rendszer kialakulása Magyarországon

Amerika felfedezése után a nyugat-európai országok lakóinak egy része az Atlanti-óceán partvidékéről indulva, pusztítva rabolta ki az ősi kultúrákat. Területeiket elfoglalva, kincseiket felhalmozva, és olcsó munkaerejüket kihasználva – ez volt a gyarmatosítás – alapozta meg a feudalizmust felváltó új társadalmi és gazdasági formát, amelyet kapitalizmusnak, vagy tőkés, polgári rendszernek nevezünk. Ennek központi eleme, a technikai fejlődésen alapuló, mindenáron való haszonszerzés (profittermelés) volt. Hollandia (1609), Anglia (1649), majd Franciaország (1792) után **Magyarországon a reformkor idején (1825-től) fogalmazódott meg nemes szándékoktól vezérelve a polgári átalakulás gondolata, ami aztán az Osztrák-Magyar Monarchia keretei között bontakozott ki a maga nyers valóságában.**

A Monarchia révén az ország bekapcsolódott Európa nyugati felének vérkeringésébe. (Sokan, ájult elragadtatással fogadták azt a modern technikai, eszmei és kulturális áradatot, aminek meghatározója a pénz volt, s ami ettől kezdve mindent üzleti alapra helyezett.)

A gabonatermesztésben mindig is élenjáró hazánkban **megjelent a vetőgép, a cséplőgép, a gőzeke, és egyre több helyen alkalmazták a vetésforgót. Elterjedt a gyümölcs- és szőlőkultúra, a zöldségtermesztés. Használni kezdték a műtrágyát.**

A folyók szabályozásával és a mocsarak lecsapolásával növelték a termőterületet.

Az ipar a mezőgazdaságra épült elsősorban – gőzmalmok (hengermalmok), cukor- és szeszipar, élelmiszeripar – de látványos **fejlődésnek indult a nehézipar** is, ami vasútépítéshez szükséges vasat és acélt állította elő (Diósgyőr, Ózd). Ezzel együtt nőtt a szénbányászat jelentősége.

A magyar szellemi, tudományos élet világviszonylatban is kiemelkedő kreativitásának eredménye volt a transzformátor (**Bláthy Ottó, Déri Miksa, Zipernowsky Károly**), a villamos forgómotor (**Jedlik Ányos**, aki a szódavizet is elkészítette), a villamos vontatású vasúti közlekedés kidolgozása (**Kandó Kálmán**). Az autógyártás területén **Bánki Donát** és **Csonka János** szerzett érdemeket, **Eötvös Lóránd** (Eötvös József fia) pedig a torziós ingát alkotta meg, ami a bányakincsek felkutatásában volt nélkülözhetetlen.

A gazdaságban végbement változások a társadalmat is jelentősen átalakították.

A jobbágyrendszer megszűnése után a parasztok földtulajdonosokká váltak, a föld nélkül felszabadult jobbágyok (**zsellérek**) **pedig** mezőgazdasági **bérmunkások** lettek, és a nagybirtokosok földjén dolgoztak.

A nagybirtokosok megtartották a földjeiket, de akik nem tudtak bekapcsolódni a technikai fejlesztéseken alapuló új gazdálkodási formába, azok előbb-utóbb elszegényedtek. Ők voltak **a dzsentrik**, akik **főleg a köznemesség soraiból kerültek ki**, és közhivatali pályákra lépve, vagy érdekházasságok révén próbálták meg korábbi életszínvonaluk látszatát megtartani. (Róluk írt több művet is Mikszáth Kálmán.)

A lendületes ipari fejlődés elsősorban Budapestre, az ország fővárosára, és még néhány nagyobb városra és a bányavidékekre **koncentrálódott**. A vidéki nincstelenek áramlása is megindult ezekre a helyekre, akik az egymás után létesülő gyárakban, üzemekben, bányákban találtak munkát és szegényes megélhetést. **Az ipari munkásság, a proletáriátus száma napról napra nőtt.**

Századfordulós fények és háborús árnyak

A XIX. század második felében a kapitalizmus még nagyobb sebességre kapcsolt. Gátlátalanul lépett át országhatárokat, s a tőke néhány kézbe koncentrált, miközben a banki és ipari érdekeltségek teljesen összefonódtak. Ez a monopoltőke tovább fokozta a gyarmati elnyomást. **A kapitalizmusnak ezt a világot uralni akaró (globalista), erőszakos, fokozatát nevezzük imperializmusnak.**

A munkásság kizsákmányolása nem ismert határokat. Ez az állapot 1871 tavaszán Franciaország fővárosában, Párizsban odáig vezetett, hogy a munkások – kihasználva III. Napóleon poroszoktól elszenvedett vereségét –, magukhoz ragadták a hatalmat. Ezt, az úgynevezett kommünt 72 nap után kegyetlenül vérbe fojtották.

Magyarországon a munkásság megszervezésében 1876-tól részt vett a Párizsból hazatérő Frankel Leó is. 1880-ban megalakult az első szocialista szellemiségű párt, a Magyarországi Általános Munkáspárt, majd 1890-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Fellendült a sztrájkmozgalom, és szakszervezetek is alakultak. Az elégedetlenség egyre nőtt, és harminc év alatt (1880-1910 között) mintegy egymillió ember döntött úgy, hogy kivándorol az Újvilágba, Amerikába.

A kiegyezés után Pest, Buda és Óbuda hivatalosan is egyesült (1873. november 17.), és a félmillió villamosos világváros neve Budapest lett. Ezután hatalmas építkezések kezdődtek, óriási fejlődésnek indult hazánk fővárosa. A Lánchíd után átadták a Margit hidat is, megépült a Keleti és a Nyugati pályaudvar, átadták a fogaskerekű vasutat és a máig üzemelő földalattit. Villamosok váltották a lóvasutat, színházak, múzeumok sora épült. Steindl Imre tervei alapján 1904-re készült el a világ talán legszebb parlamentje, a neogótikus stílusban épült Országház. Lechner Ödön a magyar szecesszió kiváló építésze is jelentős nyomot hagyott maga után (Iparművészeti Múzeum, Posta-takarékpénztár, Földtani Intézet). De megépült a Halászbástya, a Bazilika, a Tözsdepalota, a Múcsarnok is. **A honfoglalás ezredik évfordulója (1896), a millennium lehetőséget adott arra, hogy a magyarok világszínvonalú alkotások sorát hozzák létre, (Andrássy út, Városliget, Hősök tere, stb.) amivel kivívták az egész világ csodálatát, elismerését.**

A millennium fényei mellett azonban már feltűntek a világháborúra készülődés árnyai is. A nagyhatalmak gyarmatvársága fegyverkezési versenyt idézett elő, amiből a Monarchia sem maradhatott ki. A hadsereg létszámának emelése, az úgynevezett „véderővit” hatalmas ellentéteket szült, amelybe Tisza Kálmán kormánya bele is bukott. (Fokozta a feszültséget a néma tüntetéssé vált temetés, amelyen százezer ember kísérette utolsó útjára a holtában hazatérő Kossuth Lajost.)

Néhány egymást váltó rövidebb életű kormány (Pl.: Wekerle Sándor, vagy Széll Kálmán vezetésével) után Tisza Kálmán fia, gróf Tisza István lett a miniszterelnök. Ő, az erőskezű politikus is csak második „nekifutásra”, 1913-ra szilárdította meg hatalmát, apja Szabadelvű Pártjából létrehozva a Nemzeti Munkapártot. Korábban házelnöként kemény eszközökkel szorította vissza az obstrukciót. (Az ellenzék időhúzásának az eszköze volt ez, az adott ügyek vég nélküli tárgyalásával.)

Közben elfogadták a birodalmi hadsereg fejlesztéséről szóló véderőtörvényt, és hazánk a nagyhatalmak csapdájába kerülve a háborús készülődés tengelyében találta magát.

RÉGI ÉS ÚJ BIRODALMAK VERSENGÉSE A GYARMATOKÉRT

TARTALOM

- 1. A gyarmatszerzéstől az I. világháború felé – rövid történet**
  - 2. Nagyhatalmak versengése a gyarmatokért**
- 3. Az egységes Olaszország és Németország kialakulása**
  - 4. A második ipari forradalom**
  - 5. Úton a Nagy háború felé**

A gyarmatszerzéstől az I. világháború felé – rövid történet

A kapitalista rendszer kialakulása Európa nyugati felében indult meg Amerika felfedezése után. A technikai fejlődést és anyagi gyarapodást hirdető országok – **Anglia, Hollandia, Franciaország, Spanyolország, Portugália** – gátlástalanul foglalták el (gyarmatosították) azokat a területeket, amelyek számukra olcsó nyersanyagot, munkaerőt és piacot biztosíthattak.

A gyarmatosításban **Anglia játszott a vezető szerepet**. Kihasználta kedvező földrajzi helyzetét, azt, hogy a tengeri utak csomópontjában helyezkedett el. A XIX. század második felére már uralta a világkereskedelmet. **Nem volt olyan kontinens, ahol ne gyarmatosított volna**. Franciaország sem akart lemaradni a gyarmatokért vívott versengésben. Oroszország nem távoli területeket hódított meg, hanem a határait igyekezett kiterjeszteni.

Európa nyugati felében a kapitalizmus és a vele járó iparosítás és gyarmatosítás már óriási méreteket öltött a XIX. századra. A kontinens belsejében azonban a feudálisztikus rendszer merevedett meg. Kisebb, nagyobb királyságok, fejedelemségek, városok sokszor egymással is hadakozva akadályozták a polgári „fejlődést”.

A **nemzeti újjászületés mozgalma** a XIX. század közepén az itáliai félszigetről, a **Szárd-Piemonti Királyságból indult ki**. II. Viktor Emánuel király és miniszterelnöke Cavour /kávur/ állt az egyesítés élére. **1861-ben létrejött az Olasz Királyság**.

A német egység megteremtésének központi alakja a porosz „vaskancellár”, Otto von Bismarck (ottó fon bizmárk) volt. **A Német Császárság 1871. január 18-án kiáltottak ki**.

A XIX. század második felére **három új birodalom alakult ki Európa közepén**. A Német Császárság és az Olasz Királyság mellett az **Osztrák-Magyar Monarchia**. Mindhárom hatalom erőteljesen lépett a polgárosodás útjára.

A század közepe táján, az elektronika megjelenésével új fejlődési szakasz következett el Európában és az USA-ban, amit második ipari forradalomnak nevezünk.

Az egyik leglátványosabb találmány az autó volt. **Benz és Daimler /dájmler/ fejlesztették ki az első belsőégésű benzinmotoros járművet**.

Thomas Edison 1879-ben mutatta be **izzólámpáját**, **Bell** pedig a **telefont**. A magyar **Puskás Tivadar** a **telefonközpont** megalkotásával általánossá tette a távbeszélő használatát. Elterjedt a **Lumière /lümier/ testvérek találmánya**, a **filmvetítő gép**, és Amerikában megkezdődött a **Ford T-modell gyártása**. (Konstruktöre a magyar **Galamb József** volt.)

Az emberek egyre nagyobb városokban éltek, amelyek ipari, kereskedelmi, pénzügyi és kulturális központok lettek. Az élet minden területén – iskoláztatás, egészségügy, közlekedés – **hatalmas fejlődés következett be**.

Németországban **1888-ban lépett trónra II. Vilmos császár**, Figyelme a **gyarmatbirodalom kiépítése felé fordult**. Hadiflotta építésébe kezdett, ami azonnal nyugtalanságot szült a nyugati hatalmak körében. **Maga mellett tudhatta az Osztrák – Magyar Monarchiát és Olaszországot**. A rövidesen kirobbanó I. világháborúban **ők voltak a központi hatalmak**.

A nyugat-európai hatalmak aggódva figyelték Németország erősödését, ezért szövetségre léptek egymással. **Anglia, Franciaország és a hozzájuk csatlakozó Oroszország alkották azt a katonai erőt, amelyik mint antant szövetség jelenik majd meg**.

Nagyhatalmak versengése a gyarmatokért

Ahogy már láttuk, a kapitalista rendszer kialakulása Európa nyugati felében indult meg Amerika felfedezése után. A technikai fejlődést és anyagi gyarapodást hirdető országok – Anglia, Hollandia, Franciaország, Spanyolország, Portugália – gátlástalanul foglalták el, vagyis gyarmatosították azokat a területeket, amelyek számukra olcsó nyersanyagot, munkaerőt és piacot biztosíthattak. A mértéktelen gazdagodás érdekében kegyetlenül leigázták az elfoglalt kultúrákat, de egymással is háborúkat vívtak egy-egy terület birtoklásáért.

A gyarmatosításban Anglia játszotta a vezető szerepet. Itt már 1649 óta polgári (kapitalista, vagy más néven tőkés) rendszer működött. A viktoriánus korban (Viktória királynő uralkodásának idejét nevezik így 1837 és 1901 között) is a parlamentben hozták a döntéseket. Két pártjuk, a toryk (konzervatívok) és a whigek (liberálisok) egységesek voltak a terjeszkedés kérdésében. Kihasználták földrajzi helyzetüket, hogy a tengeri utak csomópontjában helyezkedtek el. A XIX. század második felére már a „világ műhelyeként” uralták a világkereskedelmet. Nem volt olyan kontinens, ahol ne gyarmatosítottak volna. Az USA elszakadása után rájöttek arra, hogy jobb lesz a távolabb fekvő területeknek – Kanada, Ausztrália, Új-Zéland – önkormányzatot adni, persze az irányítást megtartották maguknak. Az ősi kultúrával rendelkező India életét teljesen felforgatták, tönkretették, persze a modernitás jelszavával. (Olyan véres összecsapásokra is sor került ott, mint például 1857-ben a szipojok lázadása.)

Franciaország sem akart lemaradni a gyarmatokért vívott versengésben. Ott az 1848-as felkelés után a „nagy” Napóleon unokaöccsét, Louis Bonapartét választották köztársasági elnökké. Ő 1852-ben III. Napóleon néven császárrá koronáztatta magát. Teljhatalmat gyakorolt, de támogatta a kapitalizmust, és a vele járó technikai fejlődést. Párizs lakossága 2 millióra nőtt, megépült a Louvre Múzeum és az Operaház. Szénbányákat nyitottak, s az ipari termelés hatalmas lendületet vett. Egyre több bank alakult. III. Napóleon Indokina (Kínától délre fekvő területek) és az afrikai Algéria felé vezényelte katonáit, így nyomatékossítva gyarmati törekvéseit.

Az angolokon és a franciákon kívül a hollandok, a portugálok és a spanyolok is hatalmas területeket szakítottak ki Ázsia, Afrika és Dél-Amerika térségeiből. (A portugálok és spanyolok által elfoglalt közép- és dél-amerikai területeket Latin-Amerikának is nevezik.)

Oroszország nem távoli területeket hódított meg, hanem a határait igyekezett kiterjeszteni. I. Miklós és II. Sándor cárok uralkodása alatt meghódították Grúziát, Örményországot és a Kaukázus más részeit. 1865 és 1876 között szállták meg Szibéria hatalmas lakatlan területeit, ahol vasúthálózatot építettek ki. 1867-ben eladták Alaszkát az Amerika Egyesült Államoknak. A nagyarányú ipari fejlődés hatására II. Sándor 1861-ben törvényt hozott a jobbágyfelszabadításról, ami csak félig-meddig valósult meg. Oroszország szerette volna Törökországot kiszorítani Európa keleti térségéből. Az úgynevezett krími háborúban azonban a hatalmas áldozatok ellenére is vereséget szenvedtek az angol-francia csapatoktól. A nyugati hatalmaknak – akik az európai erőegyensúlyra hivatkoztak – sikerült az orosz terjeszkedést megállítaniuk.

Az egységes Olaszország és Németország kialakulása

Európa nyugati felében a kapitalizmus és a vele járó iparosítás és gyarmatosítás már óriási méreteket öltött a XIX. századra. Az „öreg kontinens” belsejében azonban a feudális rendszer merevedett meg. Ennek két oka is volt:

Az Atlanti-óceán kikötőihez nem volt hozzáférésük, azokat a nyugati országok uralták. A német és itáliai területek szétagoltsága szintén hozzájárult ahhoz, hogy a kereskedelmi és gyarmati versengésben lemaradjanak. **Kisebb, nagyobb királyságok, fejedelemségek, városok sokszor egymással is hadakozva akadályozták a polgári „fejlődést”.**

A nemzeti újjászületés mozgalma – risorgimento (riszordzsimentó) – a XIX. század közepén az itáliai félszigetről, a Szárd-Piemonti Királyságból indult ki. II. Viktor Emánuel király és tehetséges miniszterelnöke Camillo Benso di Cavour (Leginkább csak Cavour-ként /kávur/ szokták emlegetni) állt az egyesítés élére. Megnyerték ügyüknek III. Napóleon francia császárt, akinek segítségével 1859-ben Solferinónál legyőzték az osztrákokat, akik Észak-Itáliát birtokolták. (A csata sebesültjeit látva határozta el egy svájci orvos, Henri Dunant /anri dünan/, hogy megszervezi azt az elsősegély-szolgálatot, amit ma Vöröskeresztként ismerünk.) A villafrancai /villafranka/ békével zárult solferinói csata csak félig oldotta meg az egyesítést. (Ráadásul III. Napóleon igényt tartott Savoya /szavoja/ és Nizza területére.) A déli területek egyesítését a „vörösinges” önkéntesek, az „Ezrek” hajtották végre Garibaldi vezetésével. Ő a szicíliai Marsalából indulva győzte le a nápolyiakat, és a hatalomról lemondva, az egyesített Dél-Itáliát átadta a piemonti királynak. 1861-ben Torinóban (Turin) kikiáltották az Olasz Királyságot, amelynek első uralkodója II. Viktor Emánuel, fővárosa pedig ekkor még Firenze lett. Tíz évvel később, 1870-ben Velence és Róma csatlakozásával a teljes egység is megvalósult.

A német egység megteremtésének ügye a solferinói ütközet után újra napirendre került, s az események fel is gyorsultak. **Az osztrákok Bécs központtal egy „nagynémet”, a dinamikus erősödő poroszok pedig Berlin központtal egy „kisnémet” államot szerettek volna létrehozni, amiből a Habsburgokat kihagyják. Az egység megteremtésének központi alakja a porosz „vaskancellár”, Otto von Bismarck (ottó fon bizmárk) volt. Ő „vassal és vérrel”, vagyis az ipar és a hadsereg megerősítésével kívánta célját elérni. A poroszok és az osztrákok között elkerülhetetlen volt az összecsapás. A „testvérháborút” 1866-ban vívták Königrätz-nél (königréc). A Moltke vezérkari főnök által vezetett porosz sereg döntő győzelmet aratott. (Ezután a csata után vált lehetővé, hogy a magyarok és az osztrákok kiegyezzenek egymással.)**

A porosz erősödést III. Napóleon rossz szemmel nézte, így 1870 nyarán sor került a francia-porosz csatára is. A sedan-i ütközet katasztrofális francia vereséggel végződött, amibe III. Napóleon bele is bukott. (Franciaország ismét köztársaság lett.)

Megszületett tehát a Német Császárság, amelyet 1871. január 18-án a versailles-i palota tükör-termében kiáltottak ki. A porosz királyt immár I. Vilmos néven császárrá koronázták. (A porosz csapatok ezután részt vettek a párizsi munkáshatalom, a kommün leverésében is.)

A XIX. század második felére tehát három új birodalom alakult ki Európa közepén. A Német Császárság és az Olasz Királyság mellett – ahogyan azt már tudjuk – létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia is. Mindhárom hatalom erőteljesen lépett a polgárosodás útjára. Mint tudjuk, ez előbb, vagy utóbb gyarmati területek szerzését is feltételezi. Ebben a kérdésben rövidesen feloldhatatlan ellentét alakul ki közöttük, és a már jóval korábban polgárosult nyugat-európai hatalmak között.

A második ipari forradalom

Az első ipari forradalom kezdetét talán 1769-re tehetjük, amikor James Watt megkonstruálta híres gőzgépét. A technikai fejlesztések ettől kezdve szüntelenül folytak. **A XIX. század közepe táján az elektronika megjelenésével új fejlődési szakasz következett el, amit második ipari forradalomnak nevezhetünk.**

Feltétlenül jegyezzük meg azonban, hogy a következőkben felsorolásra kerülő bámulatos technikai eszközök, tudományos és szociális eredmények előnyeiket kizárólag az európai, azon belül is a nyugati polgári világ – és persze az USA – lakói élvezhették. A gyarmatok sokmillió népének a leigázás, a megalázás, az éhbérért végzett munka és a nyomor maradt. A nyugati – fehér – ember civilizációjának, jólétének ára az ő szenvedésük volt.

Az ipari forradalom egyik legnagyobb jelentőségű találmánya az angol Henry **Bessemer** nevéhez fűződik. Az 1856-ban termelésbe állított **kemencéjének** segítségével a vasnál sokkal jobb tulajdonságokkal bíró **acélt tudtak előállítani.**

1867-ben **Nobel feltalálta a dinamitot, Monier a vasbetont,** és elkészült az első írógép. Két évvel később **Mengyelejev megalkotta az elemek periódusos rendszerét.**

A XIX. század végének egyik leglátványosabb találmánya az autó volt. Karl Friedrich **Benz** és Gottlieb **Daimler fejlesztették ki az első belsőégésű benzinmotoros járművet.**

A franciák által tökéletesített modellt Armand Peugeot (pözsó) és Luis Renault /rónó/ fejlesztették tovább.

Ferdinand **Zeppelin** 1900-ban szerkesztette meg **léghajóját,** a **Wright testvérek motoros repülőgépe** pedig 1903-ban emelkedett a levegőbe.

A század legtermékenyebb feltalálója – mintegy 1200 szabadalma ismert – **Thomas Edison 1879-ben mutatta be izzólámpáját.** Rövidesen fénybe borult egész Nyugat-Európa és Észak-Amerika. (A világon elsők között, 1888-ban indult meg a közvilágítás Mátészalkán a Schwarz-testvéreknek köszönhetően.)

Morse az első távirókészüléket még 1844-ben helyezte üzembe, Alexander **Bell** pedig 1876-ban mutatta be találmányát, **a telefont.** Két évvel később a magyar **Puskás Tivadar a telefonközpont megalkotásával általánossá tette a távbeszélő használatát.**

Az 1895-ös esztendőhöz kötődik a **Lumière-testvérek találmánya, a filmvetítő gép,** és ebben az évben fedezte fel **Röntgen** az úgynevezett x-sugarat, ami a röntgengép működtetésének alapját adta. Néhány évvel később megjelenik **Marconi rádiója,** és a Ford-műveknél az **első szerelőszalagon megindult az amerikai népaútó, a Ford T-modell gyártása.** (Konstruktőre a magyar **Galamb József** volt.) **Einstein,** a híres fizikus is ekkor alkotta meg a relativitáselméletet.

Az emberek egyre nagyobb városokban éltek, amelyek ipari, kereskedelmi, pénzügyi és kulturális központok lettek. Az élet minden területén – iskoláztatás, egészségügy, közlekedés – hatalmas fejlődés következett be.

A városi, polgári életforma terjedése magával hozta a régi, több százéves, a természethez, a valláshoz kapcsolódó családi kötelékek lazulását. Helyette olyan sokkal labilisabb, felszínesebb közösségek jöttek létre, mint a pártok, egyesületek, klubok.

Úton a Nagy háború felé

A régi és új nagyhatalmak figyelme a XIX. század második felében „Európa puszkaporos hordója”, vagyis **a Balkán felé fordult**. Oroszország 1877-ben megtámadta „Európa beteg emberét”, Törökországot, hogy a fekete-tengeri szorosokat megszerezze. Győzelmüket az angolok akadályozták meg, de a kialakult rendkívül bonyolult helyzetre megoldást kellett keresni. **Valamennyi nagyhatalom részvételével ült össze 1878-ban a berlini kongresszus. A megszületett döntések valójában senkit sem elégítettek ki, s a megmaradt feszültségek a balkáni népek egymás közötti konfliktusait állandósították. A nagyhatalmak beavatkozásai ezen a helyzeten csak rontottak.**

Németországban 1888-ban lépett trónra II. Vilmos császár, aki új irányvonalat kívánt képviselni, ezért menesztette Bismarckot. **Figyelme a gyarmatbirodalom kiépítése felé fordult**. Aktív külpolitikát, külkereskedelmet folytatott, amelynek eredményeképpen már minden kontinensen megvetette a lábát, és gyarmatosítani kezdett. **Hadiflotta építésébe kezdett, ami azonnal nyugtalanságot szült a nyugati hatalmak körében.** A németek részt vettek a kínai bokszerlázadás leverésében is. (Jó példája a nyugati hatalmak aljas, erőszakos és féktelen terjeszkedési és gazdagodási vágyának az, ahogyan a sok ezer éves nagy kultúrával, Kínával elbántak. Az angolok még az 1830-as években megkezdték az ópium korlátlan bevitelét az országba, s amikor a kínaiak megpróbálták ellenállni, azok kegyetlen háborút indítottak. Az első és a második ópiumháború után a bokszerlázadás is a gyarmatosítók elleni elkeseredett lázadási kísérlet volt. A leverésében valamennyi európai birodalom, továbbá Japán és az USA is részt vett.)

Németország tehát aktív gyarmatosító politikát folytatott, ráadásul már **maga mellett tudhatta az Európa közepén létrejött nagyhatalmakat is.** Az **Osztrák-Magyar Monarchiával** még 1879-ben kötött katonai szövetséget, amelyhez 1882-ben **Olaszország** is csatlakozott. A rövidesen kirobbanó Nagy Háborúban – ahogyan a kortársak nevezték ezt az első világháborút – **ők voltak a gyarmatok újra felosztására szövetkező központi hatalmak.**

A nyugat-európai hatalmak aggódva figyelték Németország erősödését és aktív gyarmatpolitikáját. Olcsó nyersanyagukat, a filléres munkaerőt és piacaikat féltették, ezért 1904-ben az angolok és a franciák „szívélyes megegyezést” (entente cordiale /antant kordial/) kötöttek egymással. A franciák már korábban 1892-ben katonai szövetséget kötöttek az oroszokkal, akik 1907-ben Angliával is megállapodást kezdeményeztek. **Anglia, Franciaország és Oroszország** alkották azt a katonai erőt, amelyik az I. világháborúban, mint **antant szövetség** jelenik majd meg.

Közben a Balkánon 1913-ban újabb háború robbant ki, ahol a nagyhatalmak egyértelműen felsorakoztak a küzdő felek mögé. A központi hatalmak Bulgária, Albánia és Törökország, míg az antant Szerbia, Románia és Görögország érdekeit tartották szem előtt. Nem csoda, ha a kirobbanó Nagy Háborúban ezek az államok az őket segítő nagyhatalmak mögé álltak.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ (1914-1918) – KOMMUNIZMUS OROSZORSZÁGBAN

- 1. A korszak rövid története**
- 2. A háború kirobbanásának oka és ürügye**
- 3. Állóháború és pusztító gépek**
- 4. Az Osztrák-Magyar Monarchia részvétele a Nagy Háborúban**
- 5. Oroszország a kommunizmus útjára lép**
- 6. A háború vége**

A korszak rövid története

Az Osztrák-Magyar Monarchia által megszállt Bosznia-Hercegovina fővárosába, Szarajevóba látogatott Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége 1914. június 28-án. Nyitott autóval hajtott át a város főutcáján, amikor egy szerb diák, mindkettőjüket megölte.

Az Osztrák-Magyar Monarchia egy hónappal a merénylet után, 1914. július 28-án hadat üzent Szerbiának. A Szerbek mögött álló Oroszország néhány nappal később már mozgósítást rendelt el, és augusztus 6-ig a két szemben álló szövetségi rendszer, **az antant és a központi hatalmak tagjai kölcsönös hadüzenetek elküldésével visszavonhatatlanná tették a háború kirobbanását.**

A németeknek már kész haditervük volt. Az úgynevezett Schlieffen-terv /sliffen/ kétfrontos harcra készült – nyugati és keleti irányban – és villámháborúban gondolkozott. Az események azonban másképpen alakultak. A villámháborús terv hamar összeomlott.

A német hadigépezet Franciaország megtámadásakor a Marne folyónál megtorpant, s a franciák – angol támogatással – sikeresen szorították vissza a támadókat. **A hadviselő felek ekkor beásták magukat a több száz kilométeres szakaszon kiépített lövészárokszerbe. A nyugati front mozdulatlaná vált.**

Keleten 1914 szeptemberében a lengyelországi Mazuri-tavaknál ugyan nagy német győzelem született, de Galíciában az oroszok győzedelmeskedtek a Monarchia csapatai fölött. Az orosz cár katonái elérték a Kárpátok vonalát, és ott **is állóháború alakult ki.**

1915-ben Olaszországot átállt az antanthoz. A déli hadszíntéren a Monarchia csapatai nehéz helyzetbe kerültek, ennek ellenére sikerült elfoglalni Szerbiát, Albániát és Montenegrot.

A háború második szakasza (1916-18) még pusztítóbbá vált. Általánossá vált a géppuska, az aknavető használata. Vadászpülők, tankok, messzehordó lövegek, tengeralattjárók és róluk kilőtt torpedók okoztak hatalmas károkat. A németek harci gázt is bevetettek.

1917-ben Oroszországban jelentős belpolitikai változás következett be. Amikor kiderült, hogy Németország esélyei rohamosan csökkenni a háború megnyerését illetően, a németek úgy döntöttek, hogy az emigrációban élő kommunista Lenint titokban visszajuttatják Oroszországba, és megpróbálják vele az orosz cárt térdre kényszeríteni, hogy az kilépjen a háborúból.

A háborúban kimerült, éhező orosz emberek fogékonyak voltak Lenin hamis ígéreteire, a növekvő elégedetlenség miatt állandóvá váltak a tüntetések, így II. Miklós lemondásra kényszerült. Az új polgári kormány nem tudta megoldani a helyzetet, a puccsal hatalomra kerülő **kommunisták pedig szinte mindent államosítottak, üldözték a vallást, és a parasztok sem kaptak földet. Egy szűk pártvezetőség kezében volt minden hatalom, az előnyöket is csak ők élvezték.**

1917 áprilisában az Egyesült Államok hadat üzent Németországnak. Az angol, francia, amerikai haderő elsöpörte az ellenállást tanúsító német védelmi vonalakat.

1918 novemberében lemondott II. Vilmos német császár, és IV. Károly osztrák császár, magyar király és mindkét hatalom aláírta a fegyverletételi egyezményt.

Véget ért a Nagy Háború (1914-1918), amit a köznyelv már I. világháborúnak nevez, s amelyben 64 millió katonát mozgósítottak, akik közül közel 9 millióan estek el a csatatereken,

A háború kirobbanásának oka és ürügye

Az 1913-ban kirobbanó balkáni háború valójában már a nagyhatalmak erőpróbája volt.
A Nagy Háború kirobbanása elkerülhetetlen volt, már csak az ürügy hiányzott.

Mielőtt azonban erre kitérnénk, jó, ha még egyszer tisztázzuk, hogy mi is volt a valóságos ok:

Amerika „újralfedezése” után, az 1500-as években Anglia, Franciaország, Hollandia az Újvilággal történő kereskedelem révén óriási fejlődésnek indult, és hatalmas ipari fejlesztésekbe fogott. Ezek az országok voltak az első gyarmatosítók. Ez azt jelenti, hogy katonailag hódították meg olyan területeket, ahol az ipari termeléshez szinte korlátlan mennyiségben állt rendelkezésre az olcsó alapanyag és munkaerő. Az eladott áruk után így hatalmas haszon (profit, extraprofit) keletkezett. A saját országukban ezt a hasznot egy idő után már nem tudták produkálni, mert a munkások géprombolásokkal, sztrájkokkal, tüntetésekkel, elérték munkakörülményeik javítását, ami a profit csökkenését hozta magával.

Az első gyarmatosítók, az angolok, franciák, hollandok, portugálok, spanyolok voltak. Ők szinte minden olyan technikailag elmaradott ázsiai, afrikai és dél-amerikai országot elfoglaltak ahol érvényesíteni tudták az érdekeiket. A XIX. század második felében újonnan alakult európai birodalmak (Olasz Királyság, Német Császárság, Osztrák-Magyar Monarchia) ezekről lemaradtak, ezért a gyarmatok újrafelosztását akarták kikényszeríteni. Mivel a régi gyarmatosítók erről hallani sem akartak, így egy világméretű háború kirobbanása került napirendre.

Látjuk tehát a valódi okot: a végtelen mohóságon alapuló haszonszerzés vágyát. Most nézzük meg a Nagy Háború kitörésének ürügyét, a casus belli (kázusz belli):

Az Osztrák-Magyar Monarchia által már korábban megszállt Bosznia-Hercegovina fővárosába, Szarajevóba látogatott Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége 1914.

június 28-án. A szerb határhoz közel lebonyolított, provokációnak is tekinthető hadgyakorlat megtekintése volt a célja. Nyitott autóval hajtott át a város főutcáján, **amikor egy szerb diák, Gavrilo Princip több pisztolylövéssel mindkettőjüket megölte.**

Németország biztatása elégséges volt ahhoz, hogy Ferenc József osztrák császár elmondhassa legendás mondatát: „*Mindent megfontoltam, mindent meggondoltam...*”, és **a Monarchia egy hónappal a merénylet után, 1914. július 28-án hadat üzenjen Szerbiának.**

A Szerbek mögött álló Oroszország néhány nappal később már mozgósítást rendelt el, és augusztus 6-ig a két szemben álló szövetségi rendszer, az antant és a központi hatalmak tagjai kölcsönös hadüzenetek elküldésével visszavonhatatlanná tették a háború kirobbanását.

Közben a nyugati nagyhatalmak gazdasági életében hatalmas változás következett be. A XVI. században létrejövő, szabad vállalkozásokon alapuló termelést, vagyis a szabadversenyos kapitalizmust a monopolkapitalizmus kezdte felváltani. Ez azt jelenti, hogy az erősebb vállalkozások meg akarnak szabadulni a versenytársaiktól. Első lépésként olyan sok pénzt (tőkét) igénylő fejlesztésekbe kezdenek, amelyet a kisebbek nem tudnak követni, így azok tönkremennek, vagy éppen beolvadnak a nagyobb vállalkozásokba. Később ezek a nagyvállalkozások szövetkeznek egymással, és egyezségek értelmében kizárólag ők maradnak meg a piacon, immár versenytársak nélkül. Ezek **a monopols helyzetbe került óriásvállalatok maguk kezdik el a nagyhatalmakat nyomás alá helyezni a gyarmatosítás ügyében (is).** A háború(k) kirobbanása mögött tehát ezután ők állnak.

Állóháború és pusztító gépek

A németek már kész haditervvvel várták a háború kirobbanását. Az úgynevezett Schlieffen-terv /sliffen/ kétfrontos harcra készült – nyugati és keleti irányban – és villámháborúban gondolkozott. A gyorsaságra azért volt szükség, mert a háború elhúzódásának esetében az antant szövetség tagjai mozgósítani tudták volna a gyarmatbirodalmuk által biztosított tartalékaikat. II. Vilmos német császár – bízva főparancsnokában (Hindenburg) és vezérkari főnökében (Moltke tábornok) –, magabiztosan fogalmazhatott a frontra induló katonák búcsúztatásakor: „*Mire a falevelek lehullanak, győztes katonáim itthon lesznek!*”

Az események azonban másképpen alakultak. A villámháborús terv hamar összeomlott.

A német hadigépezet Franciaország megtámadásakor a Marne folyónál megtorpant, s a franciák és angol csapatok sikeresen szorították vissza a támadókat. **A hadviselő felek ekkor beásták magukat a több száz kilométeres szakaszon kiépített lövészárokszerbe. A nyugati front mozdulatlaná vált.** Miközben a harci cselekmények folyamatosak voltak, senki sem ért el komoly áttörést.

Keleten 1914 szeptemberében a lengyelországi Mazuri-tavaknál ugyan nagy német győzelem született, de Galíciában az oroszok győzedelmeskedtek a Monarchia csapatai fölött. **Az orosz cár katonái elérték a Kárpátok vonalát, és ott is állóháború alakult ki.**

Bár a hadműveletek fő helyszíne Európa volt, de a távol-keleten (Japán) és Afrikában (Anglia) is voltak véres harcok. A frontokon – a háború végéig, 1918-ig – több mint 60 millió katona nézett egymással szembe. A hadviselő felek ugyanis besorozták a 18 és 50 év közötti férfiakat. A hatalmas ellenséges tömegnél csak az egyre pusztítóbb fegyverek használata volt félelmetesebb.

Törökország 1914 októberében, Bulgária pedig egy évvel később a központi hatalmak oldalán ugyan hadba lépett, de ez a szövetségi rendszer 1915. május 23-án elveszítette Olaszországot. Ők ugyanis ekkor átálltak az antanthoz. A déli hadszíntéren a Monarchia csapatai nehéz helyzetbe kerültek, ennek ellenére sikerült elfoglalni Szerbiát, Albániát és Montenegrót.

Keleten, Gorlicénél a németek áttörték az orosz frontot, és visszavették Kelet-Poroszországot. A központi hatalmak elfoglalták a Baltikum egy részét is, de amikor Görögország az antant oldalán belépett a háborúba, a Balkánon újabb öldöklés kezdődött.

A háború második szakasza (1916-18) még pusztítóbbá vált. A felek döntésre akarták vinni az „ügyet”, ezért bevetettek minden olyan hadigépezetet, amellyel emberek millióit voltak képesek megölni. **Általánossá vált a géppuska, az aknavető használata.** A folyamatos tüzharc, a pergőtűz tönkretette az évek óta sáros, vizes árkokban élő katonák idegrendszerét. Csak a hírhedt verduni csatában, 1916 februárjától tíz hónapon át, közel 1 millió ember pusztult el (verduni vérszivattyú).

Vadászrepülőök, tankok, messzehordó lövegek, tengeralattjárók, és róluk kilőtt torpedók okoztak hatalmas károkat.

A németek harcigázt is bevetettek, ami szinte már leírhatatlanná tette az embertelenséget.

Az Osztrák-Magyar Monarchia részvétele a Nagy Háborúban

A szarajevói merénylet (Ferenc Ferdinánd és feleségének megölése) után az osztrákok egyértelműen Szerbia megtámadását sürgették. Az úgynevezett Koronatanácsban egyedül a magyar miniszterelnök, gróf Tisza István ellenezte ezt a lépést. (Később a politikai ellenfelei Őt tartották a legfőbb felelősnek a háború kirobbanását illetően, holott másodsor is csak azzal a kitéttel adta be a derekát, hogy Magyarországnak még győzelem esetén sincs területi követelése Szerbia felé.) Úgy gondolta, hogy a balkáni kérdést tárgyalásos úton kell rendezni az oroszokkal, ráadásul a románok bizonytalansága, illetve megbízhatatlansága is nyugtalanította.

A Monarchia csapatai – amelynek fele magyar katona volt – 1915 őszén foglalták el Szerbiát, akkor, amikor a bolgárok is beléptek a háborúba. A magyar katonákra a legnagyobb megpróbáltatás a keleti fronton várt. A gorlicei áttörés után sikerült a németek segítségével majd 400 kilométerrel beljebb tolni a frontvonalat, de rövidesen megindult az ellentámadás, az úgynevezett Bruszilov-offenzíva. Ez azonban már nem lehetett sikeres, ugyanis időközben Oroszországban olyan belpolitikai változás ment végbe, ami a keleti front megszűnéséhez vezetett, az emberiség történetében pedig óriási – máig tartó – traumát okozott. (Erről a következő leckében részletesebben tanulunk.)

A magyar katonák az olasz fronton is tízezzrel pusztultak. Az Alpok meredek lejtőin is állóháború alakult ki. Doberdónál, a Piave és az Isonzó folyók mentén rengeteg ember vesztette életét.

A Monarchia az Adria tengeren is csatát vívott az antanttal. Az otrantói áttörés főhőse Horthy Miklós volt, aki később nagyon fontos szerepet játszott hazánk történetében.

1916-ban az antant titkos megállapodást kötött Romániával. A magyarok elleni támadás fejében odaigérték nekik Erdélyt, a Bánátot és Bukovinát. (Tudjuk, hogy Trianonban sajnos mindent oda is adtak a későbbi győztes antant hatalmak.) A 70 ezer fős, túlerőben lévő román sereget a magyarok megállították, és a németek segítségével kiszorították, sőt, 1916. december 6-án még Bukarestet, a román fővárost is elfoglalták.

Közben, 1916 novemberében, 86 éves korában meghalt Ferenc József (1848-1916) osztrák császár, magyar király. Az utód, IV. Károly (1916-1918) azzal szembesült, hogy a Monarchia erőforrásai jórészt kimerültek. Nemcsak a frontokon harcolók, de már a hátszágban élők ellátása is akadozni kezdett. Az emberek békevágya egyre erősödött. A „vörös grófnak” nevezett Károlyi Mihály ellenzéki párt alapítását határozta el, és békekötést, demokratikus jogokat követelt.

A király lemondatta gróf Tisza Istvánt a miniszterelnöki posztról, mert az elhatárolódott a választójog kiterjesztésétől.

A Monarchiában élő különböző nemzetiségek már nem érték be az önkormányzatiság ígéretével, teljes önállósodásra törekedtek.

Ez már nem csak a Monarchia, hanem a történelmi Magyarország szétesésének rémképét is előrevetítette.

Oroszország a kommunizmus útjára lép

Ahogy az előzőekben már volt róla szó, **1917-ben Oroszországban olyan belpolitikai változás következett be, ami 2018 márciusában (breszt-litovszki béke) a keleti hadszíntér megszűnéséhez vezetett, és ami az egész emberiséget érintő traumát idézett elő.**

A kialakult helyzet megértéséhez egészen 1848-ig kell visszamennünk, amikor is két német társadalomtudós, Karl **Marx** és Friedrich **Engels** /fridrik engelsz/ kiadták a **Kommunista Kiáltványt**. Ebben és a későbbi műveikben jól látták meg a kizsákmányolásra, embertelenségre épülő szabadversenyos kapitalizmus szörnyűségeit, de a javasolt megoldásaikkal csak tetézték volna ezeket a szörnyűségeket. A proletárdiktatúra erőszakkal történő bevezetésének, a magántulajdon eltörlésének, az államosításnak a hangoztatása a gyökértelen, arcukat veszített, tanulatlan, nincstelen emberek körében tette népszerűvé a kommunista eszmét. A nyugati kapitalista (polgári) országokban el is szigetelték, megfigyelés alatt tartották, vagy éppen börtönbe zárták a képviselőiket. Így volt ez Németországban is – pontosabban Svájcban –, ahol egy orosz marxistát, bizonyos Vlagyimir Iljics Uljanovot tartottak megfigyelés alatt, aki a kommunista mozgalomban a **Lenin** nevet viselte.

Amikor kiderült, hogy Németország esélyei rohamosan csökkennek a háború megnyerését illetően, a németek úgy döntöttek, hogy a „kommunista vírust” kiengedik, és megpróbálják vele Oroszországot térdre kényszeríteni, hogy azok kilépni kényszerüljenek a háborúból. Lepecsételt vagonban, titokban Lenint Pétervárra (Petrográd, ma Szentpétervár) utaztatták, ahol addigra már pattanásig feszültek az indulatok.

A háborúban kimerült, éhező orosz emberek fogékonyak voltak Lenin hamis ígéreteire, a növekvő elégedetlenség miatt állandóvá váltak a tüntetések, de követeléseknek II. Miklós cár semmiben sem engedett. (A cári udvar politikáját jelentős mértékben befolyásolta egy különleges személyiség, egy látnoknak tartott szerzetes, Raszputyin.)

A tömeg 1917. február 23-án Pétervár utcáira vonult. Ez a forradalmi megmozdulás erőszakba torkollt, amelynek eredményeként március 2-án **lemondásra kényszerült II. Miklós.**

Megszűnt a cári rendszer, helyette egy Ideiglenes Kormány alakult, ami polgári viszonyokat szeretett volna teremteni. Ennek azonban igazi bázisa (tömege) nem volt, így egyre nagyobb befolyást szereztek a gyárakban, üzemekben megalakuló munkás- és katonatanácsok, vagyis ahogy oroszul mondják, a szovjetek. **Kettős hatalom alakult ki!**

Ebben a helyzetbe vette át 1917 áprilisában az események irányítását Lenin. A szovjetekben a többséget (bolsevikok, ahogy oroszul a kommunistákat nevezik) maga mellé állította, a kisebbséget (mensevikok) később üldözni kezdte. Úgynevezett áprilisi téziseiben békét, földosztást, kenyeret ígért, így a katonákat, matrózokat is megnyerte.

1917. október 25-én Lenin és társa Trockij irányításával puccsot hajtottak végre, szinte harc nélkül foglalták el a bolsevikok a stratégiai helyeket – állomások, posták, telefonközpontok, hidak... – végül az Ideiglenes Kormány székhelyét, a Téli Palotát is. **Létrehozták az új kormányt, amit Népbiztosok Tanácsának neveztek. Megszervezték a Vörös Hadsereget, a munkásmilíciákat, népbíróságokat. Az iparban szinte mindent államosítottak, üldözték a vallást, és a parasztok sem kaptak földet.** Az új főváros Moszkva lett. **Egy szűk pártvezetőség kezében volt minden hatalom, az előnyöket is csak ők élvezték.**

1917 decemberében nemzetgyűlési választásokat tartottak, ahol Lenin pártja csúfos vereséget szenvedett. A kommunisták gátlástalanságát jelzi, hogy ekkor bevezették a nyílt diktatúrát, s ettől kezdve Oroszországban a XX. század végéig ez a szörnyű rendszer működött.

A háború vége

1917 nyarán az orosz Ideiglenes Kormány még az antantnak tett ígéretnek megfelelően általános támadást indított a keleti fronton, ami hamar összeomlott. Ez a tény is hozzájárult a bolsevikok hatalomátvételéhez, akik ezután béketárgyalást kezdtek a németekkel. Lenin utasítást adott az szovjet-orosz tárgyalóknak, hogy bármilyen megalázó feltételekkel is, de egyezzenek meg. **A breszt-litovszki békében – 1918. március 3. – Szovjet-Oroszország mintegy egymillió négyzetkilométernyi területről mondott le.**

Úgy tűnt, hogy bejött a németek számítása, akik a bolsevik-kommunista vírust szabadjára engedték. (Utóbb azonban kiderült, hogy az egész emberiség fizette meg ennek árát.)

A németek által indított korlátlan tengeralattjáró-háború következményeként 1917 áprilisában az Egyesült Államok hadat üzent Németországnak. A németek ugyanis minden áron meg akarták akadályozni, hogy az Atlanti-óceánon a háborús övezetbe Amerika felől fegyver- és élelmiszerszállítmány érkezzon az antant erőkhöz. (Már 1915-ben elsüllyesztették a Lusitania /luzitánia/ nevű amerikai utasszállító luxus gőzhajót, amelyről később kiderült, hogy valóban nagy mennyiségű lőszert és fegyvert szállított.)

A németek az orosz frontról átszállított csapataikkal, és a tartalék haderő bevetésével nyugaton, a Somme folyónál offenzívát (támadás) indítottak az antant haderő ellen. Az ellentámadás végül 1918 augusztusára teljes német összeomlást hozott. Az angol, francia, amerikai haderő 600 tankjával, 2000 repülőgéppel elsöpörte az ellenállást tanúsító német védelmi vonalakat.

II. Vilmos német császár 1918. november 9-én lemondott, és 11-én Németország aláírta a fegyverszüneti egyezményt, és alakulatai letették a fegyvert.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje az olasz fronton őrlődött fel véglegesen, és még a németek előtt, 1918. november 3-án aláírták a fegyverszünetet.

Véget ért a Nagy Háború, amit a köznyelv már I. világháborúnak nevez, s amiről azóta kiderült, hogy csak első felvonása volt egy feloldhatatlannak látszó hatalmas érdekkonfliktusnak, ami a világ kapitalista módon berendezkedő hatalmai között húzódik még napjainkban is.

A háború óriási áldozatokkal járt! A halottak, eltűntek, súlyos sebesültek száma szinte megbecsülhetetlen. A legtöbb országban összeomlott a gazdaság, az egészségügyi hálózat, a közlekedés, az élelmiszerellátás, és az életben maradt katonák az átélt szörnyűségek lelki terheit cipelték.

Az antant 38 millió katonát vetett be, s ebből 5 millióan estek a harctereken. A központi hatalmak részéről 26 millióan vettek részt a hadműveletekben, de 3 és félmillióan már nem térhettek vissza családjukhoz, szeretteikhez.

Rövidesen elkezdődött a romeltakarítás, és az újjáépítés. Hamar kiderült azonban, hogy ebből is csak az a szűk gazdasági érdekcsoport húzott hasznot, amelyik számára maga a háború is nagyszerűen jövedelmező üzlet volt.

A VILÁG A KÉT NAGY HÁBORÚ KÖZÖTT

TARTALOM

- 1. Milyen volt a világ a két nagy háború között? – rövid történet**
- 2. A győztes antanthatalmak békerendszere, Európa átszabása**
- 3. A Szovjetunió megalakulása, az első kommunista állam működése**
  - 4. Forrongó kelet, modernizálódó nyugat**
  - 5. A nagy gazdasági világválság és a győztesek megoldásai**
  - 6. A fasizmus és a náci mozgalom**
- 7. Úton az újabb világháború felé, avagy a Nagy Háború folytatása**

Milyen volt a világ a két nagy háború között? – rövid történet

Az I. világháborút lezáró konferenciát Párizs melletti versailles-i palotában tartották meg. Az 1919 januárjában kezdődő értekezletre a vesztes országokat és a bolsevik Oroszországot nem hívták meg. A döntés valójában a francia Clemenceau, az angol Lloyd George és az amerikai Wilson kezében volt.

A nagyhatalmak átrajzolták Európa térképét. Németországot megfosztották amúgy is kevés gyarmatától, és a háborús károk okozása miatt hatalmas jóvátétel fizetésére kötelezték.

Az Osztrák-Magyar Monarchia teljesen megsemmisült. Területéből hét ország alakult, illetve kapott jelentős részeket. Létrejött Csehszlovákia, az Erdéllyel, Partiummal, megnövelt Románia, és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, amelynek 1929-től Jugoszláviának hívnak. A három államot együttesen szokták kis-antantnak nevezni. Újra létrehozták Lengyelországot, a cári Oroszország helyén pedig létrejött 1922 végén a kommunista berendezkedésű Szovjetunió Lenin vezetésével.

Lenin halála után **Sztálin** szörnyű személyi kultuszt vezetett be. Aki csak a legkisebb mértékben megkérdőjelezte csalhatatlanságát, az rövidesen elpusztult, vagy kényszermunkatáborba, úgynevezett Gulagra került.

Eközben a világháború által meggyötört Európa igyekezett lábra állni. **Amerika** azonban lépéselőnybe került. Ugrásszerűen megnőtt az ipari termelés, és vele együtt a fogyasztás is. Mindenki szórakozni, vásárolni akart. Ez az amerikai életforma aztán az egész világon elterjedt. **Az 1920-as évek végére azonban kiderült, hogy a fogyasztás nem, tudja követni a termelés tempóját. 1929. október 24-én, a fekete csütörtökön a New York-i tőzsdén kitört a pánik. Vállalatok tízezrei, emberek milliói mentek tönkre.**

A válság végigsöpört az egész világon. Ez az úgynevezett nagy gazdasági világválság 1929 és 1933 között tombolt. Amerikában Franklin D. Rooseveltnél kidolgozta az úgynevezett New Deal irányvonalat, így az USA kilábalta a bajból

Az I. világháború nagy vesztese Németország. Szinte törvényszerű volt a fasizmus talaján álló tekintélyelvű rendszer kialakulása. Ezt a náci párt vezetőjeként hozta létre **Adolf Hitler, aki demokratikus keretek között vette át a hatalmat 1933-ban.** Politikai ellenfeleivel leszámolt, majd diktátor, **Führer** (vezér /fürer/) lett. A teljesen tudománytalan fajelmélet hangoztatása mellett megvádolta a zsidóságot azzal is, hogy nagyravágyásuk okozta a világháborús szörnyűségeket.

A nyugati hatalmak Hitlert kelet felé akarták terelni, és végső soron a kommunista Szovjetunió elleni háborúra készíteni. Számításukat keresztülhúzva, az egész világ megdöbbenésére 1939. augusztus 23-án Németország és a Szovjetunió meg nem támadási szerződést kötött egymással. Egy héttel később kitört a II. világháború.

A győztes antanthatalmak békerendszere, Európa átszabása

A Nagy Háború óriási veszteségei minden hadviselő felet megviseltek. A győztes antant országok azonban politikai és gazdasági értelemben egyre erősebbekké, míg a vesztes központi hatalmak gyengébbekké váltak. Oroszország bolsevik (kommunista) befolyás alá került, ezért a többi európai ország megszakított vele minden kapcsolatot. Az Amerikai Egyesült Államok belépése a háborúba döntő esemény volt, de egyelőre az USA nem folyt bele különösebben az európai politikába. Igaz, Wilson elnök meghirdette 14 pontból álló béketervét, de Európa ura továbbra is Anglia és Franciaország maradt.

Az I. világháborút lezáró konferenciát Párizs melletti versailles-i palotában tartották meg. Az 1919 januárjában kezdődő értekezletre **a vesztes országokat és a bolsevik Oroszországot nem hívták meg.** A veszteseknek majd **csak az eljük tárt diktátum aláírására volt lehetőségük.** Bár 27 ország képviselői tanácskoztak, a döntés valójában a francia Clemenceau, az angol Lloyd George és az amerikai Wilson kezében volt.

A nagyhatalmak kizárólag saját és a világ gazdaságát irányító erők érdekeit tartották szemük előtt, amikor átrajzolták Európa térképét.

Németországot megfosztották amúgy is kevés gyarmatától, elcsatolták Nyugat-Poroszországot, Elzász-Lotaringiát. (Ebben a kérdésben 15 év eltelte után egy népszavazást helyeztek kilátásba, addig a terület francia kézen maradt.) A Rajna folyó vidékét fegyvermentes övezetté nyilvánították, és előírták, hogy mindössze 100 ezer fős hadsereget tarthat fenn. Megtiltották az Ausztriával való egyesülést (anschluss), **és a háborús károk okozása miatt hatalmas jóvátétel fizetésére kötelezték.**

Az Osztrák-Magyar Monarchia teljesen megsemmisült. Területéből hét ország alakult, illetve kapott jelentős részeket. Az antant döntőbírái támogatták a nemzetiségek önállósodási törekvéseit. **Így jött létre Csehszlovákia,** az Erdéllyel, Partiummal, Bukovinával, Besszarábiával megnövelt **Románia,** és a sok-sok vallási, politikai ellentéttel terhelt **Szerb-Horvát-Szlovén Királyság,** amelyet 1929-től Jugoszláviának hívtak. A három államot együttesen szokták **kis-antant**nak nevezni.

A kevés pozitív irányú változás közé sorolható a lengyel állami önállóság újbóli megteremtése, amelyet még 1795-ben a porosz-orosz-osztrák nagyhatalmi akarat szüntetett meg. Ennek kapcsán játszódtott le 1920-21-ben a lengyel és szovjet-orosz háború, ahol a bolsevik állam újabb területeket veszített. **A Lengyel Köztársaság létrejöttében és kormányzásában elévülhetetlen érdemeket szerzett Pilsudski /pilszucki/ marsall,** aki 1936-ig, haláláig államelnök volt.

Európa északi részén az úgynevezett balti államok (**Litvánia, Lettország, Észtország**), valamint **Finnország és Izland is elnyerte önállóságát.**

Írország Angliával szemben vívta ki függetlenségét.

A cári Oroszország helyén pedig létrejött 1922 végén a kommunista berendezkedésű Szovjetunió.

A Szovjetunió megalakulása, az első kommunista állam működése

Oroszországban 1918-ban a bolsevikok (kommunisták) kezébe került a hatalom, de az általuk gyakorolt proletárdiktatúra csak a nincsteleneknek volt szimpatikus. Az antant erők pénzügyi támogatásával **véres polgárháború robbant ki** az országban **1918 és 1922 között**. A **vörösök** (bolsevikok) és a **fehérek** (a cári, illetve a polgári erők hívei) váltakozó sikerrel vívták pusztító harcaikat. Lenin parancsára még 1918 nyarán kivégezték II. Miklós cárt és egész családját. A bolsevikok a hadikommunizmusnak nevezett rendszer működtették. A parasztoktól begyűjtötték az utolsó szem gabonát is, az iparban előírták a napi 10-12 órás munkaidőt, és bevezették a jegyrendszert.

A Vörös Hadsereg 1921-re felülkerekedett a harcokban, de az ország ekkor már romokban hevert, az emberek éheztek. Lenin ekkor új gazdaságpolitikát vezetett be, az úgynevezett NEP-et. Megengedte, hogy a parasztok termékeik egy részét eladhassák, és továbbra is hozzájárult ahhoz, hogy külföldiek pénzt fektessenek be az országba. Ebben az évben így is 5 millió ember halt éhen!

A bolsevikok győzelme után, 1922. december 31-én négy tagállam – Oroszország, Ukrajna, Kaukázusontúli Szovjet Köztársaság, Belorusszia – részvételével megalakult az egypárti, azaz pártállami diktatúraként működő Szovjetunió.

Lenin 1924-ben bekövetkezett **halála után az addigi főtitkár, a grúz származású Sztálin** (Joszif Visszarionovics Dzsugasvili) **szörnyű személyi kultuszt vezetett be**. Aki csak a legkisebb mértékben megkérdőjelezte csalhatatlanságát, az rövidesen elpusztult, vagy kényszermunkatáborba, úgynevezett Gulagra került. **A földi pokolnak is tekinthető Gulag táborokban emberek millióit alázták meg, pusztították el, miközben hamis vádak alapján, koncepciós perek ezrei során börtönözték be vagy végezték ki azokat, akik a diktátor útjában voltak.** Szolzsenyicin, a Nobel díjas orosz író adott először hírt a világnak a Gulag létezéséről. Ő így jellemezte a kommunistákat:

„A kommunistánál kártékonyabb és veszélyesebb embertípust még nem produkált a történelem. Cinizmusuk, szemtelenségük, hataloméhségük, gátlástalanságuk, rombolási hajlamuk, kultúra- és szellemellenességük elképzelhetetlen minden más, normális, azaz nem kommunista ember számára. A kommunista nem ismeri a szégyent, az emberi méltóságot, és fogalma sincs arról, amit a keresztény etika így nevez: lelkiismeret. A kommunista eltorzult lélek! Egészséges szellemű európai ember nem lehet kommunista! Nincs olyan vastag börtönigénylő hazugság, amit egy kommunista szemrebbenés nélkül ki ne mondana, ha azt a mozgalom érdeke vagy az elvtársak személyes boldogulása így kívánja.”

Sztálin teljesen függetlenítette Szovjetuniót a világ többi államától. A gazdaság fejlesztését a nehézipar kiépítésével kezdte. Az iparosítás folyamatát központi tervutasítás alapján végezték. Az ötéves tervek mellett munkaversenyekkel próbálták a mennyiségi növekedést elérni. Közben a parasztokat erőszakkal fosztották meg a földjeiktől, és kolhozokba (termelőszövetkezetek) és szovhozokba (állami gazdaságok) kényszerítették őket. A tehetősebb parasztokat kuláknak minősítették és üldözték. Bár a mezőgazdasági termelés csökkent, de több ezer nagyvállalat jött létre, és mindenkinek volt munkahelye.

Ez az emelkedés azokra az évekre esett, amikor a nyugati világban éppen a gazdasági válság tette tönkre emberek millióinak életét. Így terjedhetett el a világban az a téveszme, hogy a kommunizmusnak lehetnek pozitív hatásai az emberiségre.

Forrongó kelet, modernizálódó nyugat

Az ókor történetét felelevenítve emlékezhetünk arra, hogy milyen nagy kultúrák jöttek létre, és virágoztak évezredek át a világ keleti felében. **India, Kína, és a közel-keletnek nevezett térség államai akkor kezdtek el hanyatlani, amikor az amerikai kontinens felfedezése után a mohó nyugat gyarmatosítani kezdett.** Modern technikai vívmányaikkal visszaélve hódítottak az angolok, hollandok, franciák, portugálok, spanyolok, akiket semmi más nem érdekelt, csak a pénzben mérhető lehető legnagyobb haszon (profit).

Indiát a „brit korona legszebb gyémántjának” nevezték, s az angolok csúnyán kihasználták az első világháború idején is. Pandzsáb tartományból azonban **egy elégedetlenségi mozgalom indult el, amelynek élére Mahátma Gandhi állt,** aki az erőszakmentes harc híve volt. Bár őt megölték, **az angol gyarmatbirodalom alapjaiban rendült meg.**

Kínát az angolok az 1839-ben indított kegyetlen és aljas ópiumháborúkkal teljesen szétzilálták. Ezután felszínre kerültek a belső ellentétek is, amelyek eredményeképpen **1911-ben megszűnt a császárság,** s Kína köztársaság lett. A belső ellentétek azonban csak fokozódtak ezután. Először a polgári irányzatot képviselő Csang-Kaj-sek, majd **1949-re a Mao Ce-tung vezette kommunisták kezébe került a hatalom.**

A közel-keletnek nevezett területen, a zsidók által az ókorban létrehozott Izraelt a Római Birodalom idején – Hadrianus császársága alatt – megszüntették, lakói szétszóródtak (zsidó diaszpóra), s még a terület nevét is megváltoztatták (Palesztina). **Az önálló zsidó állam létrehozásának gondolata a budapesti születésű Herzl Tivadartól származik. Követői, a cionisták újra össze akarták gyűjteni a zsidóságot Izrael földjén. A régi-új állam 1948-ban létre is jött, máig újabb konfliktusokat gerjesztve a térségben.**

Eközben a világháború által meggyötört Európa igyekezett lábra állni. **Amerika** azonban **lépéselőnybe került,** hiszen a területén nem voltak pusztító háborús események, miközben a békekötés után neki járó adósságokat, jóvátételeket kíméletlenül behajtotta. Hamar rájöttek arra is, hogy a gyors ütemben fejlesztett haditechnikai eszközök némi átalakítással a civil életben is remekül alkalmazhatók. Ennek a felismerésnek köszönhetően az USA-ban **ugrásszerűen megnőtt az ipari termelés, és vele együtt a fogyasztás is.** Az autógyártás mellett szárnyalt a repülőgépipar, az elektronika, a villamosenergia-termelés, fellendült az olajkitermelés. **Mindenki szórakozni, vásárolni akart.** Ez az amerikai életforma aztán az egész világon elterjedt, de az emberiség ma már érzékeli ennek minden kellemes és tragikus következményét.

A két világháború közötti időszakban az autóforgalom növekedése mellett rendszeresek lettek a légi járatok. Megjelent a hangosfilm, és ezzel új tömegkultúra született. Elterjedt a rádiózás. A televízió őse a telehort kikísérletezése a magyar Mihály Dénes, a színes változat pedig Goldmark C. Péter nevéhez fűződik.

Az egészségügyben is fontos áttörés történt Fleming találmányának, a penicillinnek, és a magyar Kabay János által előállított morfiumnak, mint gyógyszer alapanyagának az elterjedésével. Az építészetben a sok vitát kiváltó Bauhaus mozgalom indult el, ami a funkciót helyezi előtérbe a díszítéssel, az esztétikummal szemben.

Amerikában, és fokozatosan Nyugat-Európában is a fogyasztói társadalom eszménye jelenik meg, ami végső soron kulturális hanyatláshoz, és a jólétet középpontba állító civilizáció elterjedéséhez vezet.

A nagy gazdasági világválság és a győztesek megoldásai

A jóléti társadalom létrehozása, a termelés és fogyasztás kölcsönös fokozásával járt. Egyre több és több pénz (tőke) kellett ahhoz, hogy egyre modernebb technikával állíthassák elő a mind több és több árut. (Persze, az óriási profit reményében!)

A gyártók (ipari tőke), az eladók (kereskedelmi tőke) és a hitelezők (banktőke) képviselőinek személyes érdekből történő együttműködése hozta létre az úgynevezett fináncoligarchiát. Ők személyükben és vállalataikon (cégeiken) keresztül gátlástalanul, a vevők érdekeinek figyelembe vétele nélkül irányították és irányítják ma is a világ gazdasági életét. (Ma már a média, sőt a politika világa is az ő befolyásuk alatt áll.)

A termelés növeléséhez, az áruházláncok kiépítéséhez szükséges pénz egy részét az egyszerű emberektől szereztek be, mégpedig úgy, hogy **részvényeket bocsátottak ki**. Ez úgy működött, hogy a gyáros a tulajdonának közel felét eladta, mégpedig kis értékű részvényeket kibocsátva. Így sok-sok ember fektette szerény megtakarítását részvényekbe abban a reményben, hogy majd a gyár nyereséges működése után ő is kap részesedést. (A gyárral kapcsolatos minden döntés, mint többségi részvényesnek, továbbra is az eredeti tulajdonosnak a kezében maradt.) Ezeket **a részvényeket el lehetett adni, meg lehetett venni**. (A részvényekkel való kereskedés helyszíne ma is a tőzsde.) Az értékük úgy nőtt, vagy csökkent, ahogy a gyárban előállított termékek eladása változott.

Amerikában a világháború után addig elképzelhetetlen méreteket öltött a termelés és a fogyasztás. A jólét növelése lett a cél, a szórakozás a mindennapok része volt. A részvényeket adták, vették, pezsgett az üzleti élet. **Az 1920-as évek végére azonban kiderült, hogy a fogyasztás nem tudja követni a termelés tempóját.** Ez a részvények árának csökkenésével, üzemek bezárásával, munkások elbocsátásával járt. Már mindenki csak eladni akarta a részvényeit, vevő azonban nem akadt.

1929. október 24-én, a fekete csütörtökön a New York-i tőzsdén kitört a pánik. Vállalatok tízezrei, emberek milliói mentek tönkre. Az emberek közel fele munkanélküli lett, és rengetegen elveszítették megtakarításaikat. Sokan lettek öngyilkosok.

A válság végigsöpört az egész világon, hiszen Amerika közvetlen kereskedelmi kapcsolatban állt főleg az európai országokkal. (Ahogyan arról már volt szó, egyedül a Szovjetunió nem érezte a negatív hatást, mert vele nem kereskedtek a magukat demokratikusnak mondó hatalmak. Igaz, ott meg a sztálini diktatúra még az alapellátást sem tudta kellőképpen megszervezni, emberek milliói éheztek.)

Ez, az úgynevezett nagy gazdasági világválság 1929 és 1933 között tombolt.

Amerikában a válság mélypontján választották elnökké Franklin D. Rooseveltet, aki munkatársaival együtt kidolgozta az úgynevezett New Deal irányvonalat. **A hatalmas állami tartalékokat felhasználva közmunkaprogramokat szerveztek.** Ezzel valójában két dolgot is megoldottak:

1. Hatalmas erőműveket, víz, gáz, csatornarendszereket, hidakat, utakat építettek, ezzel soha nem látott mértékben növelték az USA közműellátottságát (infrastruktúra).
2. A munkanélküliséget jelentősen tudták csökkenteni, ameddig vissza nem állt a termelés a többi üzemben és gyárban.

Az amerikai utat járták be azok az európai országok – Anglia, Franciaország – akik jelentős gyarmatbirodalommal rendelkeztek. A többiek más útra kényszerültek.

A fasizmus és a náci mozgalom

Az európai győztes államok közül Anglia kénytelen volt függetlenséget adni korábbi gyarmatai egy részének – Kanada, Ausztrália, Új-Zéland, Dél-afrikai Unió, Írország – bár ezek továbbra is tagjai maradtak a Brit Nemzetközösségnek. Franciaországban kényszertakarékosságot vezettek be. (Ezekben az országokban sikerült a gazdasági háttérhatalom által mozdított demokratikus politikai rendszert elfogadtatni.)

Olaszországban egy tekintélyuralmon alapuló, az állam fontosságát hangoztató, katonai szellemiségű berendezkedés jött létre. Ez a fasizmus, ami alapvetően az ókori uralkodási formákat és a középkori monarchiákat (királyságok) idézte fel azzal a különbséggel, hogy a nemzeti kötődés (nacionalizmus) erősödése – sőt, időnként ennek túlhangsúlyozása (sovinizmus) is – megjelent. **Olaszországban Benito Mussolini /musszolini/, a vezér (duce, /dúcse/) vezetésével 1922-től épül ki a fasiszta rendszer,** ami nagy hatalmi vágyakat is megpróbált újjáéleszteni. Ez lett volna a Római Birodalom feltámasztása.

A háború nagy vesztese, anyagi, lelki és szellemi értelemben is Németország volt.

A német embereket a személyes veszteségeken túl nyomasztotta a bűnös nemzet titulus, és a hatalmas jóvátétel fizetésének terhe. A weimari kormány tehetetlennek bizonyult a traumák, illetve a gazdasági válság következményeinek kezelésében. **Szinte törvényszerű volt a fasizmus talaján álló tekintélyelvű rendszer kialakulása,** amelynek talán legfontosabb feladata a német nép önbecsülésének visszaállítása volt. **Ennek felelt meg a szuggesztív szónok, remek szervező, és a németiségnek nagy hatalmi távlatot mutató Adolf Hitler.**

Hitler az NSDAP (Német Nemzetiszocialista Munkáspárt) – röviden a náci párt – élén már 1923-ban megpróbálta erőszakkal átvenni a hatalmat. Ez az úgynevezett „müncheni sörpuccs” még kudarcba fulladt, és Hitler börtönbe került. Itt írta meg a Mein Kampf (harcom /májn kámf/) című könyvét, majd szabadulása után **erős tömegpártot szervezett.**

Demokratikus keretek között vette át a hatalmat 1933-ban. Politikai ellenfeleivel leszámolt, **majd pedig egyesítette a miniszterelnöki (kancellár) és az államfői hatalmat, így a német nép nagy részének bizalmát élvezve diktátor, Führer (vezér /fűrer/) lett.**

Hitler a saját pártjában is leszámolt azokkal, akik nem támogatták feltétel nélkül (hosszú kések éjszakája), megszervezte az államrendőrségét (Gestapo), és létrehozta a biztonsági szolgálatot az SD-t és a „védosztágot”, az SS-t.

Hitler kezdetben sikert sikerre halmozott. Kihasznlta a német nép szorgalmát, fegyelmzettségét, szakértelmét, és **nagy építkezésekbe kezdett.** Miközben Németországban megszűnt a munkanélküliség, az életszínvonal emelkedett, a közművesítettség egyre nőtt, **a termelés főleg a hadiipar szolgálatába állt.** Ebben – a nagy haszon reményében – társra talált a német, és a háttérhatalmat alkotó zsidó nagytőkében is.

Népszavazáson visszaszerezte a versailles-i békében elveszített Elzász-Lotaringiát, 1936-ban Berlinben nagy sikerrel rendeztek olimpiát, és 1938-ban a tekintélyesnek mondott amerikai lap, a Time magazin Hitlert az év emberévé választotta.

Döbbenetes, hogy a zsidó nagytőke annak ellenére sem hátrált ki mögüle, hogy **nyilvánvalóvá tette elméletét a német nép magasabbrendűségéről, a zsidóság kártékonyágáról (antiszemitizmus).** A teljesen tudománytalan és botrányos **fajelmélet** hangoztatása mellett megvádolta a zsidóságot azzal is, hogy mohósága, nagyravágyása okozta a gyarmatosításokkal kezdődő, és a világháborúba torkolló szörnyűségeket.

Úton az újabb világháború felé, avagy a Nagy Háború folytatása

Hitler gátlástalanul folytathatta politikai manővereit. A nyugati nagyhatalmak asszisztálása mellett vonult be 1938. március 13-án Ausztriába, ahol virágesővel fogadták. Végrehajtotta az addig tiltott anchluss, és a két ország egyesült.

1938. szeptember 29-én Münchenben fogadta Mussolinit, valamint az angol és a francia miniszterelnököt, Chamberlaint és Daladier-t /dalagyié/. Itt gyakorlatilag **feldarabolták Csehszlovákiát, s Hitler rövidesen be is vonult Prágába.** (1939. március 14-én megalakult a sovinszta Tiso /tiszó/ vezetésével az önálló Szlovákia, és a német fennhatóság alatt lévő Cseh-Morva Protektorátus is.) **A nyugati hatalmak engedékenysége mögött az a terv és vágy állt, hogy Hitlert kelet felé tereljék, és végső soron a kommunista Szovjetunió elleni háborúra késztessek.** Ez a verzió éppúgy érdeke volt az angoloknak és franciáknak, mint a háttérhatalomként működő pénzügyi-üzleti köröknek.

Németország egyelőre még csak politikai eszközökkel, de már haladt nagy terve a harmadik német birodalom megteremtése felé. Ez jól összeilleszthető volt a Mussolini féle, Észak-Afrikát is magába foglaló nagyhatalmi álommal, így a két diktátor már 1936 októberében szövetséget kötött egymással. **Létrejött a Berlin-Róma tengely.** (Mussolini már 1935-ben megtámadta Etiópiát.)

Ennek a korszaknak érdekes és tanulságos közjátéka volt a spanyol polgárháború, amelyben a fasiszta és a kommunista erők feszültek egymásnak 1936 és 1939 között.

A választásokon győztes, kommunista befolyás alatt álló baloldaliak nyílt támadást intéztek a hagyományosan mélyen vallásos spanyol nép egyháza, templomai ellen. Papok ezreit gyilkolták meg, szent helyeket romboltak le, halottakat gyaláztak meg.

A jobboldali konzervatív erők – élükön Franco /frankó/ tábornokkal – ellenállást indítottak, ami végül fegyveres belső polgárháborúba torkollott. Hitler és Mussolini Franco, Sztálin pedig a kommunisták oldalán avatkozott be a harci eseményekbe, de a nyugati hatalmak önkéntesei is megjelentek a baloldali erőket támogatva. **A 600 ezer ember életét követelő vérontás Franco győzelmével ért véget, akinek sikerült elérnie, hogy Spanyolország ezek után már kimaradjon a készülő világháborúból.** Haláláig, 1975-ig volt hatalmon, s bár diktátorként kormányozott, megakadályozta, hogy a kommunizmus elterjedjen az országban.

A nyugati hatalmak számításait keresztülhúzva, az egész világ megdöbbenésére 1939. augusztus 23-án Németország és a Szovjetunió megnemtámadási szerződést kötött egymással. A külügyminiszterek nevével fémjelzett megállapodás – **Molotov-Ribbentrop paktum** – titkos záradéka tartalmazta **Lengyelország közös lerohanását és felosztását, a balti államok** (Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia), valamint a Romániához tartozó Besszarábia **szovjet megszállásának lehetőségét.**

A szovjet-német megállapodás után egy héttel kitört a II. világháború, ami valójában a Nagy Háború folytatása volt. Az alapvető ok ugyanis egyáltalán nem változott. A világ gyarmatbirodalmának újrafelosztása most a német területi egység helyreállításával és a szovjet-kommunista befolyási övezetek bővítésével egészült ki. Egyértelmű, hogy igaza volt annak a francia tisztnek, Ferdinánd Foch-nak, aki a versailles-i béke megkötése után így szólt: „Ez nem béke, csak fegyverszünet 20 évre.” Pár hónapot tévedett.

MAGYARORSZÁG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

TARTALOM

- 1. Mi történt hazánkban a két világháború között?– rövid történet**
- 2. Az őszirózsás forradalom**
- 3. A Tanácsköztársaság**
- 4. A trianoni nemzettragédia**
- 5. A Horthy-korszak társadalma**
- 6. A Bethleni konszolidáció időszaka és eredményei**
- 7. Vonakodó csatlósként a háború felé**

Mi történt hazánkban a két világháború között?– rövid történet

A világháború negyedik évében (1918 áprilisában) az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségei (csehek, szlovákok, románok, szerbek, horvátok) kinyilvánították elszakadási szándékukat. Október 24-én Károlyi Mihály (a vörös gróf) vezetésével megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Demokratikus hatalomváltást, békét, függetlenséget, földosztást és az ország területi egységének megtartását követelték.

A vonzó jelszavak és követelések a háborúban megfáradt, elgyötört, kilátástalan helyzetben lévő nép körében támogatásra találtak. **A kirobbanó polgári demokratikus forradalom 1918. október 28-án az úgynevezett Lánchídi csatával kezdődött, és 31-én Károlyi miniszterelnökké történő kinevezésével csúcson ért ki.**

Az események hatására IV. Károly lemondott a trónról, és 1918. november 16-án az Országház előtt kihirdették a Magyar Népköztársaság megalakulását.

A megszerzett önállósággal azonban Károlyi és köre nem tudott mit kezdeni. Szinte minden kérdésben tehetetlennek bizonyultak. **A rendszer tényleges bukását az 1919. március 20-án, az antant által átadott Vix-jegyzék idézte elő.**

A rövid életű parlamentáris demokráciát a Tanácsköztársaság váltotta fel, ami valójában bolsevik mintájú erőszakos diktatúra volt. Az igazi hatalom a külügyi népbiztos, Kun Béla kezében volt. A kommunisták statáriumot hirdettek, vagyis rendkívüli állapotot bevezetve és rögtönítélő bíróságokat felállítva ítélték el azokat, akik ellenálltak a rendszernek.

Ezt az embertelen, aljas akciósorozatot nevezi a történetírás „vörös terrornak”.

Kun Bélának menekülése után néhány nap alatt eltörölték a tanácsrendszer intézkedéseit.

Horthy Miklóst 1920. március 1-jén a nemzetgyűlés kormányzóvá választotta.

Az új, stabilitásra törekvő hatalomnak azonban néhány héten belül szembe kellett néznie a Párizsban tárgyaló antanthatalmak megdöbbenő, igazságtalan és máig érthetetlen döntésével, az ország szétdarabolásával. A történelmi Magyarország területe a harmadára csökkent, és több mint 3 millió magyar ember került a határokon kívülre.

A Horthy-korszakban (1920-1944) szinte a csodával határos módon hoztak létre konszolidált (stabil, erős, rendezett) országot. Előbb gróf Teleki Pál, majd pedig gróf Bethlen István lett a miniszterelnök. A kül- és belpolitika tengelyében a revízió állt. Vagyis a trianoni döntés elutasítása, és annak revízió (felülvizsgálat) alá vétele. Ebben teljes nemzeti egység volt!

A Bethlen-kormány bravúros teljesítménye szinte pillanatok alatt vált majdnem semmivé, amikor 1929 októbere után a nagy gazdasági világválság hatása hazánkban is pusztítani kezdett. Bethlen ebben a helyzetben lemondott.

Megindult az úgynevezett jobbratolódás. Gömbös Gyula, majd Darányi Kálmán és Imrédy Béla kormányai a revízió érvényesítése érdekében már német befolyás alatt működtek. Két zsidótörvényt is elfogadtak, de közben az országhoz jelentős területek tértek vissza Hitlernek köszönhetően. Ezzel azonban az ország sorsa is eldőlt, hiszen a közelgő háborúból már nem lehetett kimaradni.

Az őszi 1918-as forradalom

A világháború negyedik évében (1918 áprilisában), az **Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek** (csehek, szlovákok, románok, szerbek, horvátok) küldöttségei a Római Kongresszuson **kinyilvánították elszakadási szándékukat**. Nemzeti tanácsokat alakítottak.

Október 24-én Károlyi Mihály (a vörös gróf) **vezetésével megalakult a Magyar Nemzeti Tanács** is. Ennek tagja volt a Károlyi-féle Függetlenségi Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Jászi Oszkár vezette Polgári Radikális Párt.

Demokratikus hatalomváltást, békét, függetlenséget, földosztást és az ország területi egységének megtartását követelték.

A vonzó jelszavak és követelések a háborúban megfáradt, elgyötört, kilátástalan helyzetben lévő nép körében támogatásra találtak. A frontról hazaözönlő katonák sapkájukra őszi 1918-as színtűt tűztek, ami aztán a szimbóluma és névadója lett annak a **polgári demokratikus forradalomnak, ami 1918. október 28-án az úgynevezett Lánchídi csatával kezdődött, és 31-én Károlyi miniszterelnökké történő kinevezésével csúcspontjára ért.** (Ezen a napon gyilkolták meg gróf Tisza István volt miniszterelnököt.)

Az események hatására IV. Károly lemondott a trónról, és 1918. november 16-án az Országház előtt kihirdették a Magyar Népköztársaság megalakulását. (Károlyi köztársasági elnök, Berinkey Dénes pedig miniszterelnök lett.)

A megszerzett önállósággal azonban Károlyi és köre nem tudott mit kezdeni. Szinte minden kérdésben tehetetlen bizonyultak. A demokratikus jogok törvénybe iktatása ugyanis nem jelentett megoldást a bonyolult bel- és külpolitikai helyzetben. (Még a megkezdett és persze be nem fejezett földosztás sem enyhítette a feszültségeket.) Az antant jóindulatában naivan bízó Károlyi és hadügyminisztere Linder Béla még a hadsereget is tönkretette, felszámolta. (Linder kijelentette: „Nem akarok több katonát látni.”)

A világháborút lezáró fegyverszüneti tárgyaláson Károlyit és vele együtt az országot is megalázták. Az antant követeléseinek engedve teret adtak a csehek és a románok agresszivitásának. A cseh haderő közben megtámadta és bevette Kassát majd Pozsonyt, a románok pedig Kolozsvárt, az őket támogató francia hadsereg pedig Szegedet szállta meg.

A tehetetlenséget látva, a kialakult kaotikus helyzetet kihasználva jelentek meg azok a jobb és baloldali politikai erők, amelyek radikális, erőszakos megoldásokkal kívánták irányítani az eseményeket. Így alakult meg a markáns, jobboldali **MOVE** (Magyar Országos Véderőegylet) **Gömbös Gyula** vezetésével.

Színre léptek az orosz kommunisták (bolsevikok) magyarországi tanítványai is. **Létrehozták a KMP-t** (Kommunisták Magyarországi Pártja), **akik az erőszakos hatalomátvételtől sem riadtak vissza.** (Sőt, ahogy a saját hitvallásuk és a történelmi események is bizonyítják, ez gondolkodásuk alapja, cselekedeteik mozgatója.) Vezetőiket Kun Bélával az élen ekkor be is börtönözték.

A Károlyi rendszer tényleges bukását az 1919. március 20-án, az antant által átadott Vix-jegyzék idézte elő. Ez a francia alezredes által közvetített követelés egy 200 km hosszú, és kb. 50 km széles semleges zóna létrehozását írta elő Szatmárnémetitől Szegedig húzódó sávban. **A hadsereget és a belső támogatást is elvesztő kormány lehetetlen helyzetbe került és lemondott.**

A Tanácsköztársaság

Károlyiék bukása után az országban az egyetlen komoly bázissal (támogató tömeg) rendelkező politikai erő a **Szociáldemokrata Párt (SZDP)** volt. A kormányzás felelősségét azonban a munkásságnak ez a tiszteletreméltóbb része sem merte egyedül vállalni. Ekkor **vezetőik** súlyos történelmi hibát vétve, még **1919. március 20-án este felkeresték a börtönben Kun Bélát és a többi kommunista vezetőt. Ők kizárólag a proletárdiktatúra bevezetésének feltételével vállalták a közös kormányzást**, amibe a szociáldemokraták beleegyeztek. A döbbenetes „börtön-koalíció” **MINDENKIHEZ!** című plakátjai már március 21-én hajnalban ellepték a fővárost. A közvélemény – és valójában Károlyi is – onnan szerzett tudomást a hatalmváltásról.

A rövid életű parlamentáris demokráciát a Tanácsköztársaság váltotta fel, ami tehát valójában bolsevik mintájú erőszakos diktatúra volt. Élén a forradalmi kormányzótanács – így nevezték a kormányukat – amelynek elnöke a szociáldemokrata Garbai Sándor lett. **Az igazi hatalom azonban a külügyi népbiztos, Kun Béla kezében volt.** (Népbiztosoknak nevezték a minisztereket.) Budapest utcáit, tereit, a történelmi hősök szobrait, a Parlamentet, a hidakat vörös lepellel burkolták, Lenin, Marx és Engels szobrokat állítottak.

A tanácskormány fő bázisa a munkásság legképzetlenebb, gyökértelen, műveletlen, agresszív része volt. A rendeleteik is elsősorban nekik kedveztek. (Nyolcórás munkaidő, béremelések, ingyenes színház, múzeum, és állatkert látogatás, balatoni nyaralás a proletárgyerekeknek.) Amit lehetett, állami tulajdonba vettek. Ezzel együtt a munkásság is megszenvendte a kommunisták 133 napig tartó uralmát. Nem beszélve a vidéki parasztságot, amelyik zsigerből ellenezte az „istentelen”, nemzetet, hazát nem ismerő hatalmat.

A kommunisták statáriumot hirdettek, vagyis rendkívüli állapotot bevezetve és rögtönítélő bíróságokat felállítva ítélték el azokat, akik ellenálltak a rendszernek.

(A francia jakobinusok és az orosz bolsevikok mintáját követve öltek és pusztítottak embert, szellemi, lelki és sokszor tárgyi értékeket is.) A „Lenin-fiúknak” nevezett különítményesek Szamuely Tibor vezetésével járták a vidéket és könyörtelenül megalázták a falvak, kisvárosok polgári szellemiségű vezetőit, lakóit. **Ezt az embertelen, aljas akciósorozatot nevezi a történetírás „vörös terrornak”.**

Ha a kommunista hatalomnak volt a nemzet szempontjából pozitív lépése, akkor az a magyar Vörös Hadsereg megszervezése. **Az antant által támogatott csehszlovák és a román támadások visszaverésére 200 ezer férfit mozgósítottak.** Igaz, ez a terv is a szociáldemokrata Böhm Vilmos népbiztos fejében fogalmazódott meg. Ő támogatta a kitűnő katona, nemzeti érzelmű **Stromfeld Aurél** vezérkari ezredes vezérkari főnökké történő kinevezését, aki **sikerrel verte ki Miskolcra a cseheket, majd Kassát is visszafoglalta.** Ezt követően szeretett volna a románok ellen is támadást intézni, **de a Párizsban ülésző antant vezetők** rendkívül nyugtalanul fogadták a magyar sikereket. **Azt kérték Kun Bélától, vonják vissza csapataikat**, adják fel a visszafoglalt területeket, és akkor meghívják őt a béketárgyalásokra.

Kun Béla elhitte a soha be nem váltott ígéretet, és **visszavonulót rendelt el. Stromfeld lemondott, a Vörös Hadsereg pedig pillanatok alatt összeomlott. A románok átlépték a Tiszát, a tanácskormány pedig 1919. augusztus 1-jén lemondott.** Vezetői Bécs felé menekültek ki az országból. A románok augusztus 4-én megszállták Budapestet, és a Dunántúlra is portyákat indítottak. Gátlástalanságuknak az antant vetett véget, **de Magyarország sorsa így is megpecsételődött.**

A trianoni nemzettragédia

Kun Béláék menekülése után a Peidl Gyula vezette kormány néhány nap alatt eltörölte a tanácsrendszer intézkedéseit. Közben pedig bosszúálló különítmények indultak országszerte a fellelhető helyi kommunisták felkutatására, akiket Szamuelyékhez hasonló kegyetlenséggel büntettek, gyilkoltak meg. Ez nevezi történelem a „fehérterror”-nak.

Bár néhány ideiglenes kormány még váltotta egymást, az irányítás az antant kezében volt. Azonban nekik is érdekükben állt, hogy Magyarországon egy stabil kormányzat alakuljon. Ebben a helyzetben vált egyre tekintélyesebbé a **Szegeden szerveződő Nemzeti Hadsereg és vezetője, Horthy Miklós, aki 1919. november 16-án vonult be – fehér lovon – a fővárosba,** és a következőket mondta: *„Ez a város megtagadta ezeréves múltját, ez a város porba rántotta a nemzet koronáját, sárba tiporta a nemzet színeit, és vörös rongyokba öltözött.”*

1920 tavaszán parlamenti választásokat tartottak, amelyet a Kisgazdapárt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja nyert meg, így együttesen alakítottak kormányt. (Ezt hívják koalíciónak.) Az új nemzetgyűlés visszaállította a királyságot, de az antant hallani sem akart a Habsburgok trónra kerüléséről, így **1920. március 1-jén a nemzetgyűlés Horthy Miklóst – az államforma megtartása mellett – kormányzóvá választotta.**

Az új, stabilitásra törekvő hatalomnak azonban néhány héten belül szembe kellett néznie a Párizsban tárgyaló antanthatalmak megdöbbentő, igazságtalan és máig érthetetlen döntésével, az ország szétdarabolásával. Amikor a kiváló politikus gróf Apponyi Albert vezetésével Párizsba utazó küldöttség, a híres földrajztudós és politikus gróf Teleki Pál által készített úgynevezett „vörös térkép” bemutatásával bebizonyította a döntés alaptalanságát, még felcsillant a remény. Kiderült azonban, hogy mindössze Apponyi diplomáciai teljesítményét értékelték a világ urai – angolok, franciák, amerikaiak –, a döntés megváltoztathatatlan volt.

A maradék hazát körülvevő úgynevezett **kisantant országok (Románia, Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – később Jugoszlávia) hatalmas területeket kaptak, ráadásul több helyütt színmagyar lakossággal. Erdély és a Partium Romániához, a Felvidék Csehszlovákiához, a Délvidék pedig a későbbi Jugoszláviához került 3.3 millió magyar emberrel együtt! A történelmi Magyarország területe a harmadára csökkent, szétvágva a közúti és vasúti hálózatot, kirekesztve a nyersanyaglelőhelyekről, megfosztva ősi magyar vidékektől, családokat elszakítva egymástól! A döntéshozók cinizmusát jellemzi, hogy még a hazánkkal együtt vesztes Ausztria is kapott mintegy 20 ezer négyzetkilométert a magyar földből!**

1920. június 4-én nem volt felelős magyar politikus, aki aláírta volna a szégyenteljes diktátumot. Végül Horthy két hivatalnokot jelölt ki erre a feladatra. Délután fél ötkor – az aláírás időpontjában – megszólaltak a templomok harangjai, a gyárak szirénái, az emberek könnyeztek.

Ez a minősíthetetlen döntés, és az a tény, hogy **az antant politikusai később sem voltak hajlandók a magyar érdekek mentén a revíziós törekvéseknek teret adni,** hazánkat olyan kényszerpályára terelte, amelyben már nem volt többé jó vagy rossz, csak rossz és még rosszabb döntési lehetőség. A későbbi történelmi eseményeket tehát ezt figyelembe véve kell vizsgálni, értékelni.

A Horthy-korszak társadalma

Az 1920. március 1. és 1944. március 19. közötti időszakot a történetírás **Horthy-korszaknak** nevezi. **Az állam a nagybirtokosokra, gyárosokra, bankárookra és vezető értelmiségiekre építette fel rendszerét.**

Középosztálynak elsősorban az állami alkalmazottak, valamint a közép- és kisbirtokosok körét nevezték. Ők, és a nagyszámú, saját földön gazdálkodó parasztok **elégedettek voltak az új rendben elfoglalt helyükkel.**

A szegényparasztság és a zsellérek helyzete eléggé **nyomorúságos volt**, de ennek ellenére sem váltak a rendszer ellenségeivé.

Az egyre növekvő létszámú **munkásság (proletáriátus) azonban nem tartozott a kegyeltek közé.** Ennek a rendkívül nehéz körülmények között élő rétegnek nem alakulhatott ki saját kultúrája, így könnyen befolyásolható volt. Ők adták a romboló Tanácsköztársaság tömegét, ami a velük szembeni bizalmatlanság egyik magyarázata is lehet.

Sajátos volt a Horthy-rendszer viszonyulása a zsidósághoz. Miközben a szinte kivétel nélkül zsidó bankárok és gyárosok a kormányzó szűk köréhez tartoztak, addig a szocialista-kommunista eszméket valló, a nemzeti gondolatot elvető zsidókat megpróbálták elszigetelni. Ezek az úgynevezett internacionalista (nem nemzeti, hanem nemzetközi) zsidók voltak a Tanácsköztársaság vezetői is (Kun /*Kohn*/ Béla, Lukács /*Löwinger*/ György, a neves filozófus, aztán Szamuely /*Samuell*/, Pogány /*Schwartz*/, Rákosi /*Roth*/, Kunfi /*Kunstätter*/). **Ez a nem nemzeti elkötelezettségű réteg tartotta kezében a hírközlés nagy részét, és általában jelentős számban volt jelen az értelmiségi pályákon. Ennek ellensúlyozására fogadták el 1920-ban az elegánsnak semmiképpen sem nevezhető numerus clausus (zárt szám) néven elhíresült törvényt, ami a nemzetiségi számarányhoz kötötte a felsőoktatásban való részvétel lehetőségét.** Bár mindenkire vonatkozott, de egyértelműen **a zsidóság ellen irányult.**

Az internacionalista zsidóság jelenléte minden európai országban feszültséget okozott. Hitler hatalomra jutása után a **zsidóság helyzete Magyarországon is tovább romlott, végül tragédiába torkolt.**

Közben az uralkodói jogairól lemondott Habsburg IV. Károly kétszer is megpróbált visszatérni a trónra. 1921 márciusában Horthy még rá tudta venni, hogy hagyja el az országot, októberben azonban már fegyveres összecsapásra is sor került (budaörsi csata). Az újabb kudarc után az antantnak átadott egykori uralkodót és családját Madeira szigetére szállították, ahol 1922-ben halt meg.

1921-ben még egy jelentős eseményre került sor. **A magyar kormánynak sikerült elérnie, hogy az Ausztriának átadandó területek közül Sopronban és környékén népszavazást tarthassanak a hovatartozást illetően. A voksolók kétharmada Magyarország mellett döntött, így jogosan nevezzük azóta Sopront a „leghűségesebb városnak” (civitas fidelissima)!**

A háborús veszteségek, a forradalmi felfordulás, a kommunista átokfutás és a trianoni nemzettragédia után a teljesen szétzilált országot valamilyen módon rendbe kellett tenni. Ez az ellenséges külpolitikai viszonyok és a belső szétesettség miatt szinte lehetetlennek tűnt.

A következő 10 évben a Horthy bizalmát élvező erdélyi származású magyar főnemesek azonban **szinte a csodával határos módon hoztak létre konszolidált (stabil, erős, rendezett) országot.** Előbb **gróf Teleki Pál** (1920-1921), majd pedig **gróf Bethlen István** (1921-1931) vállalta a kormányzás felelősségét, és töltötte be a miniszterelnöki tisztséget.

A Bethleni konszolidáció időszaka és eredményei

Bethlen miniszterelnök gyorsan letörte a jobb és a baloldali szélsőségeket. Betiltotta a Kommunisták Magyarországi Pártját (KMP), véget vetett a fehérterror időszakának, és a Gömbös Gyula féle fajvédő pártot is elszigetelte. Jobboldali erőkből **létrehozta az Egységes Pártot**, ami biztos támogatást nyújtott az immár felsőházzal is rendelkező parlamentben a kormányzáshoz. **Megegyezett a szociáldemokrata Peyer Kálmánnal** arról, hogy az MSZDP (Magyar Szociáldemokrata Párt) törvényes működésének feltétele, hogy a baloldali erők és a szakszervezetek korlátok közé szorítják a tevékenységüket (**Bethlen-Peyer paktum**).

A belpolitikát a keresztény-nemzeti eszme jellemezte. A történelmi egyházak szerepe meghatározó lett.

Az úri középosztály és a parasztság erősítése volt a társadalompolitika központi kérdése. A **Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter nevéhez fűződő reform jelentősége igen nagy volt.** Igaz, hogy a nagybirtokosok csupán a rosszabb minőségű földjeikről mondtak le, de így is **1,2 millió hold föld került kiosztásra több mint 400 ezer parasztesz család között.**

Horthy létrehozta az úgynevezett „vitési rendet”, amivel 15-20 hold föld is járt. **Stabillá vált tehát a rendszer társadalmi támogatottsága.**

Bár a trianoni határok kettévágták a nyersanyaglelőhelyek, feldolgozóüzemek gazdasági egységét, mégis egyre több sikeres ágazat kezdett működni (vasútfejlesztés, textilipar, gépipar). **A gazdasági élet fellendülésének alapját a Népszövetségtől felvett 250 milliós aranykorona kölcsön jelentette.** Ennek ésszerű felhasználása és az 1926-ban bevezetett új pénz, a pengő (pengőforint) stabilitása kedvezően hatott. **Helyreállt az államháztartás egyensúlya!**

Az ország kül- és belpolitikájának a tengelyében a revízió állt. Vagyis a trianoni döntés elutasítása és annak felülvizsgálat (revízió) alá vétele. Ebben teljes nemzeti egység volt! A szomszédos **kisantant** államok azonban mindent elkövettek – és utódállamaik elkövetnek ma is –, hogy az igazságtalanul megszerzett területeik veszélybe ne kerüljenek. **Az antant nagyhatalmak sem akartak hallani a magyar követelésekről. Hazánk külpolitikai elszigeteltségbe került. Bethlennek aztán 1927-ben mégis sikerült örökbarátsági szerződést kötnie a Mussolini vezette Olaszországgal,** majd felélesztették a hagyományos lengyel-magyar barátságot is.

A sikeres bel-, kül- és gazdaságpolitika mellett **a nemzeti megmaradás záloga a kultúra, az oktatás lett. Ennek kulcsszereplője a vallás és közoktatási (kultusz) miniszter, Klebelsberg Kunó volt.** Nagyszabású iskolaépítési akciót indított. Ötezer új tanterem épült. A népiskolai rendszer részét képezték a tanítólakások is. **Lassan kezdett megszűnni az analfabetizmus.** A gazdák számára népfőiskolákat indítottak, de a fiatalok levontemmozgalma (katonai alapszakorlatok) is sikereket hozott.

Az elemi iskolától az egyetemekig több iskolatípust hoztak létre, és a tehetséges – de szegény gyerekek – számára megadatott akár az ingyenes oktatás is.

A neves gimnáziumok (pl. Fasori Gimnázium) **világhírű tudósok sorát nevelték ki.** Ebben az időszakban tanult Szent-Györgyi Albert, Wigner Jenő, Szilárd Leó, Teller Ede, Bárány Róbert, Gábor Dénes vagy éppen Oláh György, akik közül többen a Nobel-díjat is megkapták. **A művészvilág óriásai közül is többen ebben az időben éltek és alkottak. A „nyugatos” írók, költők, vagyis az urbánusok (városiak) és a népiek között jelentős nézetkülönbség húzódott. Kiváló képzőművészek, filmesek és zeneművészek hagyták el azonban az országot a zsidóüldözések idején.**

Vonakodó csatlósként a háború felé

A Bethlen-kormány bravúros teljesítménye szinte pillanatok alatt vált majdnem semmivé, amikor 1929 októbere után a nagy gazdasági világválság hatása hazánkban is pusztítani kezdett. Óriási lett a munkanélküliség, tönkrement több száz ipari üzem, és ellehetetlenült a kisparasztok jelentős része. A tragikus fordulat, az elégedetlenség újra előhozta az illegális (törvényen kívüli) kommunista erőket, akik egyre gyakrabban tudták utcára vinni, vagyis tüntetésre buzdítani az embereket. A jobboldali, szélsőséges erők is megjelentek a politika színterén. **Bethlen ebben a helyzetben lemondott** – igaz, 1944-ig Horthy bizalmasa maradt.

Az egyre nagyobb közéleti zűrzavarban ugyan sikerült a kommunistákat valamelyest visszaszorítani, ellenben **megindult az úgynevezett jobbratolódás.** **Gömbös Gyula egy 95 pontból álló Nemzeti Munkatervet állított össze,** amelyben a sok-sok ígéret között a legnépszerűbb a munkanélküliség visszaszorítása volt. **Amikor 1932-ben kormányfő lett, a világválság már túljutott a mélypontra,** és megindult a külső kereskedelem is Ausztriával, Csehszlovákiával, Németországgal és Olaszországgal. (Éppen ebben az időben engedte el a jóvátételek fizetését az antant, miközben azonban a magyar búzafelesleget nem voltak hajlandók átvenni. Így a kereskedelem révén is a német-olasz tengelyhez kényszerült hazánk.)

Gömbös a nagytőke helyett a középrétegekre támaszkodott, és Mussolini politikáját követve maga is a parlament megkerülésére, a többpártrendszer felszámolására törekedett. A bukástól csak a halála mentette meg 1936-ban. Az új miniszterelnök, Darányi Kálmán már nem tudott visszatérni a bethleni konzervatív politikához, mert a németországi események, **Hitler külpolitikája új lehetőséget adott a revíziós törekvések érvényesítésére.** Ezt az ország nem hagyhatta ki, még akkor sem, ha közben a Szálasi Ferenc vezette (náci mintára szervezett) nyilaskeresztesek is egyre nagyobb befolyást szereztek a társadalom legagresszívabb rétegében. **Darányi meghirdette az úgynevezett győri programot, ami 1 milliárd pengőt irányzott elő fegyverkezésre.**

A németekhez való orientáció (igazodás) már megállíthatatlan volt. Még a köztudottan angolbarát új kormányfő, Imrédy Béla (1938-1939) sem tudott ezen változtatni. **Német nyomásra elfogadta a parlament az első zsidótörvényt (1938),** ami az értelmiségi pályákon 20 %-os arányban engedte az izraelita (zsidó) vallásúak működését.

Ugyanebben az évben a nagyhatalmak (angol, francia, német, olasz) a müncheni egyezményben megállapodtak, hogy a csehszlovák-magyar viszonylatban a trianoni határokat felül kell vizsgálni. Ehhez kapcsolódva megszületett az első bécsi döntés, ami alapján 12 ezer négyzetkilométernyi területet csatoltak vissza, és közel 1 millió magyar ember élhetett újra az államhatárokon belül.

Már újra gróf Teleki Pál volt a miniszterelnök, amikor Csehszlovákia szétesésekor 1939. március 14-én Kárpátalja is visszatért a hazához. Újabb 12 ezer négyzetkilométerrel és 700 ezer magyarral lett gazdagabb az ország.

Nagy árat kellett azonban fizetni erkölcsi és politikai értelemben is. **1939-ben elfogadták a második zsidótörvényt,** ami már faji alapon határozta meg azt, hogy ki a zsidó, és a szellemi természetű foglalkozásúak között csak 6 % lehetett izraelita.

Hiába gondolta Horthy és Teleki is, hogy ezekkel az áldozatokkal az ország kívül tartható a várható háborús eseményeken, hazánk - ha vonakodva is –, egyre közelebb került ahhoz, hogy kényszerű és alárendelt szövetségesként (csatlós) a németek oldalán belépjen majd a rövidesen kirobbanó háborúba.

A II. VILÁGHÁBORÚ – 1939-1945

TARTALOM

- 1. A II. világháború eseményei – röviden**
- 2. A háború kirobbanása**
- 3. Harcok Afrikában – a zsidóság meghurcoltatása**
- 4. A Szovjetunió megtámadása, az USA hadba lépése**
- 5. Fordulat és végkifejlet**

A II. világháború eseményei – röviden

Hitler 1939. szeptember 1-jén megtámadta Lengyelországot. Ezzel kirobbant a második világháború. Az angolok és a franciák ugyan két nap múlva hadat üzentek Németországnak, de a háborúba nem avatkoztak be. Ez volt a „fürcsa háború”. A szovjet csapatok is megtámadták a lengyeleket, és megszállták a Baltikumot.

Hitlert 1940 áprilisában lerohanta Dániát, majd elfoglalta Norvégiát. Szintén csak pár hétre volt szükség a **Benelux államok elfoglalására.**

A német csapatok **ellenállás nélkül vonultak be Párizsba** 1940. június 14-én, majd Hitler megindította az Oroszlánfóka hadműveletet, mely során **a német légierő hónapokon át bombázta Angliát,** de a szigetország **kitartott.** Hitler a kudarc után felfüggesztette a támadást, és parancsot adott a Szovjetunió elleni hadjárat kidolgozására.

Közben az olasz vezér, Mussolini 1940 szeptemberében a Brit Birodalomhoz tartozó Egyiptom ellen vonult. Ezzel **létrejött az észak-afrikai hadszíntér.** **Az angolok döntő támadása után a német haderő összeomlott, így 1943. május 12-én, Észak-Afrikában a háború véget ért.**

A német-olasz-japán tengellyel szemben 1941-ben kezdett formálódni az a szövetség, amelynek az angolok, a szovjetek és az amerikaiak lettek a tagjai. Ez volt **az Atlanti Charta.** **Hitler ugyanis 1941. június 22-én megtámadta a Szovjetuniót.** A Vörös Hadsereg megállította a németeket, sőt, megindult az ellentámadás is. **A németek Sztálingrádot sem tudták elfoglalni és 1943 nyarán a kurszki tankcsatában, szintén vereséget szenvedtek.**

1943 novemberében Teheránban találkozott egymással Roosevelt amerikai elnök, **Churchill** angol miniszterelnök és **Sztálin,** a szovjet pártvezér, ahol megegyeztek egy második front megnyitásáról is. **1944. június 6-án** Normandiában **az angol-amerikai csapatok megnyitották a második frontot.** Hitler az Ardennek hegységben megpróbálta megállítani a szövetségeseket. Veresége után verseny indult, hogy ki éri el előbb Berlint.

Közben a távol-keleten **Japán 1941. december 7-én váratlanul támadást intézett a csendes-óceáni amerikai támaszpont, Pearl Harbor (pörl hárbör) ellen.** **Az amerikaiak 1942 nyarán a Midway szigetekenél döntő győzelmet arattak.** Már eldőlt a háború, amikor **1945. augusztus 6-án és 9-én Truman elnök utasítására Hirosimára, majd Nagaszakira ledobták az atombombát.**

A nagyhatalmak '45 februárjában ismét találkoztak **Jaltában,** majd júniusban **Potsdamban.**

A szétbombázott Németországba a szovjetek május 2-án vonultak be, s a háború Európában 1945. május 8-án ért véget, a végleges fegyverszünetet pedig Japán kapitulációja után, 1945. szeptember 2-án írták alá.

Az egész világ előtt tudott volt, hogy Hitler a „kalmár-szelleművé” vált világ legfőbb bűnöseinek a zsidókat tartotta. **A németek Heinrich Himmler vezetésével különleges egységeket hoztak létre a zsidók felkutatására, akiket aztán majd koncentrációs, illetve haláltáborokba hurcoltak.** **Ezekben a helyeken szinte iparszerű népirtás folyt.**

50 millió halott, 35 millió sebesült 2 millió eltűnt, mérhetetlen pusztítás, szenvedés és keserűség a mérlege az értelmetlen háborúnak.

A háború kirobbanása

Hitler, miután Sztálinnal egyezséget kötött (Molotov-Ribbentrop paktum), **1939. szeptember 1-jén megtámadta Lengyelországot. Ezzel kirobbant a második világháború**, amelyről már tudjuk, hogy az nem más, mint a Nagy Háború folytatása.

Az ürügy az egykori német város Danzig (ma Gdansk) visszafoglalása volt. A modern német hadigépezet ellen a lengyelek rendkívül hősiesen küzdöttek, de első világháborús haditechnikájukkal, lovasseregükkel csak néhány hétig voltak képesek ellenállni. Ráadásul a paktum értelmében **szeptember 17-én már a szovjet Vörös Hadsereg is átlépte a lengyel határt és a németekhez hasonló kegyetlenséggel tört Varsó felé.** Ők voltak azok, akik a szovjet határ közelében lévő Katynban és Kalinyinban közel 15 ezer lengyel katonatisztet mészároltak le, és temettek tömegsírba.

A lengyelek azonnal segítséget kértek szövetségeseiktől. Az angolok és a franciák ugyan két nap múlva hadat üzentek Németországnak, de a háborúba nem avatkoztak be. Ez a „furesza háborúnak” nevezett időszak is jól mutatja, hogy a nyugati hatalmak csak a kommunikáció szintjén szolidárisak másokkal. Valójában kizárólag öns érdeküket tartották, és tartják ma is szem előtt.

A szovjet csapatok közben megszállták a Baltikumot, vagyis Észtországot, Lettországot és Litvániát. Azonnal meg is kezdték a lakosság kitelepítését. Helyükre oroszokat költöztettek. A finnek ellenálltak, tőlük csak kisebb területet tudtak elvenni.

Hitlert ezután már nem lehetett megállítani. **1940 áprilisában lerohanta Dániát, majd néhány hetes harc után elfoglalta Norvégia kikötőit, erőműveit, olajkútjait.** Itt sikerült egy úgynevezett bábormányt az ország élére állítani. Quisling /kvizling/ miniszterelnök készségesen teljesítette a németek követeléseit.

A keleti és az északi sikerek után **Hitler nyugat felé fordult. Szintén csak pár hétre volt szükség a Benelux államok** (Belgium, Hollandia, Luxemburg) **lerohanására.** Itt már jelentős, többszázazres haderővel felvonultak az angolok és a franciák is. A La Manche (lámans) csatornánál, Dunkerque /dönkerk/ mellett csúfos vereséget szenvedtek a németektől, akik itt szét is zúzhatták volna ellenségeik haderejét. Máig rejtély, hogy miért nem tették.

A német csapatok ellenállás nélkül vonultak be Párizsba 1940. június 14-én. Hitler porig alázza a büszke franciákat. Dél-Franciaországot Vichy központtal a kezükön hagyta, ahol Pétain marsall irányítása mellett legalább olyan félelemben és rettegésben éltek, mint északon a náci uralom alatt. A franciáknak ebben az időszakban az Angliába menekülő, s onnan hazafias partizánharcokat kezdeményező Charles de Gaulle (sárl dögöl) tábornok adott tartást.

Dunkerque után Hitler biztos volt abban, hogy az angolokkal előnyös békét tud kötni. Az új miniszterelnök, Winston Churchill azonban nem tárgyalt vele, inkább felkészítette Angliát a háború folytatására. *„Nem ígérhetek mást, mint vért és gyötrelmet, könnyeket és szenvedést.”* – mondta.

Hitler ekkor megindította az Oroszlánfőka hadműveletet, mely során a német légiő, a Luftwaffe hónapokon át bombázta a szigetországot. Az angolok az óriási pusztítás ellenére is kitartottak. A titokban kifejlesztett radar technika segítségével be tudták mérni a német gépek helyzetét, sőt később még befolyásolni is képesek voltak irányításukat.

Hitler a kudarc után felfüggesztette a támadást, és parancsot adott a Szovjetunió elleni hadjárat kidolgozására. A remélt keleti siker után akarta újra megtámadni Angliát.

Harcok Afrikában – a zsidóság meghurcoltatása

Egy évvel a háború kirobbanása után, **1940 szeptemberében Németország, Olaszország és Japán háromhatalmi egyezményt kötött.** Ehhez később Szlovákia, Románia, Magyarország, Jugoszlávia és Bulgária is csatlakozott.

A németek egyértelműen világhegemóniára törtek, rövidtávú céljuk az úgynevezett Harmadik Birodalom (Nagynémet Birodalom) létrehozása volt. Ez az Atlanti-óceántól (Angliától) az Ural hegységig (Oroszországig) terjedő, észak- és közép-európai részeket magába foglaló terület az egykori, 962-ben létrejött Német-Római Császárság, és az 1871-ben kikiáltott Német Császárság utód-birodalma lett volna.

Mussolini – az olasz duce – az ókori nagy Római Birodalom mintájára feléledő, az észak-afrikai területeket is magába foglaló földközi-tengeri birodalomról ábrándozott.

A japánok az 1927-ben megfogalmazott Tanaka-terv megvalósítását tűzték ki célul. Tanaka tábornok elképzelése az volt, hogy Japán előbb Mandzsúria, majd Mongólia, aztán Kína és India, végül Délkelet- és Közép-Ázsia meghódításával váljon hatalmas távol-keleti birodalomná.

Az agresszív hatalmak tehát ezekhez a tervekhez igazították külpolitikai és katonai lépéseiket. Mussolini már 1935-ben megtámadta Etiópiát (Abesszínia), 1940 szeptemberében pedig a Brit Birodalomhoz tartozó Egyiptom ellen vonult. Ezzel létrejött az észak-afrikai hadszíntér a világháborúban. Az olaszokat a csúfos vereségtől a németek mentették meg, akik Afrikába küldték az Afrika Korps alakulatot és kiváló tábornokukat, Erwin Rommelt. (Közben, 1940 októberében Mussolini Görögországot is megtámadta, de itt is német segítségre volt szükség, hogy elkerülje a kudarcot.)

Rommel visszaverte az angol csapatok támadását, s a küzdelem kiegyenlítetté vált. Ekkor Churchill miniszterelnök Bernard Montgomery tábornokot küldte Afrikába, aki méltó ellenfele volt Rommelnek. **1942 októberében az angolok El-Alamein közelében áttörték a német vonalakat, és Rommel hátrálni kezdett. Az angolok döntő támadása után a német haderő összeomlott, így 1943. május 12-én, Észak-Afrikában a háború véget ért.**

Hitler 1941 tavaszán már a Szovjetunió elleni hadjárat részleteivel foglalkozott.

Nyugtalanították az olasz kudarcok, és attól tartott, hogy az angolok hamarabb vonulnak be a Balkánra, mint ő. Ekkor **Jugoszláviát** szemelte ki felvonulási terepül, amit aztán a németek áprilisban **néhány hét alatt le is rohantak.** (Ebben a hadműveletben kényszerült szerepet vállalni Magyarország is.)

Köztudott volt, hogy Hitler a „kalmár-szelleművé” vált világ legfőbb bűnöseinek a zsidókat tartotta. Azt azonban már kevesen hitték el, hogy háborújának egyik fő célja valóban a zsidóság kiirtása lehet. Előbb a Németországból történő kitelepítésüket, majd ahogyan újabb területeket hódított meg, már az Európából való kiszorításukat is megkezdte. Előbb megkülönböztetésül sárga csillag viselésére kötelezte őket, majd intézkedett az elkülönítésükre szolgáló gettók létrehozásáról. (Ezekhez a mintát a szovjetektől vette, akik belső ellenségeik számára építették az általuk Gulagnak nevezett embertelen helyeket.) **A németek Heinrich Himmler vezetésével különleges egységeket hoztak létre a zsidók felkutatására, akiket aztán majd koncentrációs, illetve haláltáborokba hurcoltak.** Ezek a helyek – Dachau, Buchenwald, Tereblinka, Auschwitz, Mauthausen... – **szinte iparszerű népirtás folyt.**

A háború szörnyűségei közepette a zsidóság illetően meghurcoltatásáról a világ közvéleményének alig volt tudomása, sőt maguk az érintettek is sokáig hitetlenkedtek.

A Szovjetunió megtámadása, az USA hadba lépése

Miután **Hitler** lerohanta Görögországot és Jugoszláviát, **1941. június 22-én** 3.500 harcokocsival, 4.000 repülőgéppel és 4 millió katonával **megtámadta a Szovjetuniót**. Maga Sztálin is kételkedett egy ideig abban, hogy a németek valóban felrúgják az 1939-ben kötött meg nem támadási szerződést.

A Barbarossa-terv alapján decemberre északon Leningrád és a Baltikum, középen Moszkva, délen a Kaukázus és Sztálingrád elfoglalása volt a cél.

Kezdetben minden a tervek szerint történt. **Az előretörő német hadosztályok szeptemberre elérték Leningrádot és Moszkvát, elfoglalták Kijevet**, és többszázezer hadifoglyot ejtettek. Ekkor azonban megtorpant az előrenyomulás. **A szovjet partizánakciók és a Vörös Hadsereg ereje megállította a németeket, sőt megindult az ellentámadás is**. Hitler tehát az angliai csata után Moszkvánál a második vereségét is elszenvedte.

A német-olasz-japán tengellyel szemben **1941-ben kezdett formálódni az a csoportosulás, amelynek az angolok, a szovjetek és az amerikaiak lettek a tagjai**. Előbb a szovjet-angol katonai szerződést kötötték meg, majd augusztusban az **Atlanti Charta**, /karta/ az amerikai-angol közös nyilatkozat született meg, amelyhez később Szovjetunió is csatlakozott.

Közben **a távol-keleti hadszíntéren** nagy fordulat következett be. **Japán, 1941. december 7-én váratlanul támadást intézett a csendes-óceáni amerikai támaszpont, Pearl Harbor (pörl hárbör) ellen**. Alig két óra alatt szinte teljesen harcképtelenné tették az amerikai haderőt. Másnap az Egyesült Államok belépett a háborúba.

Japán tovább folytatta az offenzívát (támadás), és megtámadta a Fülöp szigeteket, a Salamon szigeteket és Hongkongot. 1942-ben pedig Indonézia, Burma és Szingapúr ellen folyt hadművelet.

Az amerikaiak csak 1942 nyarán tudták megfordítani a háború menetét. A **Midway szigetekenél döntő győzelmet arattak**, és már ők uralták a Csendes Óceán térségét.

A japánok nem ismerték a „megadás” fogalmát, és elszántan küzdöttek tovább.

Az amerikaiak szigetről szigetre foglalták vissza a korábban Japán által megszállt területeket. Ez volt a híres békaugrás hadművelet, amelynek kidolgozása McArthur tábornok nevéhez fűződik.

A japánok végül megindították az úgynevezett kamikaze (isteni szél) támadásokat is. Öngyilkos pilóták önként vállalták a hazájukért, a győzelemért, hogy repülőgépeiket egyenesen az ellenséges célpontokra, főleg hadihajókra irányítják. Ez az elszántság sem volt azonban elég ahhoz, hogy visszaszerezzék fölényüket.

1945 tavaszán, az európai hadszíntéren befejeződött a háború. Már csak a szívós japánok tartották magukat. **Az Egyesült Államok** – félve az egyre jelentősebb politikai és katonai hatalommá előlépő Szovjetunió távol-keleti befolyásától –, szörnyű, embertelen és aljas tette szánta el magát. **1945. augusztus 6-án Truman elnök utasítására egy japán városra, Hirosimára ledobták az atombombát. Három nappal később, augusztus 9-én Nagaszaki lakóinak többségét pusztította el, vagy nyomorította meg az újabb atomtámadás.**

A pusztítás és a fájdalom leírhatatlan volt. A városok és környékük lakói generációk óta szenvednek az akkori sugárzás okozta rákos és egyéb – testet, lelket torzító – megbetegedésektől.

Fordulat és végkifejlet

A különböző hadszíntereken különböző időszakokban folytak a háborús események. Nagyon érdekes lehet megvizsgálni a párhuzamos történéseket, s látni, hogy mely dolgok estek egybe, melyek következtek egymás után.

Mi például már tudjuk az észak-afrikai és a távol-keleti (csendes-óceáni) hadszínterek végkifejletét is, de az európai fejleményeknél még csak 1941 telének eseményeit ismerjük, amikor Moszkva alatt a németek vereséget szenvedtek, és megindult a szovjet offenzíva.

A németek számára kulcsfontosságú volt Sztálingrád (ma Volgográd) elfoglalása.

A szovjetek élethalál kérdésnek tekintették a megvédését. Az 1942 őszen kezdődő német támadás minden addigi pusztítást felülmúlt. Utcáról utcára, házról házra folyt a kíméletlen harc, míg végül a Szibériából áthozott szovjet tartalék haderő segítségével körülzárták, és felőrölték **a német egységeket, akik 1943. február 2-án megadták magukat.**

Moszkva és Sztálingrád után a németek győzelmi esélyei alaposan megcsappantak. Hitler ekkor minden erejét arra a tankcsatára fordította, amellyel talán még megfordíthatta volna a háború menetét. **1943. július 5-15 között 6.000 tank feszült egymásnak, több ezer löveg és repülő, több mint 3 millió katona vívta a kurszki tankcsatát, ahol szintén a szovjetek kerekedtek felül.** Ráadásul a csata közben szálltak partra az amerikai csapatok Szicíliában, ahol elfogták és letartóztatták Hitler legfontosabb szövetségését, az olasz vezért, Mussolinit.

A fordulat tehát megtörtént, s az Atlanti Charta országai elérkezettnek láttál az időt, hogy személyesen is találkozzanak és egyeztessenek a további fejleményeket illetően. **1943.**

november 28. és december 1. között, Irán fővárosában, Teheránban találkozott egymással Rooseveltt amerikai elnök, **Churchill** angol miniszterelnök, **és Sztálin** a szovjet pártvezér. Megegyeztek abban, hogy egyik országgal sem kötnek különbékét, és elhatározták egy másik nyugat-európai front megnyitását. Ekkor engedték át Sztálinnak az angolok és az amerikaiak a Balkánt és Közép-Európa országait. (Ő egyúttal vállalta, hogy Japán ellen is támadást indít.)

1944. június 6-án, az úgynevezett D-napon, a franciaországi Normandiában, Eisenhower amerikai tábornok irányítása mellett 326 ezer katona szállt partra. Ezzel a szövetséges csapatok a szovjet mellett megnyitották a második frontot is. Áttörték az úgynevezett atlanti falat, miközben népfelkelések törtek ki a németek által megszállt országokban. Hitler még az Ardennek hegységben megpróbálta megállítani a szövetségeseket. Veresége után megindult a verseny, hogy ki éri el előbb Berlint.

A nagyhatalmak 1945. február 4. és 11. között ismét találkoztak, ezúttal Sztálin volt a házigazda, aki a Krím félszigeten, **Jaltában** fogadta Churchillt és Rooseveltet. Ekkor határoztak az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szövetsége) létrehozásáról.

A szétbombázott Németországba a szovjetek május 2-án vonultak be, s **a háború Európában 1945. május 8-án ért véget** (ez a Győzelem Napja), **a végleges fegyverszünetet pedig Japán kapitulációja után, 1945. szeptember 2-án írták alá.**

50 millió halott, 35 millió sebesült, 2 millió eltűnt személy, mérhetetlen pusztítás, szenvedés és keserűség a mérlege az értelmetlen háborúnak.

Közben **a győztes hatalmak vezetői 1945. július 17. és augusztus 2. között még a Berlin melletti Potsdamban is találkoztak,** ekkor azonban az igazi győztes Sztálin mellett új tárgyalófelek, Truman amerikai elnök és Attlee angol miniszterelnök voltak jelen. Az új világrendet már ők formálták.

MAGYARORSZÁG RÉSZVÉTELE A II. VILÁGHÁBORÚBAN

TARTALOM

- 1. Magyarország a II. világháborúban – rövid történet**
- 2. Hazánk belépése a háborúba**
- 3. Német nyomás alatt az ország**
- 4. Élet a megszállt Magyarországon – a németek kiűzése**

Magyarország a II. világháborúban – rövid történet

A kirobbanó háború első éveiben még sikerült kimaradni a harci cselekményekből, de hazánk Lengyelország lerohanásakor – 1939. szeptember 1. után – sikeresen nyitott rést határán, és fogadott be mintegy 100 ezer menekülőt – köztük több ezer zsidót.

Közben, 1940. augusztus 30-án a német és olasz döntőbírák a második bécsi döntés alkalmával visszaadták Magyarországnak Észak-Erdélyt és a Székelyföldet.

A németek támadást indítottak Jugoszlávia ellen. A magyar katonák is átlépték a határt. Elfoglalták a Bácskát, a Muraközt és a baranyai háromszöget. Újabb – mintegy 11 és félezer négyzetkilométernyi – terület került vissza hazánkhoz.

A máig tisztázatlan kassai provokáció alkalmat adott **Bárdossy miniszterelnöknek**, hogy **hadat üzenjen a szovjeteknek.** (1941. június 26-án ismeretlen felségjelű repülőgépek bombázták Kassát. A hivatalos álláspont szerint ezek szovjet gépek lehettek.) **A szovjetek megtámadása miatt az angolok üzentek hadat hazánkknak, majd német és olasz nyomásra Magyarország tette ugyanezt az Egyesült Államok felé.**

A német függés egyértelművé vált, így hazánk politikai és diplomáciai mozgástere teljesen beszűkült. Ennek egyik jele volt, hogy sor került a harmadik zsidótörvény elfogadására is.

Német nyomásra 200 ezer katonából és 50 ezer munkaszolgálatosból álló alakulatot vezényeltek a Don-kanyarhoz 1942 nyarán. A Vörös Hadsereg 1943. január 12-én áttörte a doni magyar frontot, és bekövetkező katasztrofális vereség során 120 ezer magyar katona halt hősi halált.

A magyar vezetők nem kockáztathatták meg azonban a háborúból való kilépést, mert az a német megszállást eredményezte volna. Ezért fenntartották a németbarátság látszatát, miközben titkos tárgyalásokba kezdtek az angolokkal és az amerikaiakkal.

A megállapodás azonban kitudódott. A német megszállásra 1944. március 19-én került sor. Különösen a mintegy 800 ezer zsidó származású magyar ember helyzete vált teljesen bizonytalanná. Megkezdődött a gettók országos hálózatának kiépítése, majd fokozatosan a teljes zsidóság deportálása.

Több mint 400 ezer embert szállítottak a legközelebb eső auschwitzi haláltáborba, ahol a munkaképtelen öregeket és gyerekeket már az érkezés napján gázkamrákban meg is ölték. Horthy 1944. július 6-án leállította a deportálásokat, október 8-án fegyverszünetet kért a Szovjetuniótól.

A kiugrás tervét a németek megtudták, és a kormányzót zsarolni kezdték. Ő aláírta a feltétlen nácibarát nyilaskeresztes vezér, Szálasi Ferenc miniszterelnöki kinevezését, majd lemondott.

A nyilasok rémuralma a nemzet történetének egyik legsötétebb korszaka. A zsidók gettósítása, kényszermunkára kötelezése, a nyugati határ felé indított „halálmenetek” szervezése gőzerővel folyt.

Az előrenyomuló Vörös Hadsereg szeptember végén átlépte a magyar határt, 1944. december 24-én körbezárták a fővárost, és megkezdődött Budapest ostroma. Az ostrom idején szétlőtték, szétbombázták az egész várost, a hidakat lerombolták, amikor 1945. február 13-án a harcok véget értek, mindenhol csak a pusztítás nyomai voltak láthatók.

A háborúnak közel 1 millió magyar áldozata volt, köztük több mint 500 ezer zsidó ember. A nemzeti vagyon fele elpusztult.

Hazánk belépése a háborúba

A gyalázatos trianoni diktátummal és a revíziós törekvések lesöprésével az antant hatalmak Magyarországot Hitler karjaiba lökték. Ő nem csak szavakban, hanem tettekkel is bizonyította, hogy fogékony a magyar kérdés megoldására. Még a háború kirobbanása előtt jelentős terület és magyar nyelvű lakosság került vissza a hazához Hitlernek köszönhetően. Hatékonyan mutatkozott a gazdasági együttműködés is akkor, amikor a nagyhatalmak tudomást sem vettek Magyarországot érintő gondjairól.

Ahogy láttuk, a magyar politikai vezetés – aki időt nyer, életet nyer alapon – több olyan intézkedést is tett (például a zsidók egyre durvább kirekesztése a társadalomból), amelytől azt remélte, hogy elég lesz a háborúból való kimaradáshoz. Ez súlyos tévedésnek bizonyult.

Az első években még sikerült kimaradni a harci cselekményekből, de hazánk Lengyelország lerohanásakor – 1939. szeptember 1. után – sikeresen nyitott részt határán, és befogadott mintegy 100 ezer menekült –, köztük több ezer zsidót. Közben 1940. augusztus 30-án a német és olasz döntőbírák a második bécsi döntés értelmében visszaadták hazánknak Észak-Erdélyt és a Székelyföldet, vagyis összesen több mint 43 ezer négyzetkilométert. A német befolyás ezután még nagyobb lett.

Amikor 1941 tavaszán Hitler elhatározta, hogy Jugoszláviát felvonulási terepként használja a Görögország elleni tervezett támadáshoz, hazánk szorult helyzetbe került. Teleki, aki csak néhány hónappal korábban kötött déli szomszédunkkal örökbarátsági szerződést, nem volt hajlandó részt venni a lerohanásában. Inkább az öngyilkosságot választotta.

A német támadás megindult, s amikor ennek hatására megszűnt a jugoszláv államiság, április 11-én **a magyar katonák is átlépték a határt. Elfoglalták Bácskát, a Muraközt és a baranyai háromszöget. Újabb, mintegy 11 és félezer négyzetkilométernyi terület került vissza hazánkhoz.**

A nyugati hatalmak nemhogy nem támogatták a területek visszacsatolását, de egyre gyakrabban küldtek fenyegető diplomáciai üzeneteket a német orientáció miatt hazánknak. Bárdossy László miniszterelnöksége (1941-1942) idején már úgy tűnt, elkerülhetetlen a hadba lépés. Mivel a szomszédos országok – Románia, Szlovákia – csatlakoztak a németek Szovjetunió elleni támadásához, a máig tisztázatlan kassai provokáció alkalmat adott **Bárdossynak, hogy hadat üzenjen a szovjeteknek.** (1941. június 26-án ismeretlen felségjelű repülőgépek bombázták Kassát. A hivatalos álláspont szerint ezek szovjet gépek lehettek.)

Az egyébként gyengén felszerelt és hiányosan kiképzett magyar gyorsadtest azonnal meg is kezdte a felvonulást a győztesen előrenyomuló németek oldalán. Közben azonban az ország diplomáciailag is egyre jobban belesodródott a háborúba. **A szovjetek megtámadása miatt az angolok hadat üzentek hazánknak, majd német és olasz nyomásra Magyarország tette ugyanezt az Egyesült Államok felé.**

A német függés immáron egyértelművé vált, így hazánk politikai és diplomáciai mozgástere teljesen beszűkült. Ennek egyik jele volt, hogy Bárdossy miniszterelnöksége alatt (1941-ben) sor került a **harmadik zsidótörvény elfogadására** is. Ez a törvény a házasságkötést szabályozta, és meghatározta a „faji” feltételeket.

Mivel az ország szinte átállt a haditermelésre, és a kormány már a németbarátságot valamint a háborúpártiságot képviselte. A túlzott elköteleződéstől tartó Horthy leváltotta Bárdossyt.

Német nyomás alatt az ország

A német nyomás egyre nagyobb lett, Hitler folyamatosan követelőzött, és a magyarok még jelentősebb katonai részvételét várta a vezetőktől. Ennek hatására meg is született a döntés, hogy a frontra küldik a második magyar hadsereget. **A 200 ezer katonából és 50 ezer munkaszolgálatosból álló alakulatokat a Don folyó mellé, vagyis a Don-kanyarhoz vezényelték 1942 nyarán.** Ekkor már Kállay Miklós volt az új miniszterelnök (1942-1944), akitől Horthy az angolszászokhoz való közeledést várta.

A Don-kanyarnál a tragédia akkor következett be, amikor a vártnál korábban beköszöntött a kegyetlenül hideg idő, s a fegyverek használhatatlanná váltak, az öltözet pedig elégtelennek bizonyult. **A Vörös Hadsereg 1943. január 12-én áttörte a doni magyar frontot, és bekövetkezett az a katasztrofális vereség, amelynek során 120 ezer magyar katona halt hősi halált.** A visszavonuló németek gyalázatos módon a magyarokat használták pajzsként, hogy magukat védjék.

Közben 1943. november 28. és december 1. között megtartott teheráni értekezleten Rooseveltt amerikai elnök és Churchill angol miniszterelnök átengedték a Balkánt és Közép-Európát Sztálinnak. (Így lett Magyarország is közel öt évtizedre az embertelen kommunizmus áldozata. Aljas nagy hatalmi érdekekért tették tönkre generációk életét hazánkban is a már Szolzsenyicin jellemzésével bemutatott gazemberek.)

A doni tragédia után **a magyar vezetők** előtt is egyértelművé vált, hogy a németek ezt a háborút már nem nyerhetik meg. **Nem kockáztathatták meg azonban a háborúból való kilépést, mert az a németek bevonulását, vagyis a megszállást eredményezte volna.** Ezért fenntartották a németbarátság látszatát, miközben titkos tárgyalásokba kezdtek az angolokkal és az amerikaiakkal. Ezt a kettős politikát nevezték a kortársak Kállay-kettősnek, vagy „hintapolitikának”.

Hitler azonban **egyre erőszakosabban követelte Kállay leváltását és a zsidó „kérdés” rendezését, vagyis a deportálásukat a megsemmisítő táborokba. Horthy visszautasította a Führer követeléseit, s a háttérgazdaság működtetésére, valamint a munkaerőhiányra hivatkozva a zsidók védelmére kelt.**

Az amerikaiak szicíliai partraszállása után felgyorsultak a titkos tárgyalások, és a magyarok meg is kapták **az angol-amerikai előzetes fegyverszüneti feltételeket: feltétel nélküli megadás és hadüzenet a németeknek. Az ország területi egységének biztosításáról szó sem volt. A titkos egyeztetések híre azonban kiszivárgott, és a németek hozzáláttak a már régen fontolgatott megszálláshoz.** Hitler 1944. március 18-án meghívta magához Horthyt, és közölte vele, hogy másnap megszállják Magyarországot. Horthy felháborodott tiltakozás után rájött, hogy tehetetlen, és kényszerűen beletörődött ugyan, de a nevét nem adta a megszálláshoz. Hozzájárult a Kállay-kormány leváltásához, és a Hitlert gátlástalanul kiszolgáló berlini nagykövetet, Sztójay Dömét nevezte ki miniszterelnöknek.

Az ellenállás nélküli német megszállásra a Margaréta-terv alapján 1944. március 19-én került sor. Horthy a helyén maradt attól a felelősségérzettől vezérelve, hogy személye valamelyest gátat szabhat a magyarság kifosztásának, pusztításának. Jelenléte a magyar közéletben a folyamatosság látszatát keltette, holott szinte semmilyen befolyása nem volt már a bekövetkező eseményekre.

Élet a megszállt Magyarországon – a németek kiűzése

A német megszállás a rettegést hozta el hazánkba. Különösen a mintegy 800 ezer zsidó származású magyar ember helyzete vált teljesen bizonytalanná. Horthy kénytelen volt szabad kezet adni Sztójajnak a zsidó kérdésben, aki azonnal el is rendelte a sárga csillag viselését minden 6 év feletti személy számára.

A zsidó ügy elintézésére a németek Adolf Eichmann-t küldték Budapestre, aki magyar „munkatársaival” együtt megkezdte a **gettók országos hálózatának kiépítését.** Eleinte még csak arról volt szó, hogy a német munkaerőhiány pótlására küldenek 100 ezer zsidó embert, majd **fokozatosan megkezdődött a teljes zsidóság deportálása.**

Néhány hónap alatt vasúti marhavagonokban több mint **400 ezer embert szállítottak a földrajzilag legközelebb eső auschwitzi haláltáborba, ahol a munkaképtelen öregeket és gyerekeket már az érkezés napján gázkamrákban meg is ölték.**

De amikor az emberi aljasság, gyilkos ösztön megjelenik a világban, mindig megjelenik mellette a jóság, segítőkészség is. Sok-sok igaz ember az életét kockáztatva bújtatta, segítette zsidó honfitársait, példát adva a későbbi korokban élőknek is tisztességről, becsületről.

A német vereségek és a normandiai partraszállás sikerén is felbuzdulva, a hozzá hű katonai erőkre támaszkodva **Horthy 1944. július 6-án leállította a deportálásokat.** Leváltotta Sztójajt is – Lakatos Géza lett az új miniszterelnök – és Magyarország megmentése érdekében **fegyverszünetet kért a Szovjetuniótól.**

Október 15-én a kormányzó rádióbeszédben jelentette be a fegyverszünetkérés tényét, de a háborúból való **kiugrás** egyetlen előkészített tervét a **németek megtudták,** és egy fegyveres kommandó megrohmozta a budai várat. Horthy fiát már korábban elfogták, és a **kormányzót zsarolni kezdték. Ő még aláírta a feltétlen nácibarát nyilaskeresztes vezér, Szálasi Ferenc miniszterelnöki kinevezését, majd lemondott.**

Szálasi ezután a parlamentben „nemzetvezetővé” választották. Ő a társadalom söpredékére, lumpen elemeire támaszkodva szolgáltatta ki az országot a németeknek. **A nyilasok rémuralma a nemzet történetének egyik legsötétebb korszaka. A zsidók gettósítása, kényszermunkára kötelezése, a nyugati határ felé indított „halálmenetek” szervezése gőzerővel folyt.** Rettegésben tartották az ország lakóit, különösen a fővárosiakat a bekövetkező szovjet ostrom idején. Ekkor lőttek emberi mivoltukból kivetkőzve több ezer zsidót és katonaszökevényt a Dunába. A nyilasok totális mozgósítást rendeltek el, gyerekeket és idősebb férfiakat is behívtak katonának, akiket szintén értelmetlenül dobtak oda a halálnak.

Az előrenyomuló **Vörös Hadsereg szeptember végén átlépte a magyar határt,** és október elején Debrecen mellett egy jelentős tankcsatára került sor, ahol a németek ismét vereséget szenvedtek. A szovjet csapatok **1944. december 24-én körbezárták a fővárost, és megkezdődött Budapest ostroma.** A németek számára ez volt az utolsó lehetőség, hogy megállítsák a Vörös Hadsereget. **Az ostrom idején szétlőtték, szétbombázták az egész várost, a hidakat lerombolták. Amikor 1945. február 13-án a harcok véget értek, mindenhol csak a pusztítás nyomai voltak láthatók. Áprilisig még folytak harcok a Dunántúlon, s egy tankcsata is lezajlott a Balaton környékén.**

A háborúnak közel 1 millió magyar áldozata volt, köztük több mint 500 ezer zsidó ember. A nemzeti vagyon fele elpusztult. A bűvőhelyekről, pincékből előjövő elgyötört, kimerült, éhes emberekre várt az ország újjáépítése, s a traumák után a normális élet megszervezése.

GLOBALIZÁLÓDÓ VILÁG

- 1. A háború utáni világ – rövid történet**
- 2. A kétpólusú világ kialakulása**
- 3. A gyarmati rendszer felbomlása – A „harmadik világ” kialakulása**
- 4. A szocialista és a kapitalista világgazdaság**
- 5. Egységesülő Nyugat-Európa, felbomló szovjet birodalom**

A háború utáni világ – rövid történet

A második világháború végén, 1945-ben megalakult ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) a világ 51 országának részvételével igyekezett, illetve igyekszik ma is a békét fenntartani, és a szabadságjogokat biztosítani.

A háború két igazi győztese az USA és a kommunista Szovjetunió volt. Egészen 1990-ig ennek a két világhatalomnak a küzdelme határozta meg a világtörténelmet.

A háború lezárásához tartozott az 1947-es párizsi béke, ami ismét diktátumokra épült. Alapvetően az első világháborút lezáró döntéseknek megfelelően állították vissza a határokat. Elkezdődött a „hidegháborúnak” nevezett időszak. Az USA és a Szovjetunió befolyása alatt álló két tábor között a feszültség egyre nagyobb lett. Ezért 1949-ben a nyugati országok jelentős részének részvételével megalakult a NATO, vagyis az észak-atlanti katonai szövetség, majd pedig 1955-ben a Varsói Szerződés, a kommunista országok katonai szövetsége.

A második világháború végén elindult a gyarmatbirodalmak felbomlása. Látszólag biztosították ezen országok függetlenségét, de továbbra is politikai és gazdasági függésben tartották őket.

India 1947-ben nyerte el a függetlenségét, 1948-ban bejelentették Izrael megalakulását. Afrika északi részét összetartja ma is a közös mohamedán (muzulmán, iszlám) hit, és a földközi-tengeri évezredes kultúra. A Fekete-Afrikának nevezett középső és déli részekben a látszatfüggetlenség megadása után a pusztulás, a szegénység mérhetetlenül nagy lett.

A szovjetek és befolyásuk alatt álló kelet- és közép-európai országok 1949-ben létrehozták a KGST-t, és bevezették a 3, majd 5 éves terveket. Ennek alapja a közös (állami és szövetkezeti) tulajdon volt. **Erőszakkal fosztották meg az embereket a magántulajdontól, milliók mentek tönkre testileg, lelkileg, és váltak üldözötté.** A hazugságok sorozatán alapuló rendszert a nyugati országok tartották életben azzal, hogy folyamatosan nagy összegű kölcsönöket biztosítottak a túléléshez.

A szovjet mintára szerveződő államokban közben folyt a sikerpropaganda. Mindent a politika hatott át. A nyilvánvaló kudarcokról is győzelmi ódákat zengtek.

Közben a nyugati kapitalista országok az 1960-as évekre már megteremtették az úgynevezett jóléti államot. Emelkedtek a bérek, folyamatosan nőtt az életszínvonal. A tudomány és technika területén forradalmi változások mentek végbe.

A nyugat-európai országok egyesülése (integráció) felé tett első lépés a **Nyugat-európai Unió létrehozása** volt. Öt állam, **Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Hollandia és Luxemburg** 1948 márciusában, Brüsszelben együttműködési megállapodást írt alá.

A Szovjetunió a nyugat által gerjesztett háborús versenyt nem bírta tovább. A kommunista párt élére **Mihail Gorbacsov** került. Nagy történelmi tette volt, hogy befejezte az afgán-háborút és 45 év után visszaadta az önrendelkezési jogot a kelet-európai országoknak. **1991. december 25-én az egykori szovjet tagállamok is visszakapták önállóságukat.**

A kétpólusú világ kialakulása

A II. világháború befejezése után új korszak kezdődött immáron egész Földünk (glóbusz) életében. A latin elnevezés után globalizálódásról beszélünk, hiszen az 1945-ben megalakult ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) a világ valamennyi országának részvételével igyekezett, illetve igyekszik ma is a békét fenntartani, és a szabadságjogokat biztosítani. (A Biztonsági Tanács összeül, ha a békét veszély fenyegeti.)

A háború két igazi győztese az USA és a kommunista Szovjetunió volt. Már a japán városokra ledobott atombombák is erőfitogtatásként értékelhetők, de a szovjetek is gátlástalanul érvényesítették érdekeiket Kelet-Közép-Európában.

Egészen 1990-ig ennek a két világbirodalomnak a küzdelme határozta meg a világtörténelmet.

A háború lezárásához tartozott az 1945-46-ban megrendezett nürnbergi per, ahol az életben maradt és elfogott náci vezetők fölött ítékeztek, valamint az 1947-es párizsi béke, ami ismét diktátumokra épült. Alapvetően az első világháborút lezáró versailles-i döntéseknek megfelelően állították vissza a határokat, de azért voltak eltérések is. Ilyen volt a szovjet területgyarapítás szentesítése, és Németország feldarabolása. Már korábban létrehozták az úgynevezett Szövetségi Ellenőrző Bizottságot (SZEB), amelynek angol, amerikai, francia, szovjet tagjai a megszállt területeket felügyelték. Németország esetében a három nyugati fél területén 1949-ben létrejött az NSZK (Német Szövetségi Köztársaság), míg a szovjet övezetben az NDK (Német Demokratikus Köztársaság), ami ezután a kommunista blokk része lett. A vesztes országokat most is jóvátétel fizetésére kötelezték.

A két Németország között húzódott az a határ, ami a nyugati demokratikus és a kommunista, diktatórikus világot választotta el. (Jó, ha tudjuk, hogy a nyugati demokrácia is csak látszat, hiszen ott a pénzvilág urainak, az úgynevezett háttérhatalom képviselőinek diktatúrája érvényesül.) A két országot elválasztó vasfüggöny jelképes szakasza a „berlini fal” volt.

Churchill fultoni beszédével, aki a világ kettéosztottságát konstatálta, **elkezdődött a „hidegháborúnak” nevezett időszak. A Truman-elv szerint pedig Amerikának, mint vezető demokratikus hatalomnak kötelessége fellépni minden diktatórikus rendszer ellen. Az USA tehát ezután jogot formált arra, hogy ezzel az ürüggyel beavatkozzon más népek belügyeibe. Valójában a saját és a háttérhatalom gazdasági érdekeit szolgáló újfajta gyarmatosításra hatalmazta fel önmagát.**

Fontos és érdekes lépése volt Amerikának az úgynevezett Marshall-segélyprogram meghirdetése. A háborúban kivérzett országok talpra állítása mellett biztosította az adósságok folyamatos fizetését, és az USA gazdasági cégeinek beépülését a nyugat-európai országok gazdaságába. (A Szovjetunió és a kommunista blokk országai nem vették igénybe a segélyt.)

Az USA és a Szovjetunió befolyása alatt álló két tábor között a feszültség egyre nagyobb lett. Úgy tűnt, hogy a kapitalista és a szocialista ellentétek rövidesen egy újabb világháború kitöréséhez vezethetnek. Ezért 1949-ben a nyugati országok jelentős részének részvételével megalakult a NATO, vagyis az észak-atlanti katonai szövetség, majd pedig 1955-ben a Varsói Szerződés, a kommunista országok katonai szövetsége.

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után némi enyhülés mutatkozott, de **a fegyverkezési verseny tovább folyt a „szuperhatalmak” között.**

A gyarmati rendszer felbomlása – A „harmadik világ” kialakulása

Sztálin halála után Nyikita Hruscsov neve fémjelezte a szovjet politikát, ami akkor evezett különösen veszélyes vizekre, amikor Fidel Castro (fidel kasztró) vezetésével kommunista hatalomátvételre került sor Kubában, az USA szomszédságában. A szovjetek rakétabázist telepítettek a szigetországba, így rendkívül veszélyes, harmadik világháborúval fenyegető helyzet állt elő 1962-ben. A hidegháború forró időszaka végül a szovjetek kivonulásával szűnt meg.

A második világháború végén egy másik jelentős folyamat is elindult, mégpedig a nyugati hatalmak által évszázadok alatt gátlástalan rablással és gyilkolással kiépített gyarmatbirodalmak felbomlása.

A háborúban meggyengülő nagyhatalmak tehetetlenségét kihasználva megindult a délkelet-ázsiai országok (India, Indokína, Korea) önállósodása. A helyzetet bonyolította, hogy a térségben megjelent a Szovjetunió is, amely a befolyását kívánta érvényesíteni. A nyugati gyarmatosítók azonban semmiképpen sem akarták kiengedni a kezükből a hatalmas gazdasági hasznot biztosító területet, ezért módszert váltottak. **Látszólag biztosították ezen országok függetlenségét, de továbbra is politikai és gazdasági függésben tartották őket. Ezt hívják újragyarmatosításnak, vagy neokolonializmusnak.**

India, a Brit Birodalom leghatalmasabb gyarmata 1947-ben nyerte el a függetlenségét.

Még ebben az évben azonban kettészakadt az ország, és önálló államként alakult meg a főleg muzulmánok lakta Pakisztán. (1971-ben Pakisztánból is kivált egy másik államalakulat, Banglades.)

A közel-keleti térségben az arab és zsidó közösségek közötti ellentét évszázadokra nyúlt vissza. A holokausztot túlélő zsidók tömegesen vándoroltak a térségbe, és felerősödött az önálló zsidó állam megteremtésének igénye. **Az ENSZ – nagyhatalmak beleegyezését követően – a terület kettéosztásával 1948-ban bejelentette Izrael megalakulását.** A környező arab országok ezt nem fogadták el, és megtámadták a zsidó államot, amely megvédte magát, sőt újabb területeket szerzett. Az első arab-izraeli háborút azóta több is követte. A zsidó államot az USA, az arabokat pedig a szovjetek támogatták. A harcokban többnyire Izrael kerekedett felül, míg az arabok kiszámíthatatlan terrorakciókkal válaszoltak. **A térség stratégiai jelentőségét növeli az arab olajkészlet, amire minden hatalom szeretné rátenni a kezét.**

Afrika területének történetét két részben érdemes vizsgálni.

Az északi részt összetartja ma is a közös mohamedán (muzulmán, iszlám) hit, és az évezredek földközi-tengeri kultúra. Egyiptom, Líbia, Marokkó, Algéria az 1950-60-as években lett önálló. Politikai, gazdasági befolyásuk a hatalmas olajkészletük okán ma is rendkívül jelentős. Diktatórikus politikai rendszerük miatt – kizárólag gazdasági érdekből – az USA és az egykori nyugati gyarmattartók 2011-ben az arab tavasznak nevezett felkelések szításával polgárháborúk sorát robbantották ki. Az instabillá tett politikai rendszerek ezután képtelenné váltak arra, hogy megfelelő életszínvonalat biztosítsanak az egyre növekvő lakosságnak, amely így százezer számra indult meg Európa irányába. Ez a migrációs folyamat az emberiség egyik legnagyobb kihívása a XXI. században.

A Fekete-Afrikának nevezett középső és déli részeken főleg az angolok és franciák voltak a gyarmatosítók, de a spanyolok, a portugálok, az olaszok, a németek és a hollandok is nagy területeket uraltak. A látszatfüggetlenség megadása után itt is a neokolonialista politika uralkodott, miközben a pusztulás, a szegénység mérhetetlenül nagy lett.

A szocialista és a kapitalista világgazdaság

A szovjetek és befolyásuk alatt álló kelet- és közép-európai országok – a korlátlan és agresszív, de kétségtelenül rugalmas – kapitalista, piaci viszonyok helyett tervgazdálkodást folytattak. **1949-ben létrehozták a KGST-t** (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa). Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szovjetunió – mint alapítók – és az NDK (Német Demokratikus Köztársaság), Mongólia, Kuba valamint Vietnám is **bevezették a 3, majd 5 éves terveket.**

A tervgazdálkodás alapja az állami és a szövetkezeti – vagyis a **közös tulajdon – volt. Erőszakkal fosztották meg az embereket a magántulajdontól**, és kényszerítették őket szovhozokba (állami gazdaságok) és kolhozokba (termelőszövetkezetek). **Milliók mentek tönkre testileg, lelkileg, és váltak üldözötté.** (A természeti és társadalmi javak közös birtoklása ősi, természetes állapota volt az embernek. A civilizáció azonban kiváltotta a birtoklási vágyat, s az egyén, az individuum már visszafordíthatatlanul ragaszkodik a saját tulajdonhoz. Ha léteztek a kommunizmusnak jóindulatú, vagy legalábbis naiv követői, ezt a ténytet nem vették figyelembe. Sokakat éppen a tehetségtelenségből és szorgalomhiányból fakadó nincstelenségük és az irigység tett a rendszer lelkes hívévé.)

Az államosított gyárak, üzemek gyenge minőségű árukat termeltek. A KGST országai azonban kénytelenek voltak ezeket befogadni. **A tervgazdálkodás kizárólag a mennyiségi növekedést szorgalmazta, így folyamatosan veszteséget termeltek. Az életszínvonal rendkívül alacsony volt. A hazugságok sorozatán alapuló rendszert valójában a nyugati országok tartották életben azzal, hogy folyamatosan nagy összegű kölcsönöket biztosítottak a túléléshez. Tudatosan adósították el a szocialista országokat, amelyek be is sétáltak a csapdába.**

A szovjet mintára szerveződő országokban eközben folyt a sikerpropaganda. Mindent a politika hatott át. A nyilvánvaló kudarcokról is győzelmi ódákat zengtek. A kommunista ünnepeken kivezényelt tömegek lelkesedése erőltetett és hamis volt. A visszatekintve komikusnak látszó rendszer sajnos emberek százmillióinak jelentett tragédiát, így az emberiség történetében az egyik legnagyobb drámaként tarthatjuk számon a kommunizmust. (Illúzióink azonban ne legyen, ez az „embertípus” nem tűnt el. A jakobinusoktól napjainkig – ultra-liberális köntösben – próbálja a közgondolkodás középpontjába kormányozni magát.)

A nyugati, kapitalista típusú országokat eközben nemhogy letaglózta, inkább megerősítette a nagy gazdasági világválság (1929-1933), és a második világháború (1939-1945). Az állam koordinálta, szervezte a termelést, és segítette a különböző méretű vállalkozásokat. Az alapvetően fontos energiakérdésben az olajfüggőséget sikeresen enyhítették az atom-, nap-, és szélenergia rendszerek kiépítésével. Az 1960-as évekre már megteremtették az úgynevezett jóléti államot. Ehhez a piacot kellett folyamatosan bővíteni, és egyre nagyobb rétegeket bevonni a fogyasztásba. Emelkedtek a bérek, könnyen váltak elérhetővé a hitelek, folyamatosan nőtt az életszínvonal.

A tudomány és technika területén forradalmi változások mentek végbe. A televízió, a videomagnó, majd a számítógép és a mobiltelefon alapvetően változtatták meg az emberek életét. A mikroelektronika átalakította a hivatali ügyintézetet, a hírközlést és az oktatást. A világháló (internet) megjelenése, és a napjainkban végbemenő információrobbanás társadalmi, gazdasági, de egészségügyi és mentális (lelki) következményei is beláthatatlanok.

Egységesülő Nyugat-Európa, felbomló szovjet birodalom

A nyugat-európai országok egyesülése (integráció) felé tett első lépés a Nyugat-európai Unió létrehozása volt. Öt állam, Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Hollandia és Luxemburg 1948 márciusában, Brüsszelben (Belgium fővárosa) gazdasági, szociális és kulturális együttműködést írt alá. A következő évben, 1949-ben Strasbourgban létrejött az Európa Tanács.

Eközben Európa keleti, kommunista uralom alatt lévő felében is változások mentek végbe. **A szovjet diktátor (Sztálin) halála után az új pártvezér, Hruscsov igyekezett leszámolni az addigi elvekkkel, bűnökkel.** (Rengeteg figyelmeztető esemény jelezte, hogy az elnyomott országokban nagy az elégedetlenség. Ezek közül is kiemelkedik az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, amelyet az egész világ feszülten figyelt, s amelyet aztán a szovjet tankok kíméletlenül vérbefojtottak.)

Hruscsov 1959-ben Amerikába látogatott, ahol Eisenhower elnökkel meghirdették a Kelet és Nyugat békés egymás mellett élését.

A következő évek azonban újra feszültségeket hoztak. Az amerikaiak sikertelen inváziót kíséreltek meg a Disznó-öbölben a kubai kommunisták hatalmának megdöntése céljából, és 1961-ben egyetlen éjszaka alatt megépült a Berlińi Fal – ami immár a fizikai valóságban is elválasztotta a két tábor. Az új amerikai elnök – a később meggyilkolt J.F. Kennedy – is eredménytelenül tárgyalt Hruscsovval, akit rövidesen Leonid Brezsnyev váltott a Szovjetunió élén.

Mindkét birodalmi központban biztosra vették, hogy a fegyverkezési verseny előbb-utóbb világháborúhoz vezet majd. A korábban békésnek látszó űrkutatási vetélkedés – Jurij Gagarin első Földkörűli útja, vagy az amerikaiak Holdra szállása – után már úgynevezett „csillagháborús” tervek kényszerítették a hatalmakat iszonyatos és mérhetetlenül költséges versengésre. Az 1972-ben létrejött SALT-1 szerződés ugyan a fegyverzetcsökkentésről szólt, de óriási veszélyt jelent a világra az a tény, hogy szinte valamennyi jelentős ország rendelkezik atombombával.

A Szovjetunió megrendüléséhez nagyban hozzájárult az 1979-es afganisztáni sikertelen megszállás, amely után nőtt a világpolitikai nyomás, és jelentősen felerősödött a belpolitikai kritika is. A nyugat által gerjesztett háborús versenyt sem bírta tovább a szovjet birodalom, és napirendre került a hitelek visszafizetése is. Az eladósítás politikája sikeresnek bizonyult, s ez elsöpörte a régi típusú kommunista vezetőket. 1985-ben a párt élére egy jól felkészült, széles látókörű realpolitikus, Mihail Gorbacsov került. Nagy történelmi tette volt, hogy befejezte az afgán háborút, és 45 év után visszaadta az önrendelkezési jogot a kelet-európai országoknak.

Gorbacsov a Szovjetunióban is kezdeményezte a nagyobb nyilvánosságot (glasznosztj), és a gazdaság átalakítását (peresztrojka).

Nyilvánvalóvá vált, hogy a szocialista tábor óriási lemaradásban van az élet minden területén, lakói pedig jószerivel szegénységben élnek a nyugati jóléti társadalmakhoz képest.

Az összeomlás elkerülhetetlen volt, ami **Gorbacsov lemondása után, 1991 december 25-én be is következett. Az egykori szovjet tagállamok, Észtország, Lettország, Litvánia – a balti államok –, Oroszország, Ukrajna, Belorusszia (Fehéroroszország), Moldávia, Kazahsztán, Üzbegisztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Azerbajdzsán, Örményország és Grúzia visszakapták önállóságukat.**

A KOMMUNIZMUS BÉKLYÓJÁBAN

- 1. Hazánk a háború után – rövid történet**
- 2. Hazánk szovjet megszállása**
- 3. Gyötrelmes megújulás**
- 4. A Rákosi-korszak – 1948-1953**
- 5. Rákosi bukása, Nagy Imre reformkísérlete**

Hazánk a háború után – rövid történet

Amikor megkezdődött Budapest ostroma, az ország keleti fele már szovjet megszállás alá került. Ilyen körülmények között ült össze **Debrecenben 1944. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Megválasztották az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, amelynek elnöke Dálnoki Miklós Béla lett.** Itt már azok a pártok jelentek meg és hoztak döntéseket, amelyek a következő időszak politikai életének szereplői lettek. **A Magyar Kommunista Párt (MKP), a Független Kisgazdapárt (FKGP), a Nemzeti Parasztpárt (NPP), a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Polgári Demokrata Párt (PDP).**

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány egyik első intézkedése volt **a népbíróságok felállítása. Ezeknek lett a feladata a háborús bűnösök felkutatása és felelősségre vonása.**

A kormány legjelentősebb döntése a földreform, vagyis **a földosztás végrehajtása** volt.

Az 1945-ös választást a kisgazdák nyerték meg, pedig a kommunisták az országban lévő szovjet hadsereg támogatását is élvezték. Vezetőjük a szovjet emigrációból hazatért „moszkovita”, Rákosi (Rosenfeld) Mátyás volt. Amikor **1946. február 1-jén kikiáltották a Magyar Köztársaságot**, Tildy Zoltán lett a köztársasági elnök, Nagy Ferenc pedig a miniszterelnök.

Hazánkat – elsősorban Budapestet – a bombatámadások, a német és a szovjet hadműveletek szinte teljesen lerombolták. Ebben a tragikus helyzetben **az egyszerű emberek falvakban és városokban egymással összefogva hozzákezdtek a romok eltakarításához.**

1947 februárjában a második világháború győztese Párizsban elfogadták a békeszerződést, mely szerint semmi sem maradhatott meg az 1938 és 1941 között visszacsatolt területekből.

1947 augusztusában került sor az újabb választásokra, ahol a kommunisták csalással tettek szert előnyre („kékcédulás” választás”).

Az MKP gátlástalanul, a legelképezetőbb módszerekkel igyekezett megszerezni a teljes gazdasági és politikai hatalmat. Államosították az iskolákat is. Megkezdődött az egyházak háttérbeszorítása, vezetőik üldözése.

1948 júniusában **az MKP és az SZDP egyesült, megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP). Létrejött hazánkban az egypártrendszer.** Az országgyűlés és a kormány működése csak formális volt, mindenről a pártközpontban döntöttek. Az országot az úgynevezett Rákosi-klikk vezette, s **az emberek szörnyű, félelmetes rendszerben élték életüket.**

A gazdaságban szintén a szovjet mintát másolták. A nehézipar fejlesztését erőltették. A mezőgazdaságban **hozzákezdtek a termelőszövetkezetek szervezéséhez.** A közösbe belépni nem akaró, jól és hozzáértően gazdálkodó parasztokat kulákoknak bélyegezték, perbe fogták, és kényszermunkatáborokba szállították.

Az államigazgatás is szovjet mintára épült ki. Alapját az önkormányzatokat felváltó tanácsok képezték, élükön a tanácselnökökkel.

1953-ban meghalt Sztálin, Rákosit leváltották, és Nagy Imrét nevezték ki miniszterelnöknek. Ő puhított a diktatúrán, enyhítette a nyílt terrort. A társadalom döntő többsége mellette állt, de Rákosiék elérték, hogy **1955 végén kizárják a pártból. A Rákosi-Gerő páros egy időre visszavette az ország vezetését.**

Hazánk szovjet megszállása

Amikor megkezdődött Budapest ostroma, az ország keleti fele már szovjet megszállás alá került. Ők kezdeményezték, hogy ideiglenes nemzetgyűlés és kormány alakuljon, és a „játékszabályokat” is ők diktálták. Tisztában voltak azzal, hogy a háborúban győztes nagyhatalmak szabad kezet adnak nekik abban a kérdésben, hogy milyen politikát folytassanak az általuk megszállt területeken. **A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) kezében volt minden döntés,** a később felálló testületek, szervek az ő utasításai szerint működtek. Ennek vezetője Magyarországon Vorosilov marsall, helyettese pedig a kegyetlen Szviridov tábornok volt, akik sokszor közvetlenül Sztálin parancsait hajtották végre.

Ilyen körülmények között ült össze Debrecenben 1944. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Megválasztották az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, amelynek elnöke Dálnoki Miklós Béla lett. Itt már azok a pártok jelentek meg és hoztak döntéseket, amelyek a következő időszak politikai életének szereplői lettek. Talán nem meglepő, hogy a szovjet befolyás közepette a legtöbb delegáltja a Magyar Kommunista Pártnak (MKP) volt. Ekkor azonban úgy látszott, hogy fontos szerepe lehet a legnagyobb társadalmi támogatást élvező Független Kisgazdapártnak (FKGP), a Nemzeti Parasztpártnak (NPP), a munkásság valódi érdekeit képviselő Szociáldemokrata Pártnak (SZDP) és a Polgári Demokrata Pártnak (PDP).

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány egyik **első intézkedése volt a népbíróságok felállítása. Ezeknek lett a feladata a háborús bűnösök felkutatása és felelősségre vonása.** A népbíróságok és az úgynevezett igazoló bizottságok közel 60 ezer eljárást folytattak le, de sokszor csak gyanú, és hamis vádak alapján hoztak döntéseket. Mintegy 25 ezer embert ítéltek el, és 189 kivégzésére került sor. (Közöttük volt Sztójay, Szálasi, Imrédy és Bárdossy is.)

A kormány legjelentősebb döntése a földreform, vagyis a földosztás végrehajtása volt. 650 ezer földműves között 3 millió 300 ezer hold földet osztottak szét. A szovjetek követelésére a földművelésügyi miniszter az MKP tagja, Nagy Imre lett. Azt akarták elérni, hogy a mindenki számára kedvező, és nagy társadalmi elfogadottságot jelentő földosztás a kommunisták nevéhez kötődjön.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 áprilisában Budapestre költözött, és fennhatóságát az egész országra kiterjesztette. Megkezdődött a felkészülés a novemberben esedékes parlamenti választásokra. A kisgazdapárt az „Isten, Haza, Család” jelszavával, Tildy Zoltán és Nagy Ferenc vezetésével, nemzeti-konzervatív programjával amolyan gyűjtőpártként működött. A kommunisták a szovjetek támogatását élvezték. Vezetőik a „moszkoviták”, a szovjet emigrációból hazatért Rákosi (Rosenfeld) Mátyás és Nagy Imre voltak. A szociáldemokratáknak két szárnya volt. A kommunistákkal való együttműködésre törekvő oldalt Szakasits Árpád, az ettől elzárkózót pedig Kéthly Anna vezette. Az NPP vezére a paraszt-író Veress Péter volt.

A választásokon óriási fölényrel (57 %) a kisgazdák nyertek, a szovjetek azonban követelték, hogy a megalakuló kormányban, ráadásul a sorsdöntő tárcákat birtokolva (bitorolva) a kommunisták is ott legyenek.

Amikor 1946. február 1-jén kikiáltották a Magyar Köztársaságot, Tildy Zoltán lett a köztársasági elnök, Nagy Ferenc pedig a miniszterelnök.

Gyötrelmes megújulás

Hazánkat – elsősorban Budapestet – **a bombatámadások, a német és a szovjet hadműveletek szinte teljesen lerombolták.** Az épen maradt közlekedési eszközöket, gyári gépeket a szovjet csapatok vitték el a háborús jóvátétel fejében. Az ország teljesen kivérzett. A pénz – a pengő –elértéktelenedett. (Ezt nevezzük inflációnak.) Táskányi pengőért már egy kenyert sem lehetett kapni. Ebben a tragikus helyzetben **az egyszerű emberek falvakban és városokban egymással összefogva hozzákezdtek a romok eltakarításához.** Helyreállították a felrobbantott hidakat, lakóházakat, középületeket. (Ezt a hatalmas, az egész magyarság erejét bizonyító tettet persze a kommunisták saját sikerükként propagálták.)

1946. augusztus 1-jén bevezetésre került az új értékálló pénzt, a forint.

Az újjáépítés közepette a kommunisták már a teljes hatalomátvételre készültek. Az MKP, az SZDP, a NPP és a szakszervezetek részvételével létrehozták a Baloldali Blokkot, amelynek célja a kisgazdák népszerűségének megtörése volt. **„Szalámi-taktikának” is nevezik azt a módszert, ahogyan megpróbálták – sajnos sikerrel – feldarabolni az FKGP-t, és fokozatosan felszámolni a polgári társadalmat.** Jellemző, hogy nyomásukra 1500 egyházi, ifjúsági és társadalmi szervezetet szüntettek meg. Már ekkor megkezdték az államosítások előkészítését.

1947 februárjában a második világháború győztese Párizsban elfogadták és elfogadtatták azt a békeszerződést, amelynek Magyarországra vonatkozó részei az 1937-es határok visszaállítását határozták meg. Tehát semmi sem maradhatott meg az 1938 és 1941 között visszacsatolt területekből. A Szovjetunió mellett a jugoszlávok és a csehek számára is jóvátételt kellett fizetnünk. **Hazánkat „bűnös nemzetnek” tartották és jószerivel bármit meg lehetett velünk tenni.** Kényszerítették az országot, hogy kössön lakosságcserere vonatkozó megállapodást Csehszlovákiával. Közel 100 ezer magyar embernek kellett elhagynia hazáját, és közel ennyi magyarországi szlovák költözött Csehszlovákiába. Az itt élő 200 ezer németet sem kímélték. El kellett hagyniuk az országot, Németországba telepítették őket. Természetesen **a szovjet csapatok is az országban maradtak.**

A magyarok helyzete Jugoszláviában, Romániában és a szovjetekhez került Kárpátalján is szörnyű volt. Kárpátaljáról hurcolták el a legtöbb magyar embert „malenykij robot”-ra (kis munka), ahonnan a legtöbben sohasem tértek haza. A délvidéki Bácskában a jugoszláv kommunista partizánok (Tito vezetésével) 50 ezer magyart gyilkoltak le, és 40 ezer embert üldöztek el a lakóhelyükről.

A kommunisták megosztó politikájának eredményeképpen az ország már irányíthatatlanná vált. **Rákosi Mátyás újabb gyalázatos módszerhez folyamodva, „összeesküvésben való részvétellel” vádolta meg politikai ellenfeleit. Ennek következtében hurcolták a Gulágra Kovács Bélát, az FKGP főtitkárát, Nagy Ferenc pedig már haza se jöhetett külföldi útjáról, mert itt börtön várt volna rá.**

Ebben a helyzetben került sor 1947 augusztusában az újabb választásokra. A kommunisták már semmit sem bíztak a véletlenre. A „kékcédulás” választások néven elhíresült csalássorozat része volt az is, hogy szovjet teherautókon járták körbe az országot kommunista aktivisták, akik annyiszor szavaztak ezzel a cédulával, ahányszor csak bírtak.

Az MKP végül így is koalícióra kényszerült a kisgazdákkal. Dinnyés Lajos miniszterelnök azonban már hajlandó volt együttműködni **a kommunistákkal, akik megkezdték több évtizedes embertelen országlásukat.**

A Rákosi-korszak – 1948-1953

Az MKP minden erejével, gátlástalanul, a legelképesztőbb módszerekkel igyekezett megszerezni a teljes gazdasági és politikai hatalmat. Újult erővel folytatták az államosítást. Döbbenetes volt az 1948-as akciójuk, amikor az ország különböző pontjairól budapesti értekezletre hívták leghűségesebb, legmegbízhatóbb tagjaikat, akik másnap már egy-egy gyár vagy üzem igazgatójaként térhettek haza. A volt tulajdonosok, még a személyes dolgaikat sem vehették magukhoz, s mint „népnyúzókat”, úgy távolították el, sokszor egyenesen börtönbe, vagy munkatáborokba hurcolva őket. Az új munkáskáderek – akik esetében a megbízhatóság a szaktudásnál is fontosabb volt – azt sem tudták, mihez kezdjenek, hiszen sokszor még alapismeretekkel sem rendelkeztek.

Az ipari termelést az Országos Tervhivatal koordinálta. A nagy és kiskereskedelmet is központilag irányították, a piaci viszonyokat figyelmen kívül hagyva.

Államosították az iskolákat is. 6500 egyházi elemi iskola és 200 gimnázium került állami kézbe. Az oktatásban ekkor tértek át a nyolcosztályos rendszerre és a központi irányításra.

Megkezdődött az egyházak háttérbeszorítása, vezetőik üldözése. Mindszenty József esztergomi érseket 1948 karácsonyán letartóztatták, és koholt (hamis) vádak alapján életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.

1948 júniusában **az MKP és az SZDP egyesült**, pontosabban, a szociáldemokraták beolvadtak a kommunista pártba. **Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (MDP).** Elnöke Szakasits Árpád, főtitkára Rákosi Mátyás lett. A kommunisták által irányított rendszert jellemzi, hogy rövidesen még Szakasitsot is börtönbe zárták, és mindennaposak voltak a hasonló „tisztogatások” a párton belül. **Létrejött hazánkban az egypártrendszer, ami a sztálini szovjet minta pontos és hűséges másolása alapján működött.** Ez a Rákosi-korszaknak nevezett időszak a XX. századi magyar történelem legsötétebb, csak a nyilas rémuralommal hasonlítható időszaka volt.

Az országgyűlés és a kormány működése csak formális volt, mindenről a pártközpontban döntöttek. Ezt nevezzük pártállami rendszernek, ami hazánkban az 1990-es rendszerváltozásig érvényben volt.

1949-ben újabb választást írtak ki, amelyen már csak a Népfront színeiben szereplő kommunisták indulhattak, mégpedig ellenfél nélkül. Szinte komédiába illő az a tény, hogy egy párt és egy jelölt között lehetett „választani”.

Az országot az úgynevezett Rákosi-klikk vezette, ami valójában egy zsidó származású, moszkovitákból álló „négyes fogat” volt. Maga Rákosi (Rosenfeld) – „*Sztálin legjobb magyar tanítványa*” – mint első számú vezető az általános politikáért volt felelős. Gerő (Singer) Ernő a gazdasági életet, Farkas Mihály (Löwy Hermann) a hadsereget, Révai (Lederer) József pedig a kulturális ügyeket irányította. **Hatalmuk koncentrációja mindennél fontosabb volt, ezért még kommunista társaikat is képesek voltak koncepciók perекbe fogni, elítéltetni, s akár ki is végeztetni.** (Például Rajk László elítélése és kivégzése.)

Az ország lakói ebben a szörnyű, félelmetes rendszerben vagy megalkuvóként élték életüket „ahogy lehetett”, vagy börtönben, munkatáborokban találták magukat, amihez elég volt a gyanú, vagy egy rosszindulatú besúgás. A hírhedt Péter Gábor (Eisenberger Benjámín) által vezetett **Államvédelmi Hatóság (ÁVH)** emberei a hajnali órákban csengettek be a gyanútlan, vagy már régóta rettegésben tartott áldozatokhoz, akiket aztán az **Andrássy út 60. szám alá vittek.** Itt földalatti kínzókamrákban testi, lelki megaláztatásokat, sokszor halálos bántalmazásokat kellett elszenvedniük.

Rákosi bukása, Nagy Imre reformkísérlete

A Rákosi rendszer része volt – ahogy a Szovjetunióban Sztálin dicsőítése – az **a személyi kultusz**, ami „*népünk bölcs vezérének*”, „*Sztálin legjobb magyar tanítványának*” állandó ünneplését jelentette. Ha bármilyen rendezvényen, gyűlésen Sztálin, vagy Rákosi neve elhangzott, percekig tartó ütemes vastapssal kellett köszönteni a pártvezéreket.

Ha valaki az élet bármely területén érvényesülni akart, annak kritikátlanul követnie kellett a párt utasításait. A megbízhatóság volt a legfontosabb egy olyan rendszerben, ahol mindenki mindenkivel szemben bizalmatlan volt. Ez az abszurditás vezetett ahhoz, hogy sokszor a párttagok kapták a legnagyobb büntetéseket. Életüket a megfelelni akarás és az állandó bizonytalanság jellemezte. **A koncepciós perek szerves részei voltak a rendszernek.**

Az iparban szintén a szovjet mintát másolták. A nehézipar fejlesztését erőltették. Azt akarták, hogy hazánk a „vas és acél országa” legyen, s az sem zavarta őket, hogy ehhez nem voltak meg a természeti adottságok. Ennek ellenére gyáróriások épültek, és ostoba munkaversenyeket, úgynevezett „sztahanovista” mozgalmakat hirdettek. Az első ötéves terv 1950-ben indult, de a céljait csak nyilvánvaló hazugságokkal, csalásokkal tudták teljesíteni.

A mezőgazdaságban az 1945-ös földosztás után – ami a parasztság évezredes álmát valósította meg – **hozzákezdtek a szovjet mintájú termelőszövetkezetek szervezéséhez.**

A közösbe lépni nem akaró, jól és hozzáértően gazdálkodó parasztokat kulákoknak bélyegezték, perbe fogták, és a „Magyar-Gulágra” a Mátrában, Recskén felállított kényszermunkatáborokba szállították. De megindultak a kitelepítések is. Ezek a kulákokon kívül a kritikus értelmiségieket, írókat, költőket, polgári, vagy arisztokrata származású embereket érintettek. Nekik a tanyavilágban, sokszor ólakban, istállókban élve kellett magukat fenntartaniuk.

Természetesen **az államigazgatás is szovjet mintára épült ki. Alapját az önkormányzatokat felváltó tanácsok képezték**, élükön a tanácselnökökkel. Szigorúan központi utasításos rendszerben működtek. Az államfői hatalom, a semmiféle jogkörrel nem rendelkező Elnöki Tanácsé, illetve annak elnökéé volt. A fiatalokat a kommunista ifjúsági szervezetbe (DISZ, vagyis Demokratikus Ifjúsági Szövetség) kényszerítették. Az egyházak irányítását a gyűlölt Állami Egyházügyi Hivatal látta el, a rendszerrel kiegyező papok – békepapok – közreműködésével. **A győzelmi jelentések közepette a jövedelmek rohamosan csökkentek, és állandósult az áruhiány.** Egyedül a sportsikerek – különösen a Puskás Ferenc vezette „aranycsapat” verhetetlensége – jelentettek örömet az embereknek.

1953. március 5-én meghalt Sztálin, s ez nagy törést jelentett a hazai politikai gépezetben is. Rákosit Moszkvába hívták, ahol az új szovjet vezetés elmarasztalta, majd leváltották, és belső ellenlábását, Nagy Imrét nevezték ki miniszterelnöknek. Ő puhított a diktatúrán, enyhítette a nyílt terrort. Az internálótáborokat felszámolta, a kitelepítéseket megszüntette. Felülvizsgáltatta a törvénysértő pereket, és bizonyos feltételek mellett engedélyezte a magánvállalkozások egy részének működését. Visszafogta a nehézipar erőltetett fejlesztését, és lehetővé tette azt, hogy a termelőszövetkezetekbe (téészek) bekényszerített parasztok büntetlenül kiléphessenek.

A társadalom döntő többsége Nagy Imre mellett állt, **de Rákosiék nem adták fel a küzdelmet.** A Szovjetunióbéli változásokat kihasználva **elérték, hogy Nagy Imrét 1953 végén kizárják a pártból. A Rákosi-Gerő páros egy időre visszavette az ország vezetését.**

FORRADALOM ÉS RENDSZERVÁLTOZÁS

1. Forradalom és rendszerváltozás – rövid történet

2. Az 1956-os forradalom és szabadságharc

3. A Kádár-korszak – 1956-1988

4. A felemás rendszerváltozás

5. Kisebbségben élő magyarok

6. A magyarság jövője

Forradalom és rendszerváltás – rövid történet

Sztálin halála után Magyarországon az értelmiségieket tömörítő Petőfi Kör kezdett rendszerellenes szervezkedésbe. **Az ellenálló magyar egyetemisták és főiskolások október 23-ára tüntetést szerveztek. A Bem-szobornál hirdették meg 16 pontba foglalt programjukat, amelyben az ország függetlenségét, a szovjetek katonák kivonását és demokráciát követeltek.** Este a Kossuth téren több mint 200 ezer ember hallgatta Nagy Imre beszédét.

A békésen kezdődő tüntetés estére fegyveres felkeléssé, forradalommá változott.

Még október 23-án éjszaka szovjet tankok nyomultak be Budapest utcáira, de a felkelők ellenálltak. A forradalom immár szabadságharcá alakult.

Nagy Imre lett a miniszterelnök, akinek sikerült ezekben a napokban kommunistából magyar hazafivá válnia. Feloszlatták az MDP-t is, helyette Kádár János vezetésével megalakult az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt).

Úgy tűnt november 1-jén, hogy a szabadságharc győzelme békét és nyugalmat hoz az országnak. **November 4-én azonban a szovjet Vörös Hadsereg megtámadta hazánkat, és kíméletlenül eltiporta a magyar szabadságot.**

A szabadság sírásói között ott voltak az áruelők is. Kádár János november 1-jén még dicsőséges felkelésnek nevezte a forradalmi eseményeket, majd Moszkvába utazott, és szovjet tankok kíséretében érkezett vissza Budapestre. **A megtorlás időszaka 1957 márciusától** kezdődött. 22 ezer embert ítélték el, 13 ezret pedig az újonnan felállított internálótáborokba hurcoltak. Közel 500 forradalmárt végeztek ki. **Nagy Imrét is letartóztatták, és halálra ítélték.**

Kádár János szétverte a nemzet hagyományait legtisztábban őrző paraszti társadalmat! Az erőszakos iparosítással a falvak életképessége is rohamosan csökkent. **Az 1960-as évek elejére Kádár megszilárdította rendszerét.** Ügyes politikával elérte, hogy egyre biztonságosabb viszonyok jöjjenek létre. Megfelelt ugyan a szovjet elvárásoknak, de a magyaroknak sokkal több minden volt megengedve, mint a szocialista tábor többi lakójának.

1968-ban a nyugati típusú piacgazdálkodás bizonyos elemei is megjelenhettek a gazdaságban. **A nyugattal való kereskedelem előnyei mellett azonban – az árnyoldalakat is megtapasztalva – már csak folyamatos kölcsönökkel lehetett fenntartani a rendszert.**

A szovjet világbirodalom megroppanása, és a már kezelhetetlen eladósodottság Kádár János rendszerét is kikezdte. Amikor 1988-ban leváltották, már létrejöttek az első ellenzéki mozgalmak, pártok. 1989. október 23-án, kikiáltották a köztársaságot.

Az első szabad választásokra 1990 tavaszán került sor. A legtöbb szavazatot az MDF kapta. A párt elnöke, **Antall József alakíthatott kormányt.** Az MDF bukása után az MSZP az SZDSZ-szel együtt kiszolgáltatta az országot a nemzetközi tőkének. Ilyen körülmények között a rendszerváltás felemásra sikeredett.

A Kádár-korszakban szinte tudomást sem vettek Trianon következményeiről, arról a tényről, hogy milliók kerültek az országhatáron túlra. Százezerszám éltek magyarok a Felvidéken, Kárpátalján, a Partiumban és Erdélyben, valamint a Délvidéken.

Hazánk 2004-ben lett az Európai Unió tagja, ami reményt adott arra, hogy a belső határok felszabadítását követően, a nemzetrészek újra kapcsolatba kerüljenek.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc

Hiába zárták ki az MDP-ből Nagy Imrét, Rákosiék már nem tudták megszilárdítani a hatalmukat. **A Sztálin halála után meginduló változások Közép-Európa népeinek ébredését hozták magukkal.** 1956 nyarán a lengyelországi Poznanban hatalmas munkástüntetésre került sor, amelyet a kommunista karhatalom kegyetlenül vérbefojtott.

Magyarországon az értelmiségieket, elsősorban költőket, írókat tömörítő Petőfi Kör kezdett rendszerellenes szervezkedésbe. A meghasonlott kommunista vezetők kénytelenek voltak bevallani, hogy még saját elvtársukat, Rajk László belügyminisztert is hamis vádak alapján végeztették ki. Rajk október 6-i újratemetése többszázézes megmozdulássá változott, a diákság pedig a Batthyány-örökmécsesenél tüntetett. **Az ellenálló magyar egyetemisták és főiskolások rövidesen megalapították a MEFESZ-t, és október 23-ára tüntetést hirdettek.**

Az MDP vezetősége előbb betiltotta, majd később mégis engedélyezte a tüntetést, egyúttal teljes mozgósítást rendelt el az ÁVH részére. **A diákok a lengyel-magyar barátságot is szimbolizáló Bem szobornál hirdették meg 16 pontba foglalt programjukat, amelyben az ország függetlenségét, a szovjetek katonák kivonását és demokráciát követeltek.**

Hatalmas tömeg gyűlt össze a **Dózsa György úton** is, ahol a kommunista rendszer gyűlölt jelképét, a nyolc méter magas **Sztálin szobrot döntötték le.** A forradalom jelképe ekkor már a sztálinista címertől megszabadított lyukas, nemzetiszínű zászló volt.

Este a Kossuth téren több mint 200 ezer ember hallgatta Nagy Imre beszédét, miközben Gerő Ernőék a szovjetek segítségét kérték a tüntetőkkel szemben.

A tömeg másik része a Magyar Rádió székháza elé vonult, ahol a 16 pont beolvasását követelték. Az egyre feszültebbé váló helyzetben az ÁVH-sok belelöttek a tömegbe. Ezután megindult a Rádió ostroma, s a békésen kezdődő tüntetés estére fegyveres felkeléssé, forradalommá változott.

Még október 23-án éjszaka szovjet tankok nyomultak be Budapest utcáira, de a felkelők ellenálltak. Benzines palackokat, úgynevezett Molotov-koktélokot dobtak a harckocsikra, és a fegyverhez jutó emberek felvették a küzdelmet a megszállókkal. **A forradalom immár szabadságharcá alakult.**

A budapesti események híre futótűzként terjedt az országban. A kisebb, nagyobb települések bátor, hazafias érzelmű lakói szembefordultak a gyűlölt kommunista rendszer helyi kiszolgálóival.

Október 25-én a Kossuth téren, a Parlament előtt gyülekező tömegbe az ÁVH-sok belelöttek. Legalább 200 ember vesztette itt az életét, de az ország több városában is vezényeltek sok-sok halálos áldozatot követelő sortüzet. **A felkelők elszántan folytatták a fegyveres ellenállást.**

Nagy Imre lett a miniszterelnök, akinek sikerült ezekben a napokban kommunistából magyar hazafivá válnia. Megszüntette az ÁVH-t, visszaállította többpártrendszert, és hazánkat kiléptette a szocialista tömb katonai szervezetéből, a Varsói Szerződésből. **Feloszlatták az MDP-t is, helyette Kádár János vezetésével megalakult az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt)**

Úgy tűnt november 1-jén, hogy a világ szimpátiájától övezett szabadságharc győzelme békét és nyugalmat hoz az országnak. **November 4-én azonban a szovjet Vörös Hadsereg megtámadta hazánkat, és kíméletlenül eltiporta a magyar szabadságot.**

A Kádár-korszak – 1956-1988

A magyar szabadság vérbefojtását a nagy demokráciák, a felkelőket szavakban lelkesítő angolok, amerikaiak, franciák... ölbe tett kézzel figyelték. Tagadhatatlan, hogy a megtorlás elől menekülő mintegy 200 ezer magyar embert befogadták, nekik otthont adtak. (Akik aztán tehetségükkel, szorgalmukkal ezt bőven meghálálták, és hozzájárultak a jóléti államok fejlődéséhez.)

Hamar kiderült, hogy a szabadság sírásói között ott voltak az árulók is. Kádár János november 1-jén még „népünk dicsőséges felkelésének” nevezte a forradalmi eseményeket. Még aznap Moszkvába utazott, s november 7-én szovjet tankok kíséretében érkezett vissza Budapestre, mint a szovjetekhez hű Forradalmi Munkás-Paraszt kormány vezetője. Első dolga volt az egykori ÁVH-sok bevonásával megalakítani a formálódó rendszer karhatalmi erejét, a munkásőrséget. Ettől kezdve csak ellenforradalomként lehetett említeni az '56-os eseményeket. A megtorlás időszaka 1956 márciusától kezdődött. 22 ezer embert ítéltek el, 13 ezret pedig az újonnan felállított internálótáborokba hurcoltak. Közel 500 forradalmárt végeztek ki. Nagy Imrét – aki nem mondott le miniszterelnöki posztjáról – elfogták és halálra ítélték. (Őt is, mint valamennyi kivégzett hőst összedrótózva, arccal lefelé, jeltelen sírba temették a Rákoskeresztúri temető 301-es parcellájában.)

Kádár János a magyarság ellen elkövetett egyik legnagyobb bűne az volt, hogy teljesen szétverte a nemzet hagyományait legtisztábban őrző paraszti társadalmat! Történelmünk hordozói, a magyar kultúrát, mint tiszta forrást tápláló földműveseket zsarolással, javaiknak megvonásával és válogatott aljas módszerekkel termelészövetkezetekbe kényszerítették.

A kollektivizálásnak ezt a fokát még Rákosiék sem tudták elérni. Az erőszakos iparosítással a falvak életképessége is rohamosan csökkent, s lakói tömegesen váltak proletárokká a közeli városokban. Kádár lerakta a szocializmus alapjait, s egyben megölte a magyar népleket, amelynek tragikus következményei a XXI. században a gyökértelen liberalizmus térhódításával csúcsosodtak ki.

Az 1960-as évek elejére Kádár megszilárdította rendszerét. Ügyesen adagolta politikáját az embereknek. Megfordította a rákosista jelmondatot – „Aki nincs velünk, az ellenünk van.” – a sokkal megengedőbb, vonzóbb jelszóra: „Aki nincs ellenünk, az velünk van.”

Amnesztiarendeleletével, egyes szociálpolitikai lépésekkel, a „háztáji” gazdálkodás engedélyezésével elérte, hogy egyre biztonságosabb viszonyok jöjjenek létre. Bár Kádár a külpolitika terén szolgálta meg a szovjet elvárásoknak, a magyarok számára sokkal több „kis szabadság” volt megengedve, mint a szocialista tábor többi lakójának. A többség érezte az elvtelen alkalmazkodás előnyeit, s legfeljebb szűk, bizalmas körben fogalmazott meg kritikát. (Az ország erkölcsi állapotát tovább rontotta az a tény, hogy Kádár a szovjetek kérésére habozás nélkül katonákat küldött Csehszlovákiába, az 1968-as forradalom, az úgynevezett prágai tavasz leverésére.)

1968-ban új gazdasági mechanizmust vezettek be. Ennek lényege, hogy a tervutasításos rendszer enyhítése mellett a nyugati típusú piacgazdálkodás bizonyos elemei is megjelenhettek a gazdaságban. A növekvő életszínvonallal járó folyamatnak az 1973-as olajárrobbanás vetett véget. A nyugattal való kereskedelem előnyei mellett – az árnyoldalakat is megtapasztalva – már csak folyamatos kölcsönökkel lehetett fenntartani a rendszert. A kapitalista nemzetek tudatosan csalták törbe hazánkat is. Adósságszpirálba került az ország, ami végül gazdasági és politikai összeomláshoz vezetett.

A felemás rendszerváltozás

A szovjet világbirodalom megroppanása, a gorbacsovi politika sikere, és a már kezelhetetlen eladósodottság Kádár János rendszerét is kikezdte. A nyolcvanas évek közepétől kezdve bizonyos értelmiségi körök szervezkedni kezdtek (a monori, majd a lakiteleki találkozó), de **a bomlási folyamat akkor gyorsult fel, amikor az MSZMP-n belül is megjelent a változtatás iránti igény. Reformkommunistáknak nevezték azokat a politikusokat, akik ekkor még komoly kockázatot vállaltak nézeteik hangoztatásával.** (Ilyen volt a korszak kiemelkedő képességű alakja **Pozsgay Imre**, vagy Szűrös Máttyás és a későbbi miniszterelnök, Németh Miklós.)

Amikor Kádár Jánost 1988-ban leváltották, már létrejött az első ellenzéki mozgalom, az MDF (Magyar Demokrata Fórum), majd megalakult a FIDESZ (Fiatal Demokraták Szövetsége), az SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége). Az első történelmi párt, az **FKGP (Független Kisgazdapárt)** mellett színre lépett a **KDNP (Kereszténydemokrata Néppárt)** is. Kicsit később, 1989 októberében a reformerek elérték, hogy az MSZMP jogutódjaként létrejöjjön az **MSZP (Magyar Szocialista Párt)**. Ők lettek a rendszerváltoztatás időszakának főszereplői.

Gátszakadásként hatott **Pozsgay Imre** 1989 januári beszéde, amelyben **1956-ot népfelkelésnek nevezte. Június 16-án óriási tömeg részvétele mellett a Hősök terén sor került Nagy Imre és négy mártírtársának újratemetésére**, ahol Orbán Viktor a FIDESZ szónoka követelte a szovjet csapatok távozását az országból. (Erre 1990-91-ben sor is került.)

1989 őszén a még hatalmon lévő MSZMP és az új politikai szereplők részvételével tartották meg a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásait. A tét a békés átmenet volt, de tárgyaltak az MSZMP vagyonának sorsáról – amit, mint jogutódpárt, az MSZP meg is tartott magának –, valamint a gazdasági válság kezeléséről.

A pártállam összeomlása és az első szabad országgyűlés megválasztása közötti időszakban Németh Miklós kormánya irányította az országot. Ekkor zajlott az állami tulajdon fokozatos leépítése, az állami vállalatok, cégek eladása, vagyis a privatizáció. Törvény született a pártok, egyesületek működéséről, a választásokról, a szabad gyülekezésről, a vallásszabadságról, és a bankrendszer kiépítése is folytatódott.

1989. október 23-án, az '56-os forradalom és szabadságharc évfordulóján, Szűrös Máttyás, az országgyűlés elnöke (később ideiglenes köztársasági elnök) a Parlament erkélyéről kikiáltotta a harmadik Magyar Köztársaságot.

Az első szabad választásokra 1990 tavaszán került sor. A legtöbb szavazatot az MDF kapta, így a kisgazdákkal és a kereszténydemokratákkal koalícióban (szövetségben) a párt elnöke, Antall József alakíthatott kormányt. Az országgyűlés elnökévé Szabad Györgyöt, köztársasági elnökké pedig Göncz Árpádot választották.

Antall József kamikaze-kormányának nevezte kabinetjét, hiszen a pártállam romjai megoldhatatlan feladat elé állították az egyébként is tapasztalatlan politikusokat. **Miközben a jogállami intézményrendszer kiépült, a régi rendszer haszonélvezői – kihasználva a zűrzavaros időszakot –, a gazdasági élet főszereplői maradtak.** Az MDF bukása után pedig az MSZP az SZDSZ-szel együtt kiszolgáltatta az országot a nemzetközi tőkének. Ilyen körülmények között **a rendszerváltás felemásra sikeredett.**

Kisebbségben élő magyarok

A Kádár-korszakban szinte tudomást sem vettek trianoni diktátum következményeiről, arról a tényről, hogy milliók kerültek az országhatáron túlra. Ez az érdektelenség az anyaországban lakók nemzettudatát is gyengítette. Tisztesség kérdése is számba venni, kik és hogyan élték és élük át a szétszabdaltság nehéz időszakát.

A Felvidék, a Kárpát-medence északi fele, az I. világháború után, az akkor alakult Csehszlovákia része lett. (A II. világháborúig Kárpátalja is ide tartozott.) 1938-ban a bécsi döntéssel e terület egy része visszakerült Magyarországhoz, de 1945 után azonnal visszaállították a trianoni határokat. A cseh Beneš elnök bosszúja a magyarokat és a németeket érintette. Ahogyan azt már tudjuk, az úgynevezett Beneš-dekrétumok – szégyen, hogy még ma is érvényben vannak – értelmében mintegy 100 ezer felvidéki magyarnak kellett elhagynia ősei földjét, hátrahagyva házaikat, bútoraikat, állataikat.

A vissza-szlovákosítás volt a másik gyalázatos tette a csehszlovák politikának. Akik szlováknak vallották magukat, azok visszakaphatták vagyonukat. A 600 ezres magyarság egy része kénytelen volt megalkudni, a kitartókat cseh területekre toloncolták.

Kárpátalja Trianon után Csehszlovákiához, 1945-ben pedig a Szovjetunióhoz került (1938-44 között átmenetileg újra a Magyar Királyság része volt a Kárpát-medence északkeleti része). A Vereckei-hágótól Ungvárig, Beregszásztól Husztig és Munkácsig húzódó területen élő mintegy 300 ezer magyar szörnyű időket élt át Sztálin birodalmában.

A férfiakat „malenykij robotra” hurcolták, s közülük a legtöbben soha nem tértek vissza.

Partium és Erdély, a Kárpát-medence keleti fele a magyar nemzettest szerves része.

A Partium és Erdély minden részén éltek magyarok, a Székelyföldön pedig csak elvétve laktak románok. **Legszébb tájaink, városaink százai, falvaink ezrei kerültek a trianoni diktátum értelmében román fennhatóság alá.** A Horthy-rendszer alatt 1940-ben Erdély egy része és a Székelyföld visszakerült az anyaországhoz aztán 1945-től újra a románoké lett.

A Székelyföld két évtizedig még autonóm (önálló) terület volt, de a román kommunizmus legsötétebb korszakában, a Ceaușescu (csauseszku) időben azt visszavonták.

Ellehetetlenítették a magyarok életét, és megkezdték a románok betelepítését a színmagyar lakosság közé. 1988-ban nyolcezer magyar falut akartak lerombolni, amit az akkori Európa és a kádári Magyarország szó nélkül tűrt. Csak a kommunizmus bukása akadályozta meg a terv kivitelezését. A magyarellenesség mai napig tapasztalható Romániában, ahol a Székelyföld autonómiájáról hallani sem akarnak, holott az ottani rendszerváltozás elindítója az életét is kockára tévő magyar református lelkész, Tökés László volt.

A Délvidéket, a Kárpát-medence déli részét, a trianoni diktátum alapján az akkori Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, a későbbi Jugoszláviához csatolták. Igaz, hogy 1941-ben a német invázió idején a terület egy részét visszacsatolták Magyarországhoz, de 1942-ben egy nácibarát magyar katona- és rendőrtisztek alkotta különítmény szörnyű vérengzést hajtott végre Újvidéken. Ennek az öldöklésnek három és félezer fő esett áldozatul. A bosszú sem maradt el, 1945-ben a szerb partizánok 50 ezer magyart mészároltak le Bácskában. A háború után, a kommunista vezető Tito sokkal több jogot biztosított a magyaroknak, mint bármelyik más utódállam. A Vajdaság, ahol a legtöbb magyar lakott autonómiát kapott, s az életszínvonala szinte irigylésre méltó volt. Furcsa, de éppen emiatt következtek be tömeges szerb-magyar házasságkötések, s ez a vajdasági magyarok anyanemzettől való elszakadásához vezettek. A horvát és a szlovén területeken élő magyarok helyzete viszonylag kielégítő volt.

A magyarság jövője

Hazánk különleges helyzetű, ahogy mondani szokás, önmagával határos ország. Bár a Kárpát-medence, mint földrajzi és kulturális egység az otthonunk, de a történelem folyamatosan csúnya „tréfát” űzött velünk. Dúlt bennünket a tatár, pusztított a török, nyakunkon ült a labanc (osztrák), szipolyoztak a kommunisták (szovjetek), manapság pedig a nemzetközi tőke és az azt mozgató háttérhatalom béklyójában élünk, de legalább a látszólagos szabadság és a demokrácia légkörében.

Minden igaz magyar embernek a legnagyobb fájdalma a trianoni (1920) és az azt megerősítő párizsi (1947) diktátum, ami szétszakította a nemzettestet. A Horthy-korszak tragikus kimenetelű revíziós erőfeszítései után a szocializmus (kommunizmus) évtizedeiben szót sem volt szabad ejteni a határon túl élő testvéreinkről. Két generáció nőtt úgy fel, hogy semmit sem tudott erről a traumáról. Pedig a trianoni veszteséget még tetézte a második világháború, és az '56-os forradalom után menekülő százezrek fájdalmas távozása.

A világban mintegy 15 millió magyar él, közülük 5 millióan az államhatárokon túl. Ebből 3 millióan a szomszédos országokban, a többiek nagy része az Amerikai Egyesült Államokban, Nyugat-Európa országaiban, de talán nincs is olyan helye a világnak, ahová ne vetődött volna honfitársunk. Talán a legtragikusabb sorsuk a szomszédos államokban élő magyaroknak volt. Miközben folyamatosan megaláztak, másodrendű állampolgároknak tartották őket, még a kommunizmus gyötrelmeit is át kellett élniük.

A rendszerváltozás után lehetőség nyílt arra, hogy az anyanemzet és a határokon túl élők legalább képletesen újra egymásra találjanak. Antall József miniszterelnökké választása után a következőket mondta: „*Lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke szeretnék lenni!*”

Természetesen a szomszédos országok azonnal tiltakozni kezdtek, hiszen a Horthy korszak revíziós politikájának feléledésétől tartottak. De a magyar baloldali, liberális pártok sem támogatták a nemzetegyesítő törekvéseket.

Hazánk 2004-ben lett az Európai Unió tagja, ami reményt adott arra, hogy a belső határok felszabadítását követően, a nemzetrészek újra kapcsolatba kerüljenek. Még ebben az esztendőben sor került egy népszavazásra is, amelynek tétje az volt, hogy a Parlament tárgyaljon-e a határon túli magyarok kettős állampolgárságának megadásáról. A Gyurcsány Ferenc vezette baloldali és liberális pártok (MSZP és SZDSZ) szégyenteljes ellenkampánya oda vezetett, hogy a népszavazás eredménytelen lett, s a téma lekerült a napirendről. Közben az ország minden téren romlásnak indult, s a 2009-es nagy világválság, s annak rossz kezelése csődbe vitte hazánkat.

2010-ben, s az azt követő három választáson a nemzeti, keresztény, konzervatív értékeket valló politikai erő, a FIDESZ-KDNP szövetség aratott átütő, kétharmados győzelmet. Orbán Viktor kormányfő vezetésével sikerült a pénzügyi helyzetet stabilizálni, sőt, a meginduló új gazdaságpolitika béremeléseket, magasabb életszínvonalat eredményezett. A kettős állampolgárság, a képletes nemzetegyesítés immár magától értetődő dolog lett. (Már több mint 1 millió határon túli honfitársunk kapta meg a magyar állampolgárságot.)

Napjaink legsúlyosabb kérdése a Közel-Keletről és Afrikából induló hatalmas népvándorlás, vagyis migrációs nyomás kezelése. Magyarország a határainak sikeres védésével a probléma európai szintű megoldásának egyik fontos szereplőjévé vált.